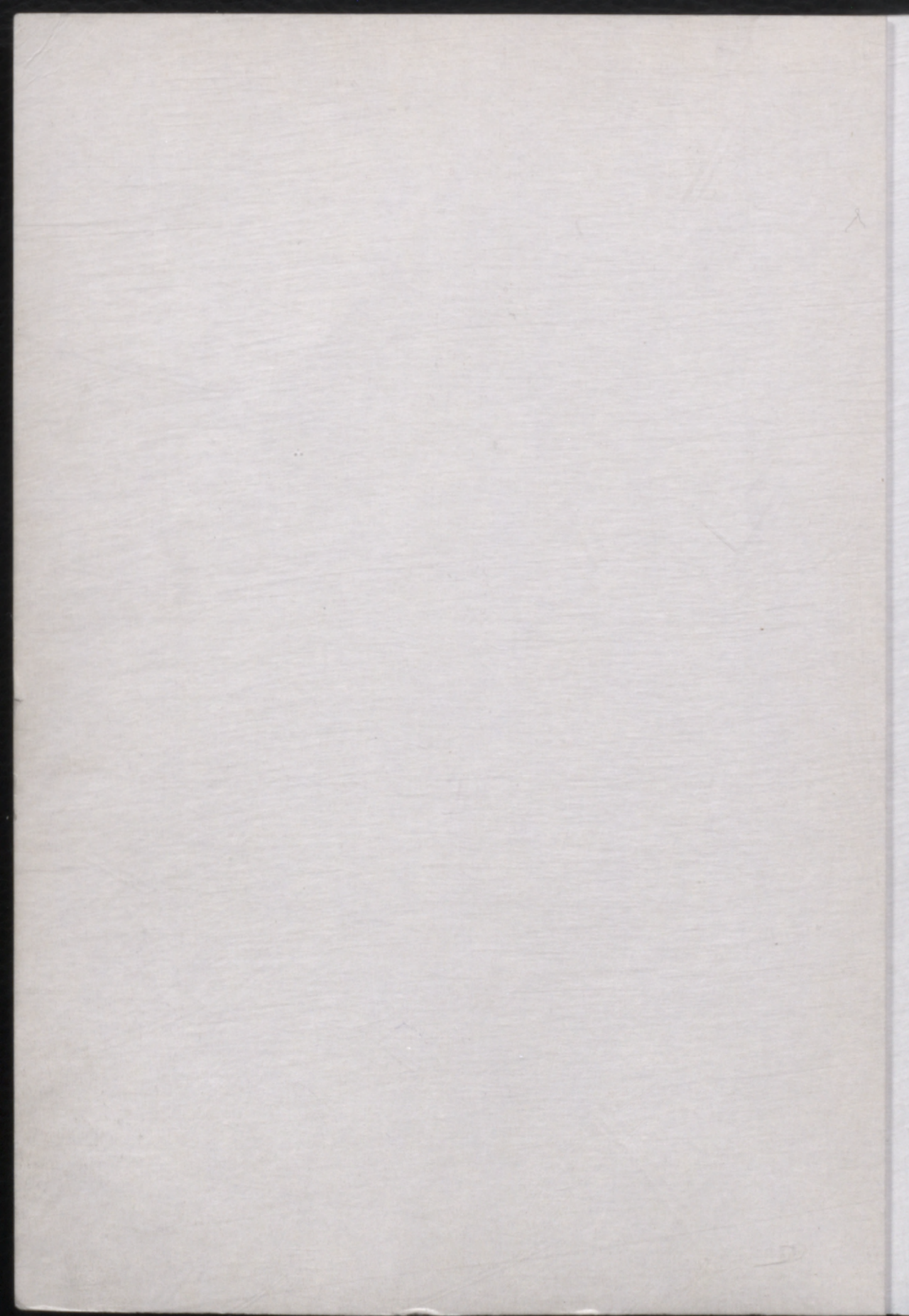

LATVIEŠU LEGIONS

VAROŅI, NACISTI
VAI UPURI?

LATVIEŠU LEGIŅONS

VARŅI, NACISTI
VAI UPURI?

LATVIAN
LEGIONS
WARREN, MASSACHUSETTS
MAY 1945

L 98-5
L 94

Latvijas Nacionālā
arhīva

L
9

LATVIEŠU LEGIONS

VARONI, NACISTI VAI UPURI?

No Amerikas Savienoto Valstu Nacionālā arhīva
kara noziegumu izmeklēšanas materiāliem
1945–1950

Sastādījis
Andrievs Ezergailis

LATVIJAS VĒSTURES INSTITŪTA APGĀDS
RĪGA 1998

Latvijas Nacionālā
BIBLIOTĒKA

98-20-150
0304050474

UDK 947.43.083(093.2)
La 802

THE LATVIAN LEGION: HEROES, NAZIS OR VICTIMS?
Riga: The Historical Institute of Latvia, 1997

No angļu valodas tulkojusi *Inese Skrīvele*

Tulkojuma zinātniskais redaktors *Arturs Žvinklis*

Redaktore *Ināra Stašulāne*

Māksliniece *Ināra Jēgere*

ISBN 9984-601-25-0

© Andrievs Ezergailis, 1998
© Inese Skrīvele, tulkojums, 1998
© Latvijas vēstures institūts, 1998

IEVADVĀRDI GRĀMATAS LATVIEŠU IZDEVUMAM

Latvijas vēstures institūts, 1997. gada sākumā nelielā tirāžā izdodot profesora Andrieva Ezergaiļa sagatavoto dokumentu krājumu «The Latvian Legion: Heroes, Nazis or Victims?», bija iecerējis iepazīstināt vēsturniekus ar mazpazīstamu avotu kopu, kas radusies pirmajos pēckara gados un kurā bēgļu organizācijas skaidroja toreiz angļu un amerikāņu okupācijas iestādēm Latviešu leģiona patieso izcelsmi, statusu un to militāro darbību kara gados. Ar šā dokumentu krājuma izdošanu vēlējāmies rosināt vispusīgu, objektīvu latviešu tautas Otrā pasaules kara likteņu ceļu turpmāko izpēti, kas diemžēl pēdējos 50 gados Latvijā nebija iespējama.

Taču sekoja 1998. gadā marta notikumi. Latviešu kara veterāni, kuri Otrā pasaules kara laikā dienēja vācu reihā militārajos formējumos, gatavojās publiski atzīmēt gadskārtējo Latviešu leģiona atceres dienu 16. martā. Vairāki ārzemju žurnālisti un dažu ebreju organizāciju pārstāvji sāka izplatīt baumas par kādu īpašu *Waffen SS* gadadienai veltītu lielu saietu, kas martā tikšot organizēts Rīgā. Tās pēkšņi pievērsa gan Latvijas, gan ārzemju sabiedrības īpašu uzmanību Latviešu leģiona vēsturei, statusam un iespējamai atbildībai par kara noziegumiem. Brīdī, kad bija radusies īpaša interese par šiem Otrā pasaules kara notikumiem, izrādījās, ka vienīgais pieejamais objektīvais avots tam, ka baltiešu leģioni nav pielīdzināmi vācu SS, ir Latvijas vēstures institūta angļu valodā izdots nelielais dokumentu krājums. Iegādājoties institūtā šo grāmatu, daudzi interesenti izteica nožēlu, ka publikācija nav latviešu valodā. Lai iepazīstinātu plašāku lasītāju saimi ar šiem piecdesmit gadus vecajiem dokumentiem, kas savu nozīmi nav zaudējuši arī mūsu dienās, klajā tiek laists 1997. gadā izdotās grāmatas tulkojums latviešu valodā. Cerēsim, ka šie dokumenti sekmēs turpmākās diskusijas par latviešu karavīriem Otrajā pasaules karā un nostādīs tās uz drošākiem pamatiem.

Profesora A. Ezergaiļa apkopotie dokumenti papildināti ar diviem pielikumiem. Pirmkārt, tiek publicēts PSRS valsts drošības tautas komisāra Merkulova 1943. gadā sagatavotais slepenais ziņojums toreizējiem Padomju Latvijas valsts un partijas vadītājiem J. Kalnbērziņam un V. Lācim par Latviešu leģiona formēšanu. No šī dokumenta redzams, ka jau kara laikā PSRS slepenajam dienestam bija pilnībā zināmi visi tie fakti par leģionu, kas pēc kara trimdas latviešiem bija jāpierāda angļu un amerikāņu iestādēm.

Otrkārt, tiek publicētas Stokholmas universitātes Baltijas studiju institūta zinātniskā līdzstrādnieka Kārļa Kangera 1998. gada 27. aprīlī sagatavotās piezīmes pie jautājuma kompleksa «Latviešu leģions», kas tika iesniegtas Latvijas Ārlietu ministrijai. Šī mūsdienu vēsturnieka rakstītā objektīvā izziņa ļaus lasītājiem labāk izprast un izvērtēt šeit publicētos pirms piecdesmit gadiem rakstītos dokumentus.

*Dr. habil. hist. prof. Andris Caune
Latvijas vēstures institūta direktors*

1987
1988

REVISTA DE HISTORIA DE LA LINGÜÍSTICA

La revista de historia de la lingüística, fundada en 1987, tiene el honor de publicar en esta edición el artículo de la doctora Ana María López de Guzmán, que trata de la evolución de la lengua castellana en el período comprendido entre el siglo XIV y el siglo XVI. El artículo se divide en tres partes: la primera trata de la fonética, la segunda de la morfología y la tercera de la sintaxis. En la primera parte se estudia el proceso de la pérdida de la distinción entre /r/ y /rr/ en el castellano antiguo, así como el proceso de la pérdida de la distinción entre /s/ y /ss/ en el castellano antiguo. En la segunda parte se estudia el proceso de la pérdida de la distinción entre /n/ y /nn/ en el castellano antiguo, así como el proceso de la pérdida de la distinción entre /m/ y /mm/ en el castellano antiguo. En la tercera parte se estudia el proceso de la pérdida de la distinción entre /l/ y /ll/ en el castellano antiguo, así como el proceso de la pérdida de la distinción entre /ll/ y /l/ en el castellano antiguo.

En la edición de 1988, además de este artículo, se publica el artículo de la doctora María José Martínez, que trata de la evolución de la lengua castellana en el período comprendido entre el siglo XV y el siglo XVII. El artículo se divide en tres partes: la primera trata de la fonética, la segunda de la morfología y la tercera de la sintaxis. En la primera parte se estudia el proceso de la pérdida de la distinción entre /r/ y /rr/ en el castellano antiguo, así como el proceso de la pérdida de la distinción entre /s/ y /ss/ en el castellano antiguo. En la segunda parte se estudia el proceso de la pérdida de la distinción entre /n/ y /nn/ en el castellano antiguo, así como el proceso de la pérdida de la distinción entre /m/ y /mm/ en el castellano antiguo. En la tercera parte se estudia el proceso de la pérdida de la distinción entre /l/ y /ll/ en el castellano antiguo, así como el proceso de la pérdida de la distinción entre /ll/ y /l/ en el castellano antiguo.

En la edición de 1989, además de estos artículos, se publica el artículo de la doctora Ana María López de Guzmán, que trata de la evolución de la lengua castellana en el período comprendido entre el siglo XVI y el siglo XVIII. El artículo se divide en tres partes: la primera trata de la fonética, la segunda de la morfología y la tercera de la sintaxis. En la primera parte se estudia el proceso de la pérdida de la distinción entre /r/ y /rr/ en el castellano antiguo, así como el proceso de la pérdida de la distinción entre /s/ y /ss/ en el castellano antiguo. En la segunda parte se estudia el proceso de la pérdida de la distinción entre /n/ y /nn/ en el castellano antiguo, así como el proceso de la pérdida de la distinción entre /m/ y /mm/ en el castellano antiguo. En la tercera parte se estudia el proceso de la pérdida de la distinción entre /l/ y /ll/ en el castellano antiguo, así como el proceso de la pérdida de la distinción entre /ll/ y /l/ en el castellano antiguo.

En la edición de 1990, además de estos artículos, se publica el artículo de la doctora Ana María López de Guzmán, que trata de la evolución de la lengua castellana en el período comprendido entre el siglo XVIII y el siglo XIX. El artículo se divide en tres partes: la primera trata de la fonética, la segunda de la morfología y la tercera de la sintaxis. En la primera parte se estudia el proceso de la pérdida de la distinción entre /r/ y /rr/ en el castellano antiguo, así como el proceso de la pérdida de la distinción entre /s/ y /ss/ en el castellano antiguo. En la segunda parte se estudia el proceso de la pérdida de la distinción entre /n/ y /nn/ en el castellano antiguo, así como el proceso de la pérdida de la distinción entre /m/ y /mm/ en el castellano antiguo. En la tercera parte se estudia el proceso de la pérdida de la distinción entre /l/ y /ll/ en el castellano antiguo, así como el proceso de la pérdida de la distinción entre /ll/ y /l/ en el castellano antiguo.

En la edición de 1991, además de estos artículos, se publica el artículo de la doctora Ana María López de Guzmán, que trata de la evolución de la lengua castellana en el período comprendido entre el siglo XIX y el siglo XX. El artículo se divide en tres partes: la primera trata de la fonética, la segunda de la morfología y la tercera de la sintaxis. En la primera parte se estudia el proceso de la pérdida de la distinción entre /r/ y /rr/ en el castellano antiguo, así como el proceso de la pérdida de la distinción entre /s/ y /ss/ en el castellano antiguo. En la segunda parte se estudia el proceso de la pérdida de la distinción entre /n/ y /nn/ en el castellano antiguo, así como el proceso de la pérdida de la distinción entre /m/ y /mm/ en el castellano antiguo. En la tercera parte se estudia el proceso de la pérdida de la distinción entre /l/ y /ll/ en el castellano antiguo, así como el proceso de la pérdida de la distinción entre /ll/ y /l/ en el castellano antiguo.

JĒVADS

Baltijas ieroču SS vienības (Baltijas leģioni) to mērķa, ideoloģijas, darbības un sastāva kvalifikācijas ziņā ir uzskatāmas par savrupām un no vācu SS atšķirīgām vienībām, tādēļ komisija tās neuzskata par ASV valdībai naidīgu kustību saskaņā ar Likuma par pārvietotām personām 13. paragrāfā izdarīto labojumu.

Harijs N. Rozenfelds,
Pārvietoto personu komisijas loceklis

18. *Parasitica* *Parasitica* *Parasitica*
19. *Parasitica* *Parasitica* *Parasitica*
20. *Parasitica* *Parasitica* *Parasitica*
21. *Parasitica* *Parasitica* *Parasitica*
22. *Parasitica* *Parasitica* *Parasitica*
23. *Parasitica* *Parasitica* *Parasitica*
24. *Parasitica* *Parasitica* *Parasitica*
25. *Parasitica* *Parasitica* *Parasitica*
26. *Parasitica* *Parasitica* *Parasitica*
27. *Parasitica* *Parasitica* *Parasitica*
28. *Parasitica* *Parasitica* *Parasitica*
29. *Parasitica* *Parasitica* *Parasitica*
30. *Parasitica* *Parasitica* *Parasitica*

31. *Parasitica* *Parasitica* *Parasitica*
32. *Parasitica* *Parasitica* *Parasitica*
33. *Parasitica* *Parasitica* *Parasitica*
34. *Parasitica* *Parasitica* *Parasitica*
35. *Parasitica* *Parasitica* *Parasitica*
36. *Parasitica* *Parasitica* *Parasitica*
37. *Parasitica* *Parasitica* *Parasitica*
38. *Parasitica* *Parasitica* *Parasitica*
39. *Parasitica* *Parasitica* *Parasitica*
40. *Parasitica* *Parasitica* *Parasitica*

IEVADS

Vai Latviešu SS brīvprātīgo legions patiešām bija SS un «brīvprātīga» militāra vienība? Vai pēc Nirnbergas principiem tā bija krimināla organizācija? Kopš Otrā pasaules kara beigām šie jautājumi ir debatēti Rietumos, un kopš nesenās brīvības atgūšanas tie ir svarīgi arī latviešiem Latvijā. Latviešu emigranti ir mēģinājuši uz šo jautājumu vienmēr atbildēt noliedzīgi, bet allaž atdūrušies pret neticīgu, pat naidīgu pasauli. Pirmais mēģinājums latviešu karavīrus atbrīvot no SS un apzīmējuma «brīvprātīgais» notika tūlīt pēc kara, kad sabiedroto militārie, izlūkošanas un civilie uzraugi ķemmēja bēgļu (DP – *Displaced Persons*) un karagūstekņu (POW – *Prisoners of War*) nometnes, meklējot nacistu kara noziedzniekus. 40. gadu beigās latviešu bēgļiem bija divas politiska rakstura problēmas: vai tiem latviešu karavīriem, kurus atbrīvoja no karagūstekņu nometnēs, ir tiesības pievienoties latviešu civilistiem – bieži ģimenēm – bēgļu nometnēs, un vai leģiona veterāniem ir tiesības emigrēt uz Ameriku un citām sabiedroto valstīm? Šeit apkopotie dokumenti cieši saistīti ar šīm divām bēgļu pamatproblēmām.

Lai atbrīvotu latviešu karavīrus no «nacisma» zīmoga, bēgļu pārstāvjiem Latvijas Sarkanā Krusta vadībā nācās pārliecināt Apvienoto Nāciju Palīdzības un rehabilitācijas administrāciju (UNRRA — *United Nations Relief and Rehabilitation Administration*) un ASV militārās un civiliestādes. Visas svarīgās instances viņi pārliecināja, ka Latviešu leģions nebija SS un «brīvprātīgas» vienības. Latviešu leģiona veterāni ieguva bēgļu statusu, kas ļāva viņiem dzīvot UNRRA nometnēs. Pēc tam Saviento Valstu Emigrācijas un naturalizācijas administrācija (*The United States Emigration and Naturalization Service*) «denacizēja» viņus, atļaujot tiem emigrēt uz Amerikas Savienotajām Valstīm. Taču šī latviešu «uzvara» 40. gadu beigās nenozīmē, ka saikne starp Latviešu leģiona veterāniem un SS bija izdzēsta uz mūžiem. Katra Rietumu žurnālistu un vēsturnieku jaunā paaudze no jauna izvirzīja jautājumu par latviešu leģionāru «nacismu», un leģionāru saistīšana ar nacismu laika gaitā kļuva intensīvāka. Daļēji šeit varam arī saskatīt padomju propagandas ietekmi, kas centās izdzēst atšķirību starp leģionu un latviešu SD (vācu drošības policija) vienībām, tiem, kas piedalījās kriminālos pasākumos.

Vācu okupācijas laikā bez Latviešu leģiona bija vēl citas latviešu militāras un pusmilitāras vienības. Pēc dažām aplēsēm 1944. gadā vāciešiem kalpoja apmēram 140 000 vīru. Tā, piemēram, latviešu policijas bataljonos bija ap 15 000 vīru, latviešu SD – ap 1200 un armijas izpalīgos (*Wermacht – HiWi*) – ap 12 000 vīru.¹ Vispirms tika nodibināta 15. divīzija ar 14 446 vīriem un tad 19. divīzija ar 12 298 vīriem. Pakāpeniski leģionam pieskaitīja tādas vienības kā būvbataljonus un robežapsardzes bataljonus. 1944. g. beigās leģionam pievienoja vēl citas militāras un pusmilitāras vienības. Šajā laikā, izņemot 19. divīziju un dažas

¹ Sk.: Latvju enciklopēdija. – Stokholma, 1955. – 1317. lpp. Kārlis Kangeris šos skaitļus ir apšaubījis (sk. 2. pielikumu, 118. lpp.).

15. divīzijas vienības, kas cīnījās Kurzemē, latviešu uniformētie vīri bija kļuvuši par inertu masu, veseļojoties Dānijā, trenējoties Pomerānijā un rokot tranšejas Austrumprūsijā.

Leģions tika organizēts pēc Staļingradas kaujām. Tā saformēja, balstoties uz Hitlera 1943. g. 10. februāra pavēli:

«Pavēlu izveidot Latviešu SS brīvprātīgo leģionu. Vienību lielums un veids atkarīgs no rīcībā esošo latviešu vīru skaita.

Ādolfs Hitlers»

Lai gan uzsaukumā bija norādīts brīvprātības moments, vācieši tūlīt arī organizēja iesaukšanu. 1943. g. februārī kā pirmos iesaucamos gadus izziņoja no 1919. līdz 1924. gadam. Vēlāk iesaucamo dzimšanas gadu amplitūda tika paplašināta, un beigās iesauca no 1906. līdz 1926. gadam dzimušos. Pirms atkāpšanās no Rīgas ģenerālis Frīdrihs Jekelns pavēlēja iesaukt arī 1900.–1905. g. dzimušos, lai gan viņus galvenokārt bija paredzēts nodarbināt tranšēju rakšanā. Gaisa izpalīgos iesauca zēnus, dzimušus 1927. un 1928. gadā.

Pamats iesaukšanai bija 1941. g. 19. decembra Rozenberga darba likums. Lai gan Hāgas konvencija aizliedza iesaukšanu okupācijas karaspēkos, tā atļāva vīriešu un sieviešu iesaistīšanu darba vienībās. Izmantojot Rozenberga darba likumu, vācieši koruptēja Hāgas konvencijas, lai piespiestu latviešus iestāties leģionā un citās militārās vienībās.

15. divīziju noorganizēja pirmo, un tā tad arī pieredzēja pirmās kaujas Volhovas purvā netālu no Ļeņingradas (Sanktpēterburga). Divīzija galvenās cīņas piedzīvoja 1944. g., sedzot vācu spēku atkāpšanos Krievijas ziemeļfrontes sektorā. 1944. g. vidū 15. divīzija sedza atkāpšanos Ziemeļlatvijā. 1944. g. kaujās Vidzemes divīzijai bija izsīstīti daudzi robi, liela daļa karavīru bija kritusi un ievainota, un tādēļ, lai pārorganizētos un atveseļotos, divīziju nosūtīja uz Pomerāniju Ziemeļvācijā. 15. divīzijas pēdējā darbība bija atkāpšanās Pomerānijā 1945. g. ziemā un pavasarī. Lielāko daļu 15. divīzijas karavīru gūstā saņēma amerikāņu un angļu spēki.

1944. gada 14. janvārī policijas ģenerālis Frīdrihs Jekelns izdeva pavēli par 19. divīzijas organizēšanu. Galvenā divīzijas darbība notika Kurzemē 1944. g. beigās un 1945. g. pirmajā pusē. 19. divīzija bija viena no pēdējām, kas nolika ieročus Otrajā pasaules karā. Visus divīzijas vīrus saņēma gūstā Sarkanā armija un lielāko daļu izsūtīja uz Sibīriju. Pēc Staļina nāves, Hruščova laikā, 1955. g. latviešu leģionāri saņēma amnestiju, kas gan pilnīgi neizbeidza padomju represijas pret viņiem.

Šis krājums satur dokumentu kopoju, kas lielākoties nāk no Savienoto Valstu Nacionālā arhīva OSS nodaļas (*Latvian Waffen SS-2F 01 51 18*). OSS (*Office of Strategic Services* – Stratēģisko dienestu pārvalde) bija priekštece CIA (*Central Intelligence Agency* – Centrālā izlūkošanas pārvalde), un tā bija organizācija, kas veica pretizlūkošanu Otrā pasaules kara laikā. OSS bija ne tikai pirmā, kas uzsāka kara noziegumu izmeklēšanu pēc tam, kad karš bija

beidzies, bet jau kara laikā tā organizēja sekciju, kas uzraudzīja nacistu darbību okupētajās teritorijās. Sākot ar 1942. g., OSS no sēdekļa Zviedrijā sekoja nacistu rosībai Latvijā. Viņi intervēja bēgļus no Latvijas un izmantoja amerikāņu sūtniecību, lai noklausītos radiopārraides no Latvijas. Ikmēneša pārraižu kopsavilkumus OSS rezidenti nosūtīja uz centru ASV. Kā rāda dokumenti, OSS aktīvi meklēja kara noziedzniekus arī latviešu bēgļu nometnēs. Latviešu bēgļus, it sevišķi to politisko vadību, OSS rūpīgi izsekoja. No OSS dokumentiem nelielas, ka amerikāņi nebūtu bijuši labi informēti par nacistu okupēto Latviju un Latviešu leģionu. Tomēr jāpiemin, ka, neskatoties uz visām pūlēm, OSS neapzināja īstos latviešu kara noziedzniekus. Viņu neuzmanības dēļ daudzi latvieši, kas bija rīkojušies nežēlīgi, spēja nojaukt sev pēdas, pievienoties leģionāriem un iegūt «denacizēto» leģionāru privilēģijas. OSS neveiksme arī bija viens no iemesliem, kas gadu desmitus sadulķoja ūdeņus latviešu leģionāriem. Līdz šim neviens leģionārs nevienā Rietumu tiesā nav bijis apvainots par kara noziegumiem, kas būtu nodarīti leģiona darbības kontekstā. Bet, neskatoties uz to, uzskats, ka it kā eksistē saikne starp leģionu un kara noziegumiem, vēl joprojām pastāv.

Liela daļa šajā krājumā ievietoto dokumentu atspoguļo latviešu bēgļu vadības centienus atsvabināt Latviešu SS brīvprātīgo leģionu no apzīmējumiem SS un «brīvprātīgs». Pirmais impulss sabiedroto izmeklētājiem Nirnbergā un citiem, kas dokumentēja nacistu noziegumus, bija pielīdzināt latviešu SS vācu SS. Pret šo pielīdzinājumu uzstājās daudzi latvieši. Protesti nāca no latviešu vadības DP nometnēs un no diplomātiskā korpusa pārstāvjiem, kas vēl šur tur sabiedroto galvaspilsētās darbojās.

Latvieši apstrīdēja «nacisma» apzīmējumu divējādi. Pirmkārt, noliedzot, ka latviešu karavīri bija nacisti. Un, otrkārt, apgalvojot, ka Latviešu SS brīvprātīgo leģions nebija SS un brīvprātīgs. Kā daudzi latviešu dokumenti un memorandi norādīja, starp latviešu SS un vācu *Waffen SS* bija daudz atšķirību. Latviešu pārstāvji galu galā spēja pārliecināt amerikāņu izmeklētājus par sava viedokļa pareizību.

Šai cīņai bija arī praktiskā puse: «denacizācija» ļāva atbrīvotajiem karagūstekņiem uzturēties bēgļu nometnēs un deva viņiem iespēju emigrēt uz sabiedroto valstīm. Iespēja emigrēt kļuva sevišķi svarīga 1949. g., kad Amerikas Savienoto Valstu Kongress pieņēma speciālo DP kvotu likumu, kas ļāva emigrēt uz Savienotajām Valstīm. Jāuzsver, kas visi šie memorandi un dokumenti tika iesniegti skeptiski noskaņotiem sabiedroto pārstāvjiem, kuri nebūt nesimpatizēja latviešiem. Bet, neskatoties uz to, amerikāņu un UNRRA pārstāvji galu galā atzina latviešu argumentus par pārliecinošiem.

Šis nelielais dokumentu sakopojums nevar aizstāt Latviešu leģiona pilnu dokumentāciju. Tie žurnālisti un vēsturnieki, kuri vēlētos pētīt Latviešu leģiona vēsturi, bagātīgu dokumentu klāstu atradīs Hūvera institūtā Stenfordā Kalifornijā, Federālajā arhīvā Koblencā Vācijā un Latvijas Valsts arhīvā Rīgā. Dokumentācija par Latviešu leģionu ir tik pilnīga, ka nekad nebūtu vajadzējis pārsteigties spriedumos par to. Visu leģiona daļu izvietojums un darbība no

sākuma līdz beigām ir dokumentēta, un latviešu valodā jau publicēti materiālu kopojumi par leģiona vēsturi.¹

Lai gan padomju valdība 1955. gadā amnestēja visus Latviešu leģiona karavīrus, tās propagandas iestādes līdz 1991. gadam (šo darbību tagad ir pārņēmušas Krievijas informācijas iestādes) joprojām rakstīja, ka leģions esot bijis krimināla un nodevīga organizācija. Padomju nostāja attiecībā uz Latviju vācu okupācijas laikā balstās uz apgalvojumiem:

1) ka Latvija vācu okupācijas laikā bija autonoma Reihā sastāvdaļa un tai bija lokālas lēmējtiesības;

2) ka Latvija bija speciāli izraudzīta zeme ebreju slepkavībām un ka ebreju slepkavības Latvijā turpinājās visu okupācijas laiku;

3) ka latviešiem tika dotas sevišķas privilēģijas ebreju slepkavošanā;

4) ka visas latviešu militārās un pusmilitārās organizācijas piedalījās nacistu noziegumos;

5) ka visu, ko latvieši darīja, būdami pakļauti vāciešiem, viņi darīja brīvprātīgi.

Ši nav tā vieta, kur visā pilnībā būtu jāiztīrā padomju un tagad Krievijas propaganda par latviešiem un Latvijas okupāciju vācu laikā. Tomēr gribētos atzīmēt, ka, kaut gan nacistu okupācijas laikā Latvijā tika veikti kara noziegumi un arī latvieši piedalījušies šajās nežēlībās, neviens no minētajiem padomju postulātiem nesaskan ar patiesību. It sevišķi aplami ir padomju puses apgalvojumi par Latviešu leģionu.

Kopš 1945. g. padomju orgāni ir centušies izdzēst atšķirības starp Latviešu leģionu un Arāja komandu. Nacistu noziegumus Latvijā pārsvarā veica latviešu SD vienības, parasti apzīmētas kā Arāja komanda. Pēdējā lielā ebreju slepkavība Latvijā notika 1942. g. martā, apmēram gadu pirms Latviešu leģiona dibināšanas. Vesels gads šķīra leģiona dibināšanu no lielāka apmēra kara noziegumiem.

Ir tiesa, ka pēc tam, kad vācieši zaudēja iekarotās teritorijas Austrumos, puse, ap 600 no 1200, latviešu SD piederīgo tika piesaistīta leģionam. SD piederīgo piesaistīšana leģionam izbeidza viņu kriminālo darbību, un dažādās pēckara tiesas prāvās viņi ir izmantojuši saistību ar leģionu kā alibi saviem noziegumiem. Arī pats Arājs īsu brīdi 1945. g. sākumā bija saistīts ar leģionu. SD piederīgo iesaistīšanās leģionā tā vadībai radīja nepatīkšanas un sabiedroto izmeklētājiem – grūtības identificēt latviešu kolaborantus. SD vīru piesaistīšanās leģionam ļāva viņiem dzēst savas pagātnes pēdas un uz DP kvotas pamata emigrēt uz Savienotajām Valstīm un citām sabiedroto zemēm. Sabiedroto pārstāvjiem un izmeklētājiem sevišķas grūtības sagādāja tetovētā asins grupas zīme leģionāru Kreisajā padusē. Tetovējumu viņi uzskatīja par pierādījumu piederībai SS. Viņi nezināja, ka SD piederīgajiem šī tetovējuma nebija, un tādēļ bieži SD vīri dažādām sijāšanām tika vieglāk cauri nekā leģionāri.

¹ Pilnīgākais pārskats par Latviešu leģionu atrodams izdevumā: Latviešu karavīrs Otrā pasaules kara laikā. Dokumentu un atmiņu krājums / Red. O. Freivalds. – 1.–8. sēj. – Daugavas Vanagu izdevniecība, 1970–1984.

Šodien latviešu vidū pastāv divējādi viedokļi par leģionu: vienu pārstāv vēsturnieks un teologs Haralds Biezais un otru – pulkvedis Arturs Silgailis, viens no leģiona dibinātājiem. Biezais uzskata, ka leģiona organizēšana bija daļa no Otrā pasaules kara latviešu traģēdijas. Viņš domā, ka vācieši un tie latvieši, kuri pavēlēja un piedalījās leģiona dibināšanā, ir nosodāmi kā noziedznieki un nodevēji. Silgailis turpretī uzskata, ka tie latvieši, kas iestājās leģionā, parādīja izcilu varonību Latvijas labā. Leģiona cīņa ar ieročiem rokās pret komunismu, pēc Silgaila domām, ir pierādījums, ka latvieši brīvprātīgi nepadevās krievu okupācijai, bet, gluži pretēji, uzturēja Latvijas legimititāti un neatkarīgu valsti. Biezais pārstāv uzskatu, ka nacismam simpatizējošā latviešu vadība, ieskaitot Silgaili, piemulķoja leģionārus, lai viņi lietu asinis Hitlera labā, un ka tam nebija nekā kopīga ar Latvijas nāciju un tās godu.¹

Šajā krājumā dokumenti ir iedalīti piecās daļās. Pirmā daļa satur dokumentus, kas raksturo laikmeta ainu, apstākļus Latvijā 1943. gadā. Pirmā dokumenta autors ir Savienoto Valstu sūtnis Zviedrijā Heršels V. Džonsons, kas savēl kopā ziņas, kuras viņš 1943. g. beigās bija savācis par Latviju. Otrais dokuments pieder ģenerāļa Bangerska spalvai – viņš izklāsta leģiona izcelsmi un savu līdzdarbību tā organizēšanā. Otrajā daļā ir vairāk argumentējoši raksti un dokumenti, kuru nolūks bija pārliecināt UNRRA un sabiedroto militārās iestādes par leģionāru patieso būtību. Trešajā daļā ievietoti dažādi dokumenti par leģiona izcelsmi un tā saistību ar vācu SS. Šajā daļā ir atrodama virkne dažādu instanču izdotu iesaukšanas pavēļu. Ceturtās daļas dokumenti vairāk saistīti ar karagūstekņiem un viņu tiesībām uzturēties bēgļu nometnēs. Piektā daļa satur vēstule apmaiņu starp Latvijas sūtni Amerikas Savienotajās Valstīs J. Feldmani un galveno UNRRA pārstāvi Hariju N. Rozenfildu. Nodaļas centrālais dokuments – Rozenfilda vēstule Feldmanim – satur šādu lēmumu:

«Baltijas ieroču SS vienības (Baltijas leģioni) to mērķa, ideoloģijas, darbības un sastāva kvalifikācijas ziņā ir uzskatāmas par savrupām un no vācu SS atšķirīgām vienībām, tādēļ komisija tās neuzskata par ASV valdībai naidīgu kustību saskaņā ar Likuma par pārvietotām personām 13. paragrāfā izdarīto labojumu.»

Krājumā ievietotie dokumenti tulkoti no angļu valodas. Tie bija tapuši lielā steigā, lietojot dažādus saīsinājumus, tādēļ dokumentos ir arī daudz valodas negludumu. Tomēr šie dokumenti tādi, kādi tie ir, izcīnīja latviešu leģionāriem labvēlīgu lēmumu. Šiem dokumentiem ir sava vēsturiskā esme, un tiem pienākas dzīvot tādiem, kādi tie bija rakstīti. Esmu šo dokumentu kopojumā publicējis, nevis lai izbeigtu debates par Latviešu leģionu, bet gan lai to jaunā pēcsovietiskā kvalitātē uzsāktu. Ja latviešu leģionāri jebkad izdarījuši kara noziegumus, tad ir

¹ *Silgailis A.* Latviešu leģions: Dibināšana, formēšana un kauju gaitas Otrā pasaules karā. – Kopenhāgena: Imanta, 1962. – 400 lpp.; *Biezais H.* Latvija kāškrusta varā. Sveši kungi – pašu ļaudis. – Gauja, 1992. – 536 lpp.

svarīgi par to pasaulei uzzināt. Taču ir svarīgi pieprasīt, lai visas apsūdzības būtu dokumentētas. Visi pētnieki, kam būtu zināšanas par latviešu leģionāru kara noziegumiem, ir lūgti tos nosūtīt vai nu šī krājuma sastādītājam, vai arī Latvijas vēstures institūtam Rīgā.

Vai latviešu leģionāri bija nacisti, varoņi vai upuri? Šeit savāktās liecības runā pašas par sevi. Ceru, ka žurnālisti neapmierināsies ar šeit publicētajiem dokumentiem, bet turpinās meklēšanu arhīvos. Patiesība nekad nav viendimensionāla, un šis izdevums būs sasniedzis savu mērķi, ja tas palīdzēs lasītājam izsīsties cauri padomju propagandas bruņām, kas okupācijas gadu gaitā ir sakrājušās ap Latviešu leģionu. Šī krājuma dokumentos parādīts, ka nacisti, izveidojot Latviešu leģionu, pārkāpa Hāgas konvencijas un, to darot, veica vēl vienu kara noziegumu. Līdz tam laikam, kad parādīsies citi pierādījumi un dokumenti, šiem latviešu bēgļu savāktajiem dokumentiem ir tiesības uz savu patiesību.

A. Ezergailis
Itakas koledža

I daļa

LAIKMETA AINA: 1943. GADS

1943. GADS

Šajā sadaļā ir trīs dokumenti: pirmā dokumenta autors ir Amerikas Savienoto Valstu sūtnis Zviedrijā Heršels V. Džonsons, kurš 1943. gadā nosūtīja ziņojumu Vašingtonai par apstākļiem Latvijā kara laikā. Otrā autors ir Latvijas ģenerālis Rūdolfs Bangerskis, kurš leģiona dibināšanas laikā ieņēma ģenerālinspektora posteni, kas bija augstākais latviešu postenis leģiona struktūrā. Trešais dokuments parāda, kā amerikāņu virsnieks vērtē latviešu karavīrus. Sūtņa Džonsona dokuments ir svarīgs divu iemeslu dēļ: tas stāsta par notikumiem nacistu okupētajā Latvijā un parāda, ko tā laika amerikāņi zināja par Latviju un leģionu. Džonsona dokuments, kas ir līdz 1943. gadam Zviedriju sasniegušo ziņojumu kopojums, iepazīstina ar apstākļiem okupētajā Latvijā, bet Bangerska dokuments stāsta par ģenerāļa un, iespējams, arī citu latviešu, kas iestājās leģionā, psiholoģisko noskaņojumu.

APSTĀKĻI LATVIJĀ, 1943. g. 26. novembris

AMERIKAS DIPLOMĀTISKĀ MISIJA

Stokholma, Zviedrija
1943. gada 26. novembris

Temats: Latvija 1943. gada augustā. Ziņojuma pamatā ir bijušā Latvijas sūtņa Zviedrijā Voldemāra Salnā kunga savāktie materiāli

Augsti godātajam valsts sekretāram
Vašingtonā

Godātais kungs!

Man ir tas gods nosūtīt Jums šeit pievienoto misijas īpašās Ziņojumu nodaļas sagatavoto bijušā Latvijas sūtņa Zviedrijā Voldemāra Salnā kunga, tagad dzīvojoša Stokholmā, ziņojuma «Latvija 1943. gada augustā» tulkojumu. Šajā sakarā ir izmantoti šādi Salnā kunga ziņojumi, kuri departamentam tikuši nosūtīti jau agrāk:

1. «Viens vācu okupācijas gads Latvijā.» Sūtījums nr. 1133, datēts ar 1942. gada 13. novembri.
2. «Apstākļi Latvijā 1942. gada rudenī.» Sūtījums nr. 1249, datēts ar 1942. gada 23. decembri.
3. «Latvija 1942.–1943. gada mijā.» Sūtījums nr. 1595, datēts ar 1943. gada 1. aprīli.

Šis ziņojums, kura īss izklāsts dots pirmajā lappusē, var tikt rezumēts sekoši: saviem ziņojumiem Salnā kungs izmantojis 1) personiskās vēstules no Latvijas, 2) avīzes, 3) radio pārraides un 4) informāciju, ko devuši nesen Zviedrijā

ieradušies latviešu bēgļi. Balstoties uz šiem materiāliem, Salnā kungs secina, ka aplūkojamā perioda divas vissvarīgākās problēmas Latvijā ir: 1) latviešu mobilizācija vācu militārajā un darba dienestā un 2) īpašuma reprivatizācija.¹ No šiem diviem jautājumiem iedzīvotājus vistiešāk skāra tas, kas attiecās uz mobilizāciju.

1943. gada februārī Hitlers izdeva paziņojumu par to, ka latviešiem arī tiks atļauts veidot brīvprātīgo SS leģionu. Vācieši uzskatīja, ka leģiona veidošana būtu latviešiem pieņemama vairāku iemeslu dēļ. Pirmkārt, padomju armija tuvojās Latvijas robežai. Tā kā latvieši nevēlējās padomju varas atgriešanos savā zemē, tika uzskatīts par pašsaprotamu, ka viņi būs gatavi cīnīties, lai novērstu šīs iespējamības īstenošanos. Bez tam vācieši zināja par latviešu dedzīgo vēlēšanos atjaunot nacionālo Latvijas armiju, un viņi cerēja, ka Latviešu leģions tiks uzņemts kā pirmais solis šajā virzienā.

Bet vācieši savas kļūmīgās rīcības dēļ neguva cerētos rezultātus. Viņu pirmā kļūda bija latviešu ģenerāļa Bangerska nozīmēšana par inspektoru tā vietā, lai ieceltu viņu par Latviešu leģiona virspavēlnieku. Otrkārt, viņi atteicās dot jebkādas garantijas, ka leģions tiks izvietots tuvu Latvijas robežām.

Rezultātā par leģionu bija maza interese, un pirmajā vienībā bija tik tikko 300 vīru. Bijušie latviešu virsnieki un apakšvirsnieki saglabāja ārkārtīgi pasīvu attieksmi pret leģionu. Tādēļ pirmajam Latvijas ģenerāldirektoram² bija jāizdod publisks aicinājums, kurā teikts, ka latviešiem, īpaši virsniekiem, ir pienākums stāties leģionā. Tam sekoja SS Policijas spēku virspavēlnieka Latvijā ģenerāļa Šrēdera paziņojums, kurā bija izteikts oficiāls aicinājums 1919.–1924. gadā dzimušiem vīriešiem ierasties iesaukšanas punktā, tā padarot nepakļaušanos sodāmu pēc likuma. Bez tam vācu ģenerālkomisārs Rīgā Dr. Drekslers nosūtīja instrukcijas iesaukšanas punktiem, no kurām bija skaidri redzams, ka latvieši jāiesauc ne tikai, lai stātos leģionā, bet arī citiem nolūkiem. Ar šiem un vēl citiem līdzekļiem iesaukšana tika padarīta par obligātu.

Bēgļu ziņojumi par to, kādā veidā tika realizēta mobilizācija, liecina, ka 1943. gada februāra beigās un marta sākumā jauni vīrieši saņēma «brīvprātīga iesaukuma» pavēstes. Pēc apskates viņiem tika «atļauts» izlemt, vai viņi vēlas iestāties leģionā kā brīvprātīgie, stāties SS vai pievienoties vācu armijas izpalīgiem. Šī informācija drīz kļuva zināma; rezultātā jaunie vīrieši sāka noliegt, ka saņēmuši pavēstes, un iesākās potenciālo iesaucamo masveida bēgšana uz draugu mājām un mežos, kam sekoja cilvēku

¹ Domāti tie īpašumi, kurus 1940. gadā konfiscēja padomes. Nacistu atteikums atgriezt īpašumus to īpašniekiem bija viens no latviešu aizvainojuma iemesliem pret vāciešiem. Nacistu «tiesiskā» pozīcija attiecībā pret Latvijas okupāciju bija tāda, ka viņi nav okupējuši Latviju, bet drīzāk gan padomju teritoriju, reāli apstiprinot 1939. gada nacistu-padomju paktu.

² Domāts Oskars Dankers.

medības, ko organizēja «trīs vācu organizācijas, kam bija nepieciešams darbaspēks».

Saskaņā ar vāciešu ziņojumiem pilnu sastāvu Latviešu leģions sasniedza 1943. gada maija beigās. Latviešu aprindās nav pieejama informācija par brīvprātīgo skaitu, kas faktiski tika nozīmēti leģionā. Rīgas radio ziņoja, ka Latviešu leģionā ir seši pulki.

Izrādās, ka leģionārus izmanto vācu frontes posmā starp Ļeņingradu un Veļikije Lukiem. Līdz leģiona formēšanas laikam «brīvprātīgo» vienīgie ieroči bija šautenes. Pēc tam, šķiet, vācieši viņus apgādājuši ar automātiem, artilēriju utt. Tagad latviešu leģionāri valkā vācu vērmahta formu. Vāciešu viedokli par to, ka Latviešu leģiona dalībnieki ir labi karavīri, pierāda samērā lielais latviešu virsnieku un kareivju skaits, kas saņēmuši vācu Dzelzs krustu. Attiecības frontē starp latviešu leģionāriem un vāciešiem, kā teikts ziņojumā, nav vienmēr tās labākās.

Privātīpašuma atgriešana īstajiem īpašniekiem no sākuma bija viena no Baltijas iedzīvotāju galvenajām prasībām vāciešiem. Pēdējie jau sen solījuši veikt reprivatizāciju, bet nekas no tās nav iznācis. Pagājušā ziemā sakarā ar nelabvēlīgu militāro situāciju vācieši tomēr bija spiesti sākt pozitīvi risināt šo problēmu, lai nodrošinātu sev Baltijas tautu atbalstu.

Pirmais solis īpašuma reprivatizācijas virzienā tika sperts 1943. gada 18. februārī, izdodot «Noteikumus par privātīpašuma atjaunošanu Igaunijas, Latvijas un Lietuvas ģenerālapgabalos». Drīz kļuva redzams, ka tas, kas tika piešķirts saskaņā ar noteikumu 1. punktu, tika ierobežots sekojošos punktos tādā mērā, ka pasākums praktiski kļuva bezvērtīgs. Latviešu bēgļi Stokholmā apstiprina, ka Baltijas tautu naidis pret vāciešiem ārkārtīgi pieauga pēc šo noteikumu publicēšanas.

To, ka noteikumi par reprivatizāciju nerasniedza iecerēto mērķi, netieši atzina vācu okupācijas iestādes. Tā savā 1943. gada 11. jūnija runā Latvijas ģenerālkomisārs rūgti žēlojās par «zināmu elementu» no latviešu vidus nepateicību un ļaunajiem nodomiem. Lai apliecinātu to, ka vācieši pilda savus solījumus, viņš uzrādīja statistikas datus, kas liecināja, ka laikā no 1943. gada februāra līdz maijam īpašuma tiesības tikušas atjaunotas 19 700 zemnieku saimniecību īpašniekiem. Salnā kungs norāda, ka šis skaitlis ir tikai 8 procenti no atgriežamo Latvijas zemnieku saimniecību kopskaita. Viņš piebilst, ka «reprivatizācijas apliecības» saņēmuši tikai tie zemnieki, kuri, pēc vāciešu uzskatiem, snieguši «izcilus politiskus vai ekonomiskus pakalpojumus». Vienā no ceremonijām, kuru vācieši bija sarīkojuši reprivatizācijas apliecību izsniegšanai, šiem zemniekiem tika teikts: «Jūs saņemat īpašuma tiesības uz savu saimniecību par tādiem un tādiem nopelniem.» Lai parādītu daļas zemnieku reakciju, un, iespējams, arī savu paša, Salnā kungs citē sekošu kāda nesen no vācu karakuģa dezertējuša latvieša jūtu izpausmi: «Vācieši ir sliktāki nelieši un krāpnieki nekā boļševiki, un viņi ir vēl bargāki.»

«Pirmais Izpilddekrēts par īpašuma tiesību atjaunošanu uz nacionalizēto nekustamo īpašumu pilsētās» parādījās 1943. gada 1. martā.¹ Citi pasākumi šajā pašā lietā tika veikti tuvāko mēnešu laikā. Izrādās, ka nav parādījušies nekādi oficiāli dati par to, cik ēku un zemes gabalu Latvijas pilsētās ticis atdots to likumīgajiem īpašniekiem saskaņā ar šo likumdošanas aktu. Uz Rīgas radio ziņām balstītie aprēķini liek domāt, ka to kopskaits varētu būt starp 1500 un 2000, kas ir tikai neliela daļa no visa šī īpašuma. Pievienotajā ziņojumā izteikts secinājums, ka dekrēts par pilsētu īpašumu nav sekmējis pilsētu ēku un zemes gabalu īpašnieku uzticības pieaugumu Vācijas politikai un solījumiem.

Veids, kā vācieši izturējušies pret akciju sabiedrību akciju īpašniekiem, tiek raksturots kā vēl vairāk nespējīgs novērst neticību vācu okupantiem. Dekrēts par šīm īpašumattiecībām stājās spēkā 1943. gada 1. jūlijā. Salnā kungs atzīmē, ka pagājis pārāk īss laiks, lai varētu spriest par šī pasākuma rezultātiem. Viņš turpat piebilst, ka pēdējos divos gados vācieši izraisījuši tādas nekārtības attiecībā uz akciju sabiedrībām, ka akcionāri ir jau tā pārāk saniknoti, lai vēl pakļautos sarežģītajai restitūcijas procedūrai, kādu paredz jaunā likumdošana.

Mēģinot panākt Latvijas iedzīvotāju labvēlību, 1943. gada maijā parādījās paziņojums, ka noteiktos apstākļos mazajiem noguldītājiem tiks atmaksāti banku depozīti. Runa bija par kopsummā 29 miljoniem latu. Pievienotajā ziņojumā atzīmēts, ka pēc 1942. gada 1. novembra vācu okupantu rīcībā bija banku depozīti 136 miljonu latu vērtībā. Bēgļi stāsta, ka Latvijā pastāv viedoklis, ka «boļševiki aplaupīja latviešus atklāti un ka arī vācieši viņus aplaupā, bet vācieši uzskata latviešus par muļķiem, kurus var pārliecināt par vācu okupantu godīgajiem nolūkiem palīdzēt tiem atgūt viņu noguldījumus».

Pievienotajā ziņojumā citēti latviešu bēgļu Zviedrijā izteikumi, lai parādītu, ka par Maskavas radio tik bieži pieminēto «partizānu kustību» Latvijas iedzīvotāji gandrīz neko nezina. Līdz 1943. gada maijam nav ziņu par jebkādiem sabotāžas aktiem Latvijā. Ir tomēr bijuši daži vardarbības akti pret vāciešiem, bet tie tikuši rīkoti, lai 1) parādītu iedzīvotāju protestu pret mobilizācijas pasākumiem un 2) lai apgādātu mežos slēpjošos latviešus ar ieročiem.

Mežos slēpjošie latvieši tiek raksturoti kā labi apbruņoti un draudzīgi sadzīvojoši ar zemniekiem. No pēdējiem viņi dabū pārtikas un citu preču papildinājumus. Šie «partizāni» tomēr atturas no jebkādu sabotāžas aktu veikšanas pret vāciešiem un cenšas neuzsākt neko tādu, kas varētu nākt par

¹ Domāti: Paziņojums par īpašuma atjaunošanu uz nacionalizētiem pilsētu namiem, pamatojoties uz 1943. gada 18. februāra noteikumiem par privātpašuma atjaunošanu Igaunijas, Latvijas un Lietuvas ģenerālapgabalos, un Pirmie izpildnoteikumi pie noteikumiem par privātpašuma atjaunošanu Igaunijas, Latvijas un Lietuvas ģenerālapgabalos.

labu padomēm. Salnā kungs atzīst, ka Latvijā ir vēl cita partizānu grupa, kuru veido Padomju Savienības Latvijā nomestie izpletņlēcēji.

Latvijas pilsētu apgāde ar pārtiku salīdzinājumā ar iepriekšējo gadu ir pasliktinājusies. Oficiālās pārtikas devas latviešiem veido tikai pusi vai vienu trešdaļu no tās, kas domāta vāciešiem. Nedaudz labāks stāvoklis ir tiem pilsētu iedzīvotājiem, kuriem ir kādi sakari ar lauciniekiem. Pēdējie labprāt palīdzot un izdomājot vissmalkākos veidus, kā iedabūt pārtikas produktus pilsētā. Kā teikts bēgļu ziņojumos, šim nolūkam tikuši izmantoti pat zārki. Laucinieki paši esot labāk nodrošināti ar pārtiku, nekā viņi bijuši parastos apstākļos. Iepriekš viņi labprāt tirgojās ar savām precēm; tagad viņi šos produktus patur savām vajadzībām. Ja arī zemnieks kaut ko atļaujas realizēt melnajā tirgū, viņš to dara tikai apmaiņai pret sev nepieciešamajām patēriņa precēm. Pievienotajā ziņojumā ietverti skaitļi, kas parāda, kādas bija latviešu pārtikas devas 1943. gada aprīlī.

Sakarā ar preču trūkumu un to, ka ražošanas izmaksas dažādās jomās neatbilst preču vērtībai, spekulācija un «melnā tirgus» darījumi sasnieguši neticamus apjomus. Tiek spekulēts ar visu, ko vien var sadabūt.

Attiecībā uz nacionālo kultūru vācieši izmanto jebkuru gadījumu, lai pretstatītu sevi padomēm. Salnā kungs tomēr atzīmē, ka vācu okupācijas apstākļos Latvijā nekāda kultūrautonomija nepastāv. Tieši tāpat kā viss, kas nebija saskaņā ar dialektisko materiālismu, Latvijā tika vajāts un iznīcināts padomju okupācijas laikā, viss, kas neatbilst nacionālsociālisma filozofijai un totalitārā formējuma interesēm, tagad tiek iznīcināts ar uguni un zobenu.

Pievienotā ziņojuma sadaļā, kurā runāts par vajāšanām, teikts, ka jau vairākus mēnešus vācieši komunistus nevajā tik dedzīgi kā latviešu patriotus. Tiek ziņots, ka personas, kuras uzskata par Latvijas nacionālās neatkarības atbalstītājām, sāk pazust arvien biežāk. Bez tam daudzas personas ir arestētas par pretošanos mobilizācijai, darba dienestam vai obligātajiem preču piegādes noteikumiem. Arestēti arī daudzi jaunie cilvēki. Nav informācijas par arestēto latviešu patriotu skaitu, bet Salnā kungs uzskata, ka šim skaitlim jābūt ievērojamam, jo politiskajiem ieslodzītajiem paredzētajā Rīgas cietumā vien ieslodzīto vīriešu skaits sasniedz 2500.

Pievienotā ziņojuma noslēgumā izteikti vērojumi par Latvijas iedzīvotāju pašreizējo noskaņojumu. Visi bēgļi, kas nesen no Latvijas ieradušies Zviedrijā, raksturo iedzīvotāju izjūtas kā izteikti vērstas pret vāciešiem un viņu režīmu, gandrīz naidīgas. Kāds bēglis teica:

«Mēs ienīstam vāciešus no sirds dziļumiem. Pagaidām mums tomēr jārāda viņiem smaidīga seja. Viņi, bez šaubām, palīdz mums turēt boļševikus aiz mūsu robežas.»

Tiek teikts, ka vairums augstāko latviešu amatpersonu spēlē šo dubultlomu un ka daudzi no viņiem mēģina atbrīvoties no saviem posteņiem un iekārtoties kaut kur citur.

Vienā latviešu tautas daļā parādījusies jauna iezīme. Iedzīvotāji vairs neizrāda bailes no vācu okupantiem. Latviešu izturēšanās ir apveltīta ar pašapziņu

un pašcieņu. Sadursmes un cīņi starp latviešiem un vāciešiem notiek katru dienu. Baltijas iedzīvotāju pretošanās kļūst organizētāka. Saskaņā ar ziņojumiem pastāv nelegālas organizācijas vadīta nelegāla kustība. Tiek izplatītas nelegālas avīzes un skrejlapas.

Okupācijas iestādes, protams, šīs izmaiņas iedzīvotājos ir pamanījušas. No vienas puses, varas iestādes reagē, lietojot dažādas atriebības formas. No otras puses, ir pazīmes, kas liecina, ka vācieši vēlētos baudīt latviešu labvēlību. Ziņojumā doti piemēri, kas apliecina šo tendenci.

Skaidrs, ka aina, kādu ar savu ziņojumu Salnā kungs grib rādīt tā lasītājam, raksturojot Latvijas iedzīvotāju attieksmi pret vāciešiem un padomēm, ir tāda, ka, ja vāciešus ienīst un nicina, tad no krieviem baidās un «pat starp latviešu strādniekiem un zemākajiem ierēdņiem, kas visvairāk cieš no vāciešu bandītisma, praktiski nevar atrast nevienu, kas vēlētos bolševiku atgriešanos».

Atbildot uz jautājumu, kā latviešu tauta cer rast izeju no pašreizējās nedrošās situācijas, Salnā kungs saka, ka vienīgo atbildi ir devis kāds no viņa intervētajiem bēgļiem un tā ir šāda:

Mēs ceram, ka abi pretinieki – krievi un vācieši – novārdzinās sevi pašreizējā kaujā un galu galā radīsies tāda situācija, kas savā ziņā atgādinās 1918. gada stāvokli. Šāda situācija radīs iespēju stāties spēkā tiem solījumiem, ko pasaulei devusi Anglija un Savienotās Valstis.

Dziļā cieņā
Heršels V. Džonsons

RŪDOLFS BANGERSKIS IZSKAIDRO SAVU KOLABORACIONISMU

909. apgabala IRO inspektoram

Es, apakšā parakstījis Rūdolfis BANGERSKIS, griežos pie Jums ar lūgumu pārskatīt Bernarda kunga lēmumu (6), kurš tika pieņemts šodien (1949. gada 12. jūlijā), par to, ka (3) esmu atzīts par nepiemērotu palīdzības saņemšanai no IRO.

Iemesli, kāpēc es vēlos pārsūdzēt šo lēmumu, ir šādi:

Mani uzskata par neatbilstošu IRO norādījumiem pēc IRO Konstitūcijas 11-2 (b) daļas, kurā teikts, ka «jebkura persona, kurai var pierādīt, ka tā brīvprātīgi palīdzējusi ienaidnieka spēkiem kopš Otrā pasaules kara sākuma operācijās pret ANO, neietilpst organizācijas kompetencē». Sakarā ar iepriekšminēto vēlos Jūs informēt par sekošo:

1. Nekad neesmu sastāvējis *Waffen SS* divīzijā, t.i., nekad neesmu bijis *SS* divīzijas dalībnieks;

2. Par Latviešu leģiona ģenerālinspektoru kļuva 1943. gada 10. aprīlī;
3. No Latvijas armijas mani atlauda 1937. gada janvārī ar ģenerāļa pakāpi. Militārajā dienestā atkal nokļuva 1943. gadā nevis brīvprātīgi, bet liktenīgu un neizbēgamu apstākļu spiests, lai cīnītos par savu dzīvību un pret boļševiku briesmām, kas draudēja manai valstij un tautai;
4. Esmu nemītīgi cīnījies pret vācu okupācijas iestāžu un to funkcionāru politiku, lai aizsargātu savu valsti, savu tautu un latviešu karavīru intereses kur un kad vien iespējams.

I

Iespējams, ka sarunu par Latviešu leģiona organizēšanu pašā sākumā bija plānots izveidot noteiktu militāru vienību ar «Leģiona» nosaukumu, kuru vadītu leģiona komandieris. Šim postenim mani izvēlējās Latvijas zemes pašpārvalde. Tomēr faktiski sākās divu pilnīgi patstāvīgu latviešu *Waffen SS* vienību formēšana: *Waffen SS* 2. latviešu brigāde (vēlākā *Waffen SS* 19. latviešu divīzija) Ļeņingradas frontes sektorā 1943. gada februārī un *Waffen SS* 1. latviešu divīzija (vēlākā *Waffen SS* 15. latviešu divīzija) tālu aiz Rīgas, Liepājas un citām Latvijas pilsētām un ciemiem 1943. gada marta beigās. Par brigādes un divīzijas komandieriem nozīmēja vācu ģenerāļus. Šim jaunizveidotajām vienībām nebija kopēja leģiona komandiera. Kad 1944. gadā uz īsu brīdi abas divīzijas tika pakļautas vienam komandierim, tās veidoja *Waffen SS* 6. korpusu, kuru, tāpat kā iepriekš, komandēja vācu ģenerālis. Personiski es nebiju ne divīzijās, ne korpusā, bet paliku ārpus šīm vienībām.

Jāņem vērā, ka latviešu *Waffen SS* vienības nebija Vācijas Nacionālsociālistiskās partijas (NSDAP) bruņotie spēki, bet frontes kaujas vienības, līdzīgi kā vērmahts. Tās nepiedalījās ne koncentrācijas nometņu apsardzē, ne cīņās pret partizāniem. Tām tāpat nebija nekādu politisku uzdevumu. Vācu *Waffen SS* vienības veidoja brīvprātīgie, kamēr latviešu SS vienības tika izveidotas ar mobilizācijas palīdzību. Iepriekšminētais parāda radikālo atšķirību starp vācu un latviešu *Waffen SS* vienībām. Pastāvēja arī dažas citas atšķirības, kā, piemēram, latviešu vienības atzina ticību. Vācu *Waffen SS* vienībās reliģiskās ceremonijas nenotika.

II

Par leģiona ģenerālinspektoru kļuva 1943. gada 10. aprīlī pēc atgriešanās no frontes, kur laikā no 1942. gada¹ 19. līdz 30. martam apmeklēju uz fronti bez jebkādas apmācības nosūtīto tūkstoti latviešu jaunekļu. Tika noteikts, ka jābūt visciešākajiem kontaktiem starp Latvijas zemes pašpārvaldi no vienas puses un latviešu vienībām, kā arī uz fronti nosūtītiem karavīriem no otras puses.

¹ Tā tekstā, domāts 1943. gads.

Kā inspektoram man *Waffen SS* vienībās nekādu komandiera funkciju nebija. Faktiski es veicu sakarnieka funkcijas starp latviešu tautu un tās frontiniekiem ar uzdevumu mikstināt viņu patiesi grūto un neapskaužamo dzīvi. Un pat šajā jomā mana darbība bija ierobežota. Tā 1944. gada jūnija vai jūlija sākumā es pagarināju atvaļinājumu kādam karavīram, kas bija atbraucis no frontes sakarā ar sava tēva pēkšņo nāvi. Šo manis atļauto atvaļinājuma pagarinājumu atcēla vācu kapteinis, ģenerāļa Krīgera adjutants. Karavīram nekavējoties lika atgriezties frontē, savukārt ģenerālis Jekelns ar savu pavēli (nr. 1 1944. gada 4. martā) latviešu vienībām atņēma man tiesības pieprasīt to karavīru demobilizāciju, kuri bija iesaukti karadienestā pretēji pastāvošiem noteikumiem. Tikai pārliecība par to, ka man viss nesavtīgi jāziedo savai valstij, lika man turpināt pildīt šo grūto un ļoti atbildīgo uzdevumu.

III

Kā Latvijas armijas ģenerālis no karadienesta atvaļinājos 1937. gada janvārī sakarā ar vecumu. Strādāju par pārvaldnieku un tehnisko uzraugu kādā lielā ķieģeļu un kūdras ražošanas uzņēmumā. Pēdējā gadā pirms boļševiku okupācijas manā pārziņā bija visa Latvijas ķieģeļu ražošana. Kad Latviju okupēja boļševiki, viņi apvienoja visas nacionalizētās ķieģeļu ražotnes trestā, atstājot mani par ierēdni galvenajā pārvaldē.

1. Kad pārņēma ķieģeļu ražotnes, strādnieki par mani runāja tikai labu.

2. Tajā brīdī biju nepieciešams, jo labi pārziņāju visu Latvijas ķieģeļu ražošanu.

3. Pašā sākumā tresta vadītājs par manu pagātņi neko nezināja. Pēc tam kad iesniedzu savu anketu, atklājās, ka es kā cara armijas virsnieks esmu cīnījies pret boļševikiem 1. pasaules kara laikā; tā kā šo faktu netiku slēpis, sākās vajāšana. Mani vainoja par to, ka neesmu izpildījis ķieģeļu ražotnes remonta plānu, ar kuru man nebija ne vismazākā sakara. Mani atlaida un par manu lietu publicēja paziņojumu presē. Tas, ka mani nearestēja pēc pirmās nopratināšanas, deva man iespēju neatrasties savā dzīvoklī un tādējādi izvairīties no turpmākām nopratināšanām. Arī 1941. gada 13./14. jūnija naktī, kad visā Latvijā notika masveida aresti un izvešanas, es neatrados savā dzīvoklī. NKVD funkcionāri bija mani gaidījuši vairāk nekā vienpadsmit stundu. Tas, ka es nebūtu ticis izvests, bet uz vietas likvidēts, atklājās vēlāk. Šo faktu apstiprināja manu personisko mantu un mēbeļu konfiskācija. Tā rīkojās vienīgi ar personām, kas bija nolemtas augstākajam soda mēram.

Uzzinot par man draudošajām briesmām un par to, ka mani izseko, es aizbēgu uz Kurzemi, kur strādāju par meža cirtēju pie kāda zemnieka. Mana māsa, kura nejauši gadījās manā dzīvoklī naktī no 13. uz 14. jūniju, tika izvesta uz Sibīriju kopā ar saviem diviem bērniem, kas bija atbraukuši ciemos no laukiem. Arī mans brālis ar ģimeni bija izsūtāmo sarakstā, bet boļševiki nepaspēja viņus izvest pirmajā piegājienā. Vispārējās grūtības ar transportu

un Vācijas armijas straujā tuvošanās kara sākumposmā paglāba daudzus tūkstošus latviešu un mani no noslepkavošanas un izsūtījuma.

Boļševiku varas gads Latvijā bija asiņaina terora un posta gads. Tautā to sauca par «Baigo gadu». Tādējādi var izprast, kāpēc kara sākšanos Austrumu frontē un Vācijas armijas iesoļošanu Latvijā iedzīvotāji, kas uzlūkoja vāciešus kā savus atbrīvotājus, apsveica ar sajūsmu. No Kurzemes mežiem Rīgā ieradās 1941. gada 7. jūlijā, kad Austrumu fronte jau bija pie Latvijas austrumu robežas. Tā kā Latvijas teritorija bija no boļševikiem atbrīvota, militārajā dienestā nestājos. Līdz 1942. gada septembrim strādāju Latvijas ķieģeļu rūpniecībā. Pēc tam kļuva par ierēdni Latvijas zemes pašpārvaldes Juridiskā ģenerāldirektorāta Ekonomikas nodaļā.

Man esot šajā postenī, Latvijas zemes pašpārvalde 1943. gada 23. februārī ieteica man neatteikties kandidēt uz Latviešu leģiona komandiera posteni. Runāja, ka no Berlīnes nākusi pavēle dibināt Latviešu leģionu un ka tuvākajā laikā vācu varas iestādes šim nolūkam gatavojas mobilizēt 10 000 latviešu jauniešu. Visi no 1919. līdz 1921. gadam dzimušie latvieši jau bija saņēmuši rakstiskas pavēstes no Vācijas Darba pārvaldes ierasties 26. februārī uz iesaukšanu.

Sākumā šo priekšlikumu noraidīju. Es no tā atteicos ne tāpēc, ka negribēju cīnīties pret boļševikiem, bet tāpēc, ka:

1. Bija arī jaunāki ģenerāļi, kas varētu labāk tikt galā ar šo uzdevumu;
2. Nemaz nepārvaldīju vācu valodu, kas varēja kļūt par šķērslī manos iespējamajos kontaktos ar vācu varas iestādēm un to funkcionāriem;
3. Mani radnieki bija izsūtīti uz Sibīriju. Baidījos, ka mana pievienošanās cīņai pret boļševismu varētu izraisīt represijas pret viņiem.

Tomēr zemes pašpārvalde lūdza mani vēlreiz apsvērt šo piedāvājumu un tad dot atbildi. Mani par kandidātu izvēlējās vienbalsīgi, kad visi pārējie kandidāti bija noraidīti. Vācieši vēlējās visos leģiona komandējošos posteņus, sākot ar rotu komandieriem, iecelt vācu virsniekus. Tam pretojās Latvijas zemes pašpārvalde. Ja es atteiktos no zemes pašpārvaldes priekšlikuma, vāciešiem būtu pamats teikt, ka latviešiem nav kandidātu augstākiem posteņiem.

Līdz 1943. gada 23. februārim man nebija zināms par sarunām, ko risināja Latvijas zemes pašpārvalde ar vācu varas iestādēm sakarā ar leģiona organizēšanu. Partizānu cīņās, kas kara sākumā šur tur notika, es nepiedalījos, jo ieroču trūkuma dēļ liela mēroga operācijas nebija iespējamās. Neesmu arī piedalījies tā saucamo *Schutzmannschaft* bataljonu – vēlāk policijas bataljonu organizēšanā un formēšanā. Bija pienācis laiks pieņemt lēmumu un rīkoties. Raugoties no vispārējās situācijas, bija jāņem vērā sekošais:

A. Austrumu fronte, it sevišķi tās dienvidu sektors, bija kļuvusi nestabila, ar tendenci virzīties atpakaļ uz rietumiem, t.i., tuvojoties Latvijas robežai. Boļševiku atgriešanās Latvijā nozīmētu jauna «Baigā gada» sākšanos ar visām tā šausmīgajām sekām. Tūkstošiem manu tautiešu un man pašam tas nozīmētu nekavējošas spīdzināšanas un nāvi, bet simtiem un tūkstošiem iedzīvotāju –

ciešanu pilnu dzīvi izsūtījumā Sibīrijas koncentrācijas nometnēs, kam sekotu briesmīga nāve. Vai es kā patriots un vecs karavīrs varēju stāvēt malā un nemēģināt kaut ko darīt, lai novērstu manai zemei un tautai draudošās briesmas? Vai man kā karavīram nebija labāk mirt kaujā nekā glēvulīgi atdot sevi čekista lodei?

B. Austrumu kara arēnā jau bija ap 30 latviešu kārtības dienesta *Schutzmannschaft* bataljonu. Bataljonos pa lielākai daļai bija Latvijas armijas karavīri. Biju dzirdējis, ka šie bijušie karavīri ar riebumu izturējās pret to, ka Latvijas armijas formas vietā viņi tika iegērbti vācu policijas formās un viņiem bija jādarbojas kā šucmaņiem, ka viņiem bija jāpilda nemilitāri uzdevumi, ka viņi bija slikti apgādāti un apbruņoti. Šī neapmierinātība jau sāka lauzties uz āru, un sekoja nesaudzīgi sodi. Kādam rotas komandierim, kapteinim Praudiņam, bija piespriests augstākais soda mērs. Agrākie karavīri, tagad – šucmaņi sūdzējās par pieredzējušu virsnieku trūkumu bataljonos. Tika izteikti pārmetumi, ka vecākie virsnieki viņus pilnībā atstājuši vācu komandieru rokās.

Es zināju arī, ka iedzīvotāji bija satriekti par to, kādā veidā vācu varas iestādes veica mobilizāciju. Līdzīgi sliktā stāvoklī bija tā sauktie armijas izpalīgi, kuri kopš 1942. gada bez latviešu puses kontroles tika nozīmēti gandrīz nemilitārā dienestā Vācijas armijas vienībās. Arī no viņiem nāca sūdzības un lūgumi atvieglot viņu likteni. Paziņojums par to, ka policijas bataljonu vietā tiks veidotas īstas Latvijas frontes vienības Latviešu leģiona sastāvā, kuru komandēs latviešu ģenerālis, kā arī pulku komandieri būs latviešu virsnieki, – uz šādu plānu pastāvēja Latvijas zemes pašpārvalde, daudziem Latvijas patriotiem un man likās vislabākais atrisinājums un izeja no nedrošās situācijas. Likās, ka tad, ja pie Latvijas robežas sapulcinātu visus *Schutzmann* bataljonus, tiktu gūti tūlītēji panākumi. Ja tā notiktu, latviešiem būtu bijis ietekmīgs bruņots spēks, valsts aizsardzība un drošības garantijas iespējamā liktenīgā pagrieziena laikā.

C. Manā ilgajā dienesta laikā kā karavīru audzinātājs un instruktors tiku mācījis un uzsvēris, ka virsniekam vienmēr un visās situācijās jābūt kopā ar saviem karavīriem, jādalās ar viņiem gan priekos, gan bēdās. Līdz šim brīdim *Schutzmann* bataljonos brīvu vecāko virsnieku vietu nebija, un tagad mani, ģenerāli, tautas pārstāvis – Latvijas zemes pašpārvalde aicināja pildīt manu pienākumu. Vai es varēju teikt «nē»?

Apsvēris visus par un pret, piekritu kandidēt uz šo posteni, uzsverot, ka, «ja tiek organizēts leģions un tiek mobilizēti latviešu jaunieši, tad ne es, ne citi augstākā ranga virsnieki nedrīkst atstāt viņus tikai vācu virsnieku rokās bez mūsu autoritāšu palīdzības, zināšanām un pieredzes».

Par Latviešu leģiona ģenerālinspektoru kļuva 1943. gada 10. aprīlī nevis brīvprātīgi, lai taisītu karjeru, kuru jau biju izveidojis, būdams Latvijas armijas karavīrs, vēl jo mazāk, lai gūtu kādus materiālus labumus, bet gan liktenīgu apstākļu spiests un cilvēku aicināts:

- a) lai paglābtu savu zemi no boļševiku jūga, t.i., tās iedzīvotājus no izsūtījuma, izmisuma un nožēlojamas nāves;
- b) lai paglābtu sevi no spīdzināšanas un pazemojumiem boļševiku rokās;
- c) lai neatstātu mobilizētos latviešu jauniešus vāciešu rokās, nemēģinot palīdzēt atvieglot viņu likteni;
- d) lai censtos palīdzēt tiem latviešu karavīriem, kuri atradās tā sauktajos *Schutzmann* bataljonos un kuri izmisīgi sauca pēc palīdzības.

IV

Uzskatu, ka lēmums, kas mani atzīst par neatbilstošu IRO nosacījumiem, ņemot vērā manu lielo vecumu (71), manus materiālos apstākļus un nemitīgo boļševiku preses kampaņu pret mani, atstāj mani visbezcerīgākajā situācijā. Bez tam es uzskatu, ka, pieņemot šo lēmumu, nav ievēroti IRO instrukcijas 3. punkta noteikumi.

Cilvēks ir jāsoda atbilstoši viņa nodarījumam, un bez tā, ko pats saka, jābūt pārliecinātam, ka viņš šo sodu ir pelnījis. Personiski man šis vainas apziņas nav. Man nav tādas sajūtas, ka esmu darījis ļaunu. Tas, ka kāda cilvēka uzvārds ir Vilks, vēl nenozīmē, ka viņš jāievieto zoodārzā kopā ar vilkiem. Tomēr šis mērs ir lietots pret mani, man uzspiežot titulu *Generalleutnant der Waffen SS*. Mūsu prasība dot mums tiesības lietot Latvijas armijas pakāpes tika vairākkārt noraidīta.

Ko esmu darījis no tā, kas bija raksturīgs Vācijas Nacionālsociālistiskās partijas augstākās militārās pakāpes personai? Varu godīgi teikt, ka ar dažiem izņēmumiem esmu pretojies vācu okupācijas varas iestādēm vairāk nekā jebkurš mūsu pretošanās kustības dalībnieks. Man nav ne laika, ne līdzekļu, lai atrastu un nokopētu visus dokumentus, kas apliecinātu manis teikto. Tas būtu pamatīgs sējums. Tiem vajadzētu atrasties Vācijas arhīvos. No atmiņas un citu cilvēku piezīmēm varu minēt gadījumus, kad mutiski un rakstveidā, vienmēr tulka – liecinieka klātbūtnē esmu paudis protestu pret vācu varas iestāžu īstenoto politiku, kā arī pret netaisnību un falsificējumiem.

Bet, aizstāvot manas tautas un karavīru intereses, esmu vienmēr bijis cilvēcisks pret nelaimīgo cietēju, nešķirojot ne pēc tautības, ne mantiskā stāvokļa. To apliecināt varētu arī 150 padomju karagūstekņi un 70 Vīnes ebreji, kurus vācu varas iestādes 1942. gada vasarā bija atsūtījušas uz Lielupes krieģeļu un kūdras ražotni, kur es tai laikā strādāju.

Paraksts: Rūdolfs Bangerskis

AMERIKĀŅU VIRSNIEKS VĒRTĒ LATVIEŠU KARAVĪRU «NACISMU»

Esmu amerikānis, un mani senči ir īri. Pirms kara es nezināju, ka ir tāda latviešu tauta un Latvija. Būdams komandējošais virsnieks, ar savu vienību piedalījos Salerno kaujā un arī citās kaujās. Tiku saņemts gūstā un pavadīju 13 mēnešus kā karagūsteknis Polijā.

Mēs, amerikāņi, bijām pārsteigti par nometnes sargu taisnīgumu, labo izturēšanos, laipnību un izcilo precizitāti. Drīz mēs uzzinājām, ka nometnes sargi ir latvieši. Katram no viņiem zem vācu formas bija paslēpts Latvijas nacionālais karogs. Viņi mums skaidroja: «Jūs, amerikāņi, esat mūsu īstenie draugi un cerība. Vācieši ir mūsu nīstie ienaidnieki. Mūsu sapnis un mērķis ir neatkarīgā Latvija.»

Mēs, amerikāņu gūstekņi, nekad neaizmirsīsim būt pateicīgi latviešiem, kas visādā ziņā atviegloja mūsu stāvokli un rūpējās par mūsu labklājību.

2. pakāpes leitnants B. Medfilds
(«Drauga Vēsts», nr. 47)

LATVIEŠU BĒĢĻU STATUSS

Latvijas Sarkanā Krusta biedrības vārdā šo dokumentu kopojumu savācis Kārlis Kalniņš, un tie bija pamatā latviešu apelācijas lūgumam, kurš tika iesniegts UNRRA un ASV militārajām un civiliestādēm 1948. gadā. Šajā sadaļā apvienoti dažādi memorandi un dokumenti. Latviešus, uz kuru lietām attiecas dokumentu kopojums, var iedalīt divās kategorijās: latviešu leģionāri un latviešu bēgļi, kas 1941. gadā aizbēga vai emigrēja uz Vāciju. Dokuments tika sagatavots Eslingenes bēgļu (oficiāli – pārvietoto personu – Displaced Persons (DP)) nometnē ASV zonā Vācijā.

Ievada piezīmes

Kārlis Kalniņš, Eslingenes latviešu centra nometnes vecākais,
bijušais Latvijas Sarkanā Krusta ģenerālsekretārs

Bez nelaimīgās ebreju tautas nav nevienas citas tautas, izņemot baltiešus – igauņus, latviešus un lietuviešus –, kas pēdējā kara laikā būtu cietusi tik nepelnīti smagi un kas vēl arvien būtu spiesta turpināt savu *via dolorosa*. Viņu neatkarīgās valstis vēl aizvien nav atbrīvotas no ārvalstu okupācijas – to iedzīvotāji savā dzimtenē ir spiesti dzīvot briesmīga terora apstākļos. Reiz būdami brīvi un pārtikuši pilsoņi, tagad baltieši ir praktiski kā važās iekalti vergi, kuru tautsaimniecību vada nevis cilvēciski apsvērumi, bet «plāni un grafiki»; viņi tiek sistemātiski izsūtīti uz Sibīriju, iznīcināti, viņiem atņemtas visas cilvēka un politiskās tiesības, viņi ir ekonomiski izpostīti, viņiem jāiztur morāli pazemojumi, kuru apmērus normāli domājošs cilvēks pat nevar aptvert. Un visi šie smagi strādājošie vergi netiek pat pienācīgi baroti. Miljoni cieš badu vai iet bojā no spēku izsīkuma un aukstuma, vēl citus miljonus sagūsta slepenpolicijas vienības un aizsūta uz Padomju Savienības arktiskajiem apgabaliem. Tā tas notika arī padomju okupācijas pirmā perioda laikā no 1940. līdz 1941. gadam.

Vācu okupācijas laikā (1941–1944) baltu tautas savās cerībās uz labāku izturēšanos tika piekrāptas. Šeit okupācijas režīms bija ievērojami smagāks nekā citur Eiropā. Pat vairāk – Lielvācijas patiesais mērķis (kas skaidri atklājas Nirnbergas prāvas oficiālajos dokumentos) bija Baltijas zemju pārvācošana. Tas nozīmē – zemju kolonizācija, izvietojot tur vāciešus un likvidējot vietējos iedzīvotājus.

Starp Nirnbergas prāvas oficiālajiem dokumentiem ir reihministra A. Rozenberga izdots memorands, datēts ar 1941. gada 1. aprīli, kurā paziņots:

«Būs nepieciešams organizēt ievērojamas vietējās inteligences daļas, īpaši latviešu, pārvietošanu uz Krievijas centrālajiem rajoniem. Uz šejieni būs jāpārceļ ievērojams skaits vācu zemnieku, bet iepējami lielāks vācu kolonistu daudzums pēc nevēlamo elementu atsijāšanas varētu nākt no Volgas vāciešiem.»

Dokumentā, kurš saucas «Norādījumi reihskomisāram Baltijas valstīs un Baltkrievijā», Rozenbergs pavēl:

«Reihskomisāra uzdevums Igaunijā, Latvijā, Lietuvā un Baltkrievijā ir nodrošināt protektorāta izveidošanu, lai vēlāk iekļautu šo apgabalu Lielvācijas sastāvā, pārvācot rases ziņā izmantojamus elementus, ievēdot vācu kolonistus un izraidot nevēlamos iedzīvotājus.»

Īpašu nacistu upuru grupu, kuru liktenis ir vīstragiskākais, veido bijušie latviešu (un citu baltiešu) karavīri.

Latviešu leģionāri – īsa vēsture

1. Latvijas Nacionālā armija

Līdz padomju okupācijai 1940. jūnijā Latvijai bija pastāvīga armija, kurā dienēja ap 25 000 kareivju un virsnieku. Karadienests bija obligāts katram tam derīgam 21 gadu vecam vīrietim uz laiku no 12 līdz 18 mēnešiem.

Armijai nebija politiska rakstura, jo Karavīru dienesta likums aizliedza piedalīties politikā vai sastāvēt kādā politiskā partijā.

2. Latvijas armija padomju okupācijas laikā

Tūdaļ pēc padomju okupācijas armiju pārdēvēja par «Tautas armiju».

1941. gada novembrī to padarīja par Sarkanās armijas daļu, kas saucās «Latvijas teritoriālais korpus»¹. Vairāk nekā 50 procentu latviešu virsnieku aizstāja ar krieviem. Tika ieviests «politruku» (politvadītāju) institūts. To izveidoja pēc Sarkanās armijas parauga.

1941. gada 12. jūnijā apmēram puse virsnieku, vairāk nekā 500 vīru, tika arestēti un izvesta uz Krieviju. Pēc Sarkanās armijas atkāpšanās tika atrastas vismaz divas vietas, kur šie virsnieki tikuši nošauti un apglabāti kopējos neiezīmētos kapos.

3. Latviešu karavīri krievu–vācu kara sākumā

Pēc 13. jūnija izrīcības (masveida deportācijas uz Sibīriju) un it īpaši pēc vācu–krievu kara sākšanās 1941. gada 22. jūnijā daudzi virsnieki un kareivji sāka slēpties.

¹ 24. teritoriālais strēlnieku korpus.

1941. gada 19. un 30. jūnijā Sarkanā armija pavēlēja visas latviešu vienības izformēt. Tās jau iepriekš bija tikušas atbruņotas, daudzi arestēti un nošauti.

Drīz šie cilvēki sāka pulcēties mazās grupās, apbruņojās, parasti atņemot ieročus nelielām sarkanarmiešu vienībām, dezertieriem un klaidoņiem, un uzsāka attīrīt sānceļus un laukus no atkāpjošās Sarkanās armijas grupām, pasargājot tos no aplaupīšanas, dedzināšanas un marodierisma. Viņi darbojās kā partizānu grupas.

Kad ieradās vācieši, daudzi vēlējās cīnīties kopā ar vācu armiju, bet netika pieņemti. Vāciešu attieksme bija tāda, ka nevar būt nekādu latviešu formas tērpu, ne karoga, ne neatkarības. Parastā atbilde bija: «Mēs iztiksim bez jums.»

4. Latviešu karavīri vācu okupācijas laikā

Policijas un apsardzes vienības

1941. gada jūlijā–augustā dažus partizānus, virsniekus, karavīrus un policistus vācu varas iestādes nolīga un norīkoja veikt policijas uzdevumus un piedalīties lauku attīrīšanā no klaiņojošajiem sarkanarmiešiem.

No 1941. gada septembra vācieši sāka organizēt policijas spēkus un policijas apsardzes vienības. Gados vecākie vīrieši tika saformēti apsardzes rotās (*Schutzmannschaften*) un bataljonos, kas nodarbojās ar karagūstekņu, noliktavu, tiltu un iekārtu apsardzi un transportēšanu. Citi veidoja pilsētu un lauku policiju.¹

Viņus iesauca un organizēja vācu SS un policijas vadoņi (*SS- und Polizei Standartenführer*) Latvijā darbojošā SS un policijas šefa pakļautībā.

1942. gada pavasarī vairāki gados jaunāku vīriešu bataljoni tika nosūtīti uz Ļeņingradas fronti, lai tie pievienotos tām nedaudzajām rotām, kas uz turieni bija nosūtītas 1941. gada vēlā rudenī. Šajā frontē viņu skaits sasniedza sešus bataljonus.²

Virsnieki šīm vienībām tika ņemti no bijušās Latvijas armijas virsnieku rindām. Daži iestājās brīvprātīgi, bet lielākā daļa tika uzaicināta individuāli un piespiesta ar pierunāšanas, iebaidīšanas palīdzību, atlaišanas no darba, vajāšanas vai ieslodzījuma draudiem saskaņā ar Rīkojumu par darba pienākuma ieviešanu. Augstākie komandējošie virsnieki bija vācieši.

¹ Patiesība par policiju un policijas vienībām 1941. gadā ir daudz sarežģītāka par šī punkta skaidrojumu. Plašāk par šo tematu sk. grāmatas «Latviešu karavīrs Otrā pasaules kara laikā» 2. sējumā.

² Seši bataljoni nozīmē ap 2400 vīru. Jau tajā laikā, izmantojot Rozenberga 1941. gada Darba likumu, vācieši sāka īstenot daļēju iesaukšanu, piespiežot vīrus iestāties bataljonos. Piemēram, iestājoties bataljonā, vajadzēja parakstīt sešu mēnešu līgumu, bet, kad šis termiņš izbeidzās, līguma noteikumi tika vienpusēji izmainīti, liekot vīriem palikt ierindā līdz kara beigām.

Latviešu leģions

1943. gada aprīlī tika izziņota Latviešu leģiona formēšana. Tika paziņots, ka Vadonis [*Führer*] ir žēlīgi tam piekritis un ka latviešu «lūgums» veidot nacionālas vienības tiek apmierināts.

Latviešu SS brīvprātīgo leģiona kodolu veidoja seši Ļeņingradas frontes bataljoni. Tie tika atvilkti no frontes līnijas, papildināti, pārformēti un palielināti līdz divīzijas apmēriem – un kā pirmā latviešu divīzija (15.) izvietota Volhovas sektorā.

Vēlāk šī divīzija sedza vāciešu atkāpšanos no Ļeņingradas izvīzījuma.

Kad kļuva skaidrs vāciešu mērķis padarīt Baltijas valstis par Reiha sastāvdaļu, brīvprātīgo vairs nebija.

Visu šo laiku vīriešus iesauca dažādos militāros dienestos. Viņus iesauca saskaņā ar Rīkojumu par darba pienākuma ieviešanu, viņiem pārbaudīja veselības stāvokli un nosūtīja taisni uz armiju. Viņiem pat darīja zināmu, kādi pārtikas krājumi un apgārbs jāņem līdz vispārējas mobilizācijas gadījumā. Tas bija skandalozs starptautisko tiesību pārkāpums, iesaukšana tikai šķietami notika saskaņā ar minēto rīkojumu.

Tos, kuri centās izvairīties vai kavējās ierasties uz iesaukuma vietām, sagūstīja policija, ieslodzīja cietumā, nosūtīja smagos darbos vai taisni uz fronti.

Šāda veida izvairīšanās no iesaukšanas nedeļa vēlamo rezultātu. 1943. gada 25. novembrī tika izdota pavēle par vispārēju mobilizāciju. Pirmām kārtām tika iesaukti no 1916. līdz 1924. gadam dzimušie, vēlāk šo grupu paplašināja no 1900. līdz 1928. gadā dzimušajiem. Virsnieki un apakšvirsnieki tika iesaukti pat vēl lielākā vecumā.

Drīz tika izveidota un nosūtīta uz fronti otra latviešu divīzija (19.). Šīs divas divīzijas cieta smagus zaudējumus un tika nepārtraukti papildinātas. Bez tam tika izveidots arī artilērijas pulks.

Kādēļ to sauca par «SS brīvprātīgo leģionu»

Latviešu karavīri nebija SS vīri! Viņi nebija brīvprātīgie! Viņi atšķīrās no vācu SS vīriem ar to, ka: 1) viņi nekad nesaņēma jebkādu politisku apmācību, un viņiem to arī neprasīja; 2) viņiem nevajadzēja sekot nacistu doktrīnām; 3) viņiem nevajadzēja dot SS zvērestu; 4) viņiem nebija ne tādu privilēģiju, ne apgādes kā SS vīriem; 5) viņiem nebija iespējas izvēlēties, vai dienēt SS leģionā vai kur citur; 6) viņiem nebija SS formas tērpa, bet tikai armijas forma ar SS burtiem uz tās; 7) bez tam uz piedurknēm viņiem bija Latvijas nacionālās krāsas; 8) leģions tika dēvēts par «brīvprātīgo», lai noslēptu no pasaules nelikumīgo okupētas valsts iedzīvotāju mobilizāciju.

Daudziem no viņiem bija izdarīta asins analīze un ietetovētas atzīmes, bet daudziem tas nebija izdarīts. Tas tika darīts vienīgi medicīnisku apsvērumu dēļ.

Tetovēšanu veica vācu kara medicīnas komisijas. Un iesaucamie, kas gadījās barakās minēto komisiju ierašanās laikā, tika tetovēti piespiedu kārtā. To pašu vācieši darīja ar ieslodzītajiem dažādās koncentrācijas nometnēs un pat ar saviem repatriantiem. Šos faktus atzina amerikāņu armija – un baltiešu leģionāri – ar vai bez asins grupas atzīmēm – tika demobilizēti nevis kā SS karavīri, bet kā parastie vērmahtā iesauktie.

Iespējams, ka latviešu karavīri tika pielīdzināti SS spēkiem tāpēc, lai viņiem varētu izsniegt labāku bruņojumu nekā vērmahta vienībām. Varbūt tas bija tāpēc, ka SS un policijas vadoņiem bija direktīvas par šādu organizēšanu; jebkurā gadījumā šis apzīmējums ir neveiksmīgs, pat ņemot vērā to, ka SS noziegumu apmērs nebija zināms līdz kapitulācijai.

Jebkurā gadījumā latvieši nevēlējās šo pretīgo atšķirības zīmi un tā arī teica. Tikai 1944. gada novembrī viņi saņēma atļauju noņemt SS burtus un aizvietot tos ar bijušās Latvijas armijas emblēmu – saulīti 15. divīzijā un tautisko ugunskrustu 19. divīzijā.

Latviešu leģions netika organizēts uz ideoloģiskiem pamatiem, kā tas bija Norvēģijā, Beļģijā un citur, jo Latvijā nekad nav pastāvējusi nacionālsociālistiskā partija.

Citas militārās vienības

No mobilizētajiem un iesauktajiem latviešiem un agrākajām policijas vienībām tika izveidoti astoņi robežapsardzes bataljoni.

1943. gada beigās – Rīgas policijas pulks; 1944. gada februārī – Kurzemes policijas pulks.

Tos visus nosūtīja uz Latvijas austrumu robežu piedalīties frontes cīņās, lai aizsargātu Latvijas robežas.

Daudzi iesauktie vīrieši tika nozīmēti motorizētajās, transporta, pretgaisa aizsardzības, celtniecības u.c. vienībās.

Jaunus vīriešus iesauca RAD (*Reichsarbeitsdienst* – Valsts darba dienests) obligātai darbaklausībai Vācijā. Citus no 15 gadu vecuma iesauca gaisa izpalīgos. Vēl citi tika aizvesti kara būvniecības darbos vai darbam kara rūpniecībā (arī tūkstošiem sieviešu). Universitātes studenti tika spiesti stāties dienestā, piedraudot viņiem ar studiju pārtraukšanu; ģimnāzistiem, ja viņi pievienojās armijai, piedāvāja izsniegt beigšanas apliecības bez mācību kursa beigšanas. (Diplomus izsniedza, nepabeidzot studijas.)

Karam ievēloties, veica visu iespējamo, lai pēdējais vīrs vai pat zēns tiktu iekļauts dienestā.

1944. gada vasarā, kad Sarkanā armija pārgāja Latvijas robežu, bijušais Nacionālās armijas ģenerālis Kurelis noorganizēja savu pulku, lai cīnītos pret iebrucējiem. Viņš arī neslēpa, ka varētu būt jācīnās pret vāciešiem,

kuriem Latvija bija vienaldzīga. Ja viņi gatavotos atkāpties, tiktu izmantota «izdedzinātās zemes» politika, un latviešu spēki stātos pretī šiem draudiem. Bet tas noveda līdz atklātam konfliktam ar vāciešiem, daudzus no šīs grupas nodeva kara tiesai; viņus visus atbrūvoja; apmēram 600 nosūtīja uz Štuthofas koncentrācijas nometni pie Dancigas (šajā nometnē vienbrīd bija vairāk nekā 6500 latviešu, kā civilpersonas, tā militārpersonas; vairums to, kas centās izvairīties no mobilizācijas, tika notiesāts).

Daudzas latviešu darba grupas un celtniecības vienības tika sūtītas ne tikai uz Austrumu fronti. Neviena no tām necinījās pret Rietumu sabiedrotajiem. No tiem, kas bija frontē, gandrīz visi izmantoja visus iespējamus līdzekļus, lai padotos amerikāņiem.

5. Latviešu vienības 1944. un 1945. gadā

1944. gada jūlijā 15. divīzija, kas bija cietusi smagus zaudējumus Austrumu frontē, tika nosūtīta uz Rietumprūsiju, lai tiktu pārformēta un paliktu rezervē, bet 19. divīzija tika paturēta Kurzemes frontē līdz pašām beigām.

Uz Rietumprūsiju tika nosūtīti arī dažādi policijas pulki, celtniecības vienības, rezerves formējumi un citi. Viņus nodarbināja tranšeju rakšanā un aizsargbūvju celtniecībā, viņi arī veidoja rezerves vienības, ko likt pretī Sarkanajai armijai, kas lauzās uz Prūsiju. Tomēr tik tālu nenāca.

Nocietinājumus uzcēla un rezerves vienības izveidoja, bet nebija, ar ko tās apbruņot. Tā pakāpeniski tās tika virzītas uz rietumiem vai nonāca aplenkumā. Tas notika virzienā uz Štetīni.

Kad karavīri redzēja, ka vāciešu militārā mašīna sabrūk, viņi atstāja fronti un virzījās uz rietumiem, lai satiktos ar uzbrūkošajiem britu spēkiem un padotos. Tie, kas atradās vairāk uz dienvidiem, gāja caur Saksiju un Čehoslovākiju, lai pievienotos pārējiem un padotos amerikāņiem. Viņi uzskatīja, ka cīnās par savas zemes aizsardzību un, kad aizsardzība vairs nav iespējama, tad jāpadodas Rietumu sabiedrotajiem un jānogaida, līdz sakārtosies robežas un izveidosies neatkarīgas valstis saskaņā ar Atlantijas hartu un citiem dokumentiem.

Vācu armijā bija daži latviešu brīvprātīgie, bet to skaits bija ļoti neliels. Vairums no viņiem bija 1939. gada repatrianti, kas bija izvēlējušies Vācijas pilsonību. Pārsvārā tie bija vissmagākajā situācijā iesauktie un dienēja visgrūtākajos apstākļos.

6. Latviešu karagūstekņu atbrīvošana

Tas, ka latviešu organizācijām, it īpaši Latvijas Sarkanajam Krustam, bija jāpieliek lielas un neatlaidīgas pūles, lai sagādātu nepieciešamos dokumentus, pierāda to, ka mobilizētie latviešu karagūstekņi patiesībā bija

nacistu apspiešanas upuri, bet nekad sabiedroto ienaidnieki, nodevēji vai kolaboranti. Aizstāvot savu patiesību, latviešu pārstāvji iesniedza neskaitāmas petīcijas un piedalījās atkārtotās sarunās ar USFET štābu un ar Trešo un Septīto ASV armiju. Šīs pūles attaisnot latviešu karavīrus vainagojās ar panākumiem. Rūpīgi izskatot jautājumu, armijas štābs izdeva sekošas direktīvas:

USFET vēstuli, datētu ar 1946. gada 8. augustu, lietas numurs AG 383.7 GAP-AGD, temats: baltiešu karagūstekņu atbrīvošanas procedūras noskaidrošana, kā arī Trešās armijas vēstuli TWX GNM CA-91, datētu ar 1946. gada 26. augustu, par to pašu tēmu, kurās teikts, ka latviešu un igauņu nacionālo vienību locekļi, kas tikuši iesaukti obligātā kārtā, nevar tikt uzskatīti par vērmahtam vai SS piederīgiem un viņi nevar tikt pakļauti automātiskam arestam. Viņi ir atbrīvojami kā vērmahta kategorijai piederoši, un viņu vienībām jāpievieno atzīme «Latviešu leģions» un «Igauņu leģions».

Armijas atbrīvošanas valdēm [*army discharge boards*] palīdzēja Latvijas vai attiecīgi Igaunijas Sarkanā Krusta pārstāvji. Tika atbrīvoti tikai tie karagūstekņi, par kuriem armijas sijāšanas iestādes [*army screening boards*] izdeva atzinumu, ka viņi nav brīvprātīgie, nodevēji, kolaboranti vai kara noziedznieki. Atbrīvotajiem virsniekiem tika dotas tādas pašas tiesības kā ierindniekiem.

Vēl vairāk – armijas varas iestādes, kā to var spriest no pielikuma dokumentācijas, atzina, ka šiem atbrīvotajiem karavīriem pienākas pārvietoto personu [bēgļu] statuss. Tomēr, ņemot vērā UNRRA iebildumus, ASV zonā šo lēmumu nevarēja īstenot.

Tā kā pēdējās IRO instrukcijas attiecina šādas tiesības arī uz baltiešiem, kuri tika iesaukti obligātā kārtā, dokumenti, kas pievienoti šim ievada piezīmēm, tikuši papildināti.

1941. gada latviešu bēgļi

1941. gadā, kad Latviju bija okupējusi Padomju Savienība, reizē ar vāciešiem uz Vāciju pārcēlās arī neliels skaits latviešu. Viņi visi bija bēgļi, kas bija spiesti atstāt savo dzimto zemi vācu *Volksgemeinschaft* (kopiena) sastāvā, nevis nacistiskās ideoloģijas vadīti. Gandrīz visi no viņiem palika uzticīgi Latvijas pilsonībai. Vācu iestādes šos latviešus uzskatīja par ārzemniekiem un pret viņiem arī izturējās tāpat kā pret citām ārvalstu pārvietotām personām. Tas, ka viņi bija paturējuši Latvijas pasi vai bija saņēmuši ārzemju pasi (*Fremdenpass*; to izsniedza tikai ārzemniekiem), pierāda, ka viņi nav Vācijas pilsoņi. Vienošanās par pēcizceļošanu, ko 1941. gadā parakstīja Padomju Krievija un Vācija, kā tāda, ko slēgušas okupētājvalstis, nekādi nevar tikt uzskatīti par saistošu neatkarīgās

demokrātiskās Latvijas Republikas, kuras valstiskumu vēl arvien oficiāli atzīst visa civilizētā pasaule, pilsoņiem. Bez tam jāņem vērā, ka lielākā daļa no šiem latviešu bēgļiem pēc 1941. gada atgriezās Latvijā, kad to bija okupējuši Vācijas armija. Viņi atgriezās dzimtenē kā latvieši, un okupācijas vara tos apspieda tāpat kā pārējos Latvijas pilsoņus. Kad vācieši sāka atkāpties no Latvijas, šos bijušos bēgļus deportēja uz Vāciju tieši tāpat kā citus latviešu bēgļus. Tādējādi šo latviešu iepriekšējā pagaidu uzturēšanās Vācijā var tikt uzskatīta par epizodi. Kā gan viņus tagad var uzskatīt par vāciešiem, ja pat nacisti nespēja viņus pārvērst par Vācijas pilsoņiem?

PETĪCIJU UN MEMORANDU SARAKSTS

Galveno memorandu un petīciju saraksts, ko iesniedzis Latvijas Sarkanais Krusts un Latvijas Baznīca par bijušajiem latviešu leģionāriem:

1. Latvijas Sarkanā Krusta (LSK) 1945. gada 4. jūnija memorands par Latviešu leģiona organizēšanu, kas iesniegts USFET [*US Forces in European Theater* — ASV Bruņotie spēki Eiropā] Frankfurtē, ASV Trešās un Septītās armijas štābam u.c.

2. Latvijas Sarkanā Krusta 1945. gada 22. jūlija vēstule ASV Septītās armijas štābam ar lūgumu atbrīvot latviešu kara invalīdus no apcietinājuma.

3. LSK 1945. gada 22. jūlija vēstule ASV Trešās armijas štābam ar lūgumu atbrīvot latviešu karavīrus, gaisa izpalīgus u.c. no gūsta.

4. LSK 1945. gada 24. jūlija vēstule nr. 317 Sarkanā Krusta Starptautiskajai komitejai Ženēvā ar lūgumu nekavējoši iejaukties, lai panāktu latviešu karavīru atbrīvošanu no apcietinājuma un pārtikas devu palielināšanu latviešu karagūstekņiem.

5. LSK 1945. gada 4. augusta vēstule nr. 388 USFET Frankfurtē ar lūgumu pārvietot latviešu karavīrus (karagūstekņus) uz speciālām nometnēm un piešķirt viņiem lielākas pārtikas devas.

6. LSK 1945. gada 15. septembra vēstule nr. 602 ASV grupas galvenajam virsniekam pulkvedim I. H. Fulleram, Kontroles padome Hēhstē [*Höchst*] pie Frankfurtes, ar lūgumu paātrināt instrukciju izdošanu.

7. LSK 1945. gada 15. septembra vēstule nr. 603 pulkvedim Fulleram, kurā sniegti paskaidrojumi sakarā ar asins grupas zīmju piespiedu tetovēšanu latviešu karavīriem.

8. LSK 1945. gada 29. decembra vēstule nr. 1200 ASV Bruņoto spēku komandierim ģenerālim Maknarnijam, EUCOM, Frankfurte, ar lūgumu atļaut bijušajiem latviešu karavīriem — invalīdiem, kas jau uzņemti bēgļu nometnēs, tur uzturēties, sakarā ar latviešu karavīru atbrīvošanu no ieslodzījuma.

9. LSK 1945. gada 23. decembra vēstule nr. 1223 pulkvedim I. H. Fulleram ar atkārtotu lūgumu paātrināt latviešu karavīru atbrīvošanu no ieslodzījuma.

10. LSK 1946. gada 15. februāra vēstule nr. 1764 UNRRA vadītājam Vācijā ģenerālim seram F. Morganam par bijušo latviešu karavīru uzņemšanu bēgļu nometnēs.

11. LSK 1946. gada 2. marta telegramma ģenerālim Morganam ar lūgumu neizlikt bijušos latviešu karavīrus no bēgļu nometnēm.

12. LSK 1946. gada 2. marta telegramma ASV Bruņoto spēku komandierim ģenerālim Maknarnijam ar lūgumu neizlikt bijušos latviešu karavīrus no bēgļu nometnēm.

13. LSK 1946. gada 4. marta vēstule nr. 1989 ģenerālim Maknarnijam ar lūgumu piešķirt bijušajiem latviešu karavīriem ASV zonā bēgļu statusu un neizlikt no bēgļu nometnēm tos, kas tajās jau tikuši uzņemti.

14. LSK 1946. gada 4. marta vēstule nr. 1991 ģenerālim seram Fr. Morganam kā iepriekš.

15. LSK 1946. gada 1. aprīļa vēstule nr. 2389 ģenerālim Fr. Morganam ar lūgumu ieteikt, pie kā griezties, lai bijušie latviešu karavīri, kas uzņemti UNRRA

bēgļu noietnēs, varētu arī turpmāk tur palikt un lai no jauna atbrīvotie karavīri varētu tikt uzņemti noietnēs, piešķirot viņiem bēgļu statusu.

16. LSK 1946. gada 2. aprīļa vēstule nr. 2407 ģenerālim Maknarnijam ar lūgumu a) atbrīvot latviešu karagūstekņus no ASV zonā Vācijā un ārvalstīs (Francijā, Itālijā) izvietotajām karagūstekņu noietnēm, atšķirot viņus no vāciešiem, b) piešķirt bijušajiem latviešu karavīriem bēgļu statusu.

17. LSK 1946. gada 9. aprīļa vēstule nr. 2508 USFET G-1 nodaļas apakšpulkvedim R. V. Gontrumam ar lūgumu neizdot padomju varas iestādēm latviešu karagūstekņus Hersfeldā.

18. LSK 1946. gada 14. aprīļa vēstule USFET Frankfurtē ar lūgumu izmeklēt 16 latviešu karagūstekņu izdošanu Padomju Krievijai.

19. LSK 1946. gada 14. aprīļa vēstule nr. 2581 USFET G-1 nodaļas AC pārvaldes apakšpulkvedim R.V. Gontrumam ar lūgumu atbrīvot no ieslodzījuma arī virsniekus, tā kā pievienotā pulkveža-leitnanta Bulmaņa mobilizācijas pavēles kopija pierāda, ka pat augstākie latviešu virsnieki tikuši mobilizēti piespiedu kārtā.

20. LSK 1946. gada 5. maija vēstule USFET apakšpulkvedim R. V. Gontrumam ar lūgumu neizdot bijušos latviešu karavīrus padomju varas iestādēm.

21. LSK 1946. gada 5. maija vēstule USFET štābam Frankfurtē ar lūgumu piešķirt atbrīvotajiem latviešu karavīriem pārvietoto personu [bēgļu] tiesības, tāpat kā tas ticis darīts britu zonā.

22. LSK 1946. gada 6. maija vēstule USFET G-1 nodaļai ar lūgumu izmantot latviešu valodas tulkus baltiešu karagūstekņu sijāšanas valdēs.

23. LSK 1946. gada 21. maija vēstule ASV Trešās armijas komandējošam ģenerālim Heidelbergā ar lūgumu ieteikt vietējo bēgļu noietņu amatpersonām uzņemt latviešu bēgļu noietnēs atbrīvotos bijušos latviešu karavīrus.

24. LSK 1946. gada 25. maija vēstule nr. 3049 UNRRA vadītājam Vācijā ģenerālim seram F. Morganam ar lūgumu piešķirt atbrīvotajiem latviešu karavīriem pārvietoto personu tiesības bez UNRRA pieprasītajām speciālajām apliecībām.

25. 1946. gada 12. jūnija Latvijas evaņģēliski luteriskās baznīcas arhibīskapa prof. Dr. T. Grīnberga *Pro memoria*, kas nosūtīts ASV Trešās armijas štāba priekšniekam ģenerālim Šmitam Heidelbergā, kurā izteikta pateicība par bijušo latviešu karavīru atbrīvošanu un lūgums uzņemt atbrīvotos latviešu bēgļu noietnēs.

26. LSK 1946. gada 25. jūnija vēstule nr. 3320 EUCOM Sabiedroto kontaktu nodaļas vadītājam pulkvedim A. Bidlam ar lūgumu atbalstīt LSK prasību uzskatīt atbrīvotos latviešu karagūstekņus par bēgļiem un uzņemt viņus bēgļu noietnēs.

27. 1946. gada 5. augusta LSK *Pro memoria*, kas nosūtīts Trešās ASV armijas štāba G-1 un G-2 nodaļai ar lūgumu a) piešķirt atbrīvotajiem latviešu karavīriem pārvietoto personu [bēgļu] tiesības, neprasot viņiem uzrādīt UNRRA pieprasītās speciālās apliecības, kuras praktiski nav dabūjamas, un b) atbrīvot arī augstākos latviešu virsniekus no civilo internēto personu noietnēm.

28. LSK 1946. gada 10. septembra vēstule nr. 4181 ASV Trešās armijas štāba G-5 nodaļai ar lūgumu uzņemt atbrīvotos latviešu karavīrus Eslingenes un Zillenbūhas latviešu bēgļu noietnē.

LATVIJAS SARKANĀ KRUSTA MEMORANDS: LATVIEŠU LEĢIONA IZCELSME

Karā ar Padomju Krieviju 1941. gadā Vācija okupēja Latviju. No pašām pirmajām dienām vācu okupācijas varas iestādes sāka piemērot Latvijas administrāciju Vācijas mērķiem un vajadzībām. Tūkstošiem vācu darbinieku un ierēdņu no dažādām ministrijām tika atsūtīti uz Latviju. Viņus vadīja reihs-komisārs, bijušais apgabala vadītājs [*Gauleiter*] Hinrihs Loze, kurš baudīja pilnīgu Vadoņa [*Führer*] uzticību. Viņam bija uzdots Latvijas, Igaunijas, Lietuvas un Padomju Krievijas kaimiņapgabalu pārraudzība. Katru no trim Baltijas valstīm atsevišķi pārvaldīja tā sauktais ģenerālkomisārs. Viņiem visiem bija augstas pakāpes SA vai SS elites gvardē. Tomēr reālā vara Latvijā, tāpat kā Vācijā, praktiski bija Himlera un viņa uzticības personu rokās. Himlera radnieks SS obergrupearstis Jekelns tika iecelts par SS un policijas augstāko vadītāju Latvijā.¹

Vācieši reorganizēja arī vietējo Latvijas civilo policiju. Tās vietā tika izveidotas īpašas militarizētas vienības. Tās nosauca par *Schutzmannschaften*. Tikai vēlāk, kad vācieši sāka izmantot šīs vienības ārpus ierastajiem vietējiem rajoniem, latvieši saprata šīs reorganizācijas patieso mērķi. Šīs vienības iesaistīja cīņās pret partizāniem aiz Latvijas robežām. Vēlāk sakarā ar to, ka Vācijas armija cieta smagus zaudējumus 1941./42. gada ziemā, latviešu *Schutzmannschaften* bataljonus pakāpeniski sāka sūtīt uz fronti.

Visas šīs piespiedu izmaiņas tika veiktas zem «brīvprātīguma» birkas. Lai aizkavētu latviešu policistus no dienesta atstāšanas, 1941. gada 19. decembrī okupācijas vara ieviesa obligāto darba klausību (*Arbeitspflicht*). Ar šo pavēli vācu okupācijas vara ieguva pilnīgu rīcības brīvību attiecībā uz iedzīvotājiem, un viņi izmantoja šīs tiesības kā gribēja. Sevišķi dedzīgi tā vēlējās iesaistīt latviešu tautu zemes militārā aizsardzībā. Sākumā latviešu policisti dienestā tika iesaukti, balstoties uz parakstītiem līgumiem, un tikai uz vienu gadu. Bet ar *Arbeitspflicht* pavēli viņi bija spiesti dienēt neierobežotu laiku.

T.s. šucmaņi [*Schutzmänner*], lai gan tika grupēti militārās vienībās – bataljonos, nesaņēma iepriekšēju militāru apmācību. Daudzi no viņiem nekad nebija bijuši karavīri un tiem nebija nekādu militāro zināšanu un iemaņu. Viņi bija spiesti apgūt kara mākslu tieši kaujas laukā (tika sūtīti uz fronti neapmācīti). Skaidrs, ka šādos apstākļos šo bataljonu ciestie zaudējumi bija ļoti smagi. Lai kompensētu šos zaudējumus, uz fronti tika sūtīti vecāka gadagājuma vīrieši un policijas izpalīgi. Kas attiecas uz policijas izpalīgiem, tad saskaņā ar Latvijas likumiem šīs policijas spēku kategorijas pienākumos ietilpa tikai zināmi administratīvi pienākumi apriņķos vai draudzēs pēc dzīvesvietas.

¹ Frīdrihs Jekelns tika iecelts par augstāko SS un policijas vadītāju Ostlandē. SS un policijas vadītājs Latvijā bija Valters Šrēders.

Līdz ar Vācijas armijas augošajām vajadzībām pēc svaiga pastiprinājuma Latvijas okupācijas vara – atsaucoties uz to pašu *Arbeitspflicht* – pretēji starptautiskajām tiesībām sāka mobilizēt tos Latvijas pilsoņus, kas bija dzimuši noteiktos gados. Viņi sāka ar gados jaunākiem. Mobilizētie jaunie vīrieši no *SS- und Polizeiführer Lettland* saņēma individuālas rakstiskas pavēles ierasties īpašās veselības pārbaudes komisijās (*Musterungsstäbe*). Tos, kurus atzina par veselīgiem, bez jebkādas militāras apmācības nosūtīja tieši uz fronti. Bija gadījumi, kad frontes līnijā, kur norisa aktīva karadarbība, vairākums šo mobilizēto jauno vīriešu tika nogalināts, ievainots vai dezertēja jau pirmo nedēļu laikā.

Pēc lielāka latviešu kontingenta mobilizācijas vācieši sāka esošos bataljonus pārformēt lielākās vienībās — policijas pulkos un vēlāk — policijas brigādēs. Šie vāciešu krasie pasākumi izraisīja dziļu neapmierinātību Latvijā. Tā īpaši pieauga pēc smagiem zaudējumiem latviešu vienībās. Lai padarītu lietu pieņemamāku latviešiem no nacionālā viedokļa, vācieši izdeva speciālu paziņojumu, ka, atsaucoties uz latviešu «lūgumu» (?), Vadonis ir atļāvis veidot latviešu «brīvprātīgo» leģionu.

Latviešu leģiona formēšana bija uzticēta vācu SS un policijas vadītājam Latvijā [*SS- und Polizeiführer Lettland*].

Pēc Latviešu leģiona nodibināšanas vācu okupācijas vara paplašināja iesaukšanas gadu amplitūdu. Tā mobilizēja visus latviešus, kas dzimuši no 1906. līdz 1926. gadam, t. i., iesaukuma gadu amplitūda bija 21 gads, un virsniekus līdz 60 gadu vecumam. Latvijas teritorija bija sadalīta SS militārajos apgabalos, katram no tiem bija savs vadītājs. Pēdējā pienākumos ietilpa mobilizācija. Tagad vairs mobilizācija nenotika slēptā veidā, bet tika veikta diezgan atklāti ar SS militāro apgabalu vadītāju pavēlēm.

Personas, kas izvairījās no mobilizācijas, kā to var redzēt no avīzē «Tēvija» (vāciešu rediģēta) publicēta Kara tribunāla sprieduma, stingri sodīja kara tiesa.

Līdz ar okupētās Latvijas teritorijas samazināšanos (1944. gada beigās) jauniesaucamie un sakauto latviešu militāro vienību atlikušie karavīri tika pārsūtīti uz Vāciju jaunai reorganizācijai un pārekipēšanai. Bet tā vietā jau no paša sākuma viņu lielākā daļa bija spiesta strādāt smagos nocietinājumu rakšanas darbos Tornas [*Thorn*] apgabalos un dzīvot visprimitīvākajos apstākļos. Šādu latviešu karavīru izmantošanu var izskaidrot ar ieroču un munīcijas trūkumu, kas jau tad bija jūtams. Latviešu karavīri pat vēl novembrī bija spiesti strādāt bez silta apģērba un apaviem un gulēt ārā. Arī tiem nedaudzajiem, kas bija izvietoti barakās, nebija ne gultu, ne apgaismojuma. Viņiem nebija arī pietiekami ko ēst. Kad nelaimīgo protesti sasniedza Berlīni, stāvokli pārbaudīt tika komandēts SS ģenerālis. Nav zināms, ko viņš ziņoja tiem, kas bija viņu sūtījuši, tikai pēc šī apmeklējuma nekas nemainījās. Un, ja rakšanas darbus nebūtu pārtraucis ziemas sals, nelaimīgo karavīru ciešanas nebūtu beigušās līdz Vācijas sakāvei. Ir saprotami, ka šādos apstākļos plaši izplatījās dezertēšana. Lai to apturētu, latviešu virsniekus pakāpeniski nomainīja ar vācu virsniekiem. Latviešu virsnieki tika tiesāti vai pat bez tiesas un izmeklēšanas ieslodzīti koncentrācijas nometnēs. Štuthofas

koncentrācijas nometnē pie Dancigas ieslodzīto 6500 latviešu vidū bija liels skaits karavīru.

Lai veicinātu to personu kontroli, kas bija izvairījušās no mobilizācijas vai dezertējušas, leģiona ģenerālinspektora personāls publicēja paziņojumu par tiem, kuri nebija uzskatāmi par dezertieriem.

Šī īsā Latvijas leģiona vēsture parāda, ka leģionam nebija nekā kopēja ar vācu *Waffen SS* vienībām kā tikai SS apzīmējums, kas, kā jau minēts iepriekš, norāda, ka leģionu formēja vācu *SS- und Polizeiführer Lettland*. Vācu *Waffen SS* vienības bija īpašas vienības, un sākumā tās sastāvēja tikai no brīvprātīgajiem. Latviešu leģions ir mobilizēta militāra vienība, kuru izveidoja vienīgi ciņām Austrumu frontē, kā tas redzams no zvēresta teksta, kas bija jādod latviešu karavīriem.

Pretēji vācu *Waffen SS* vienībām un it īpaši SS elites gvardei Latviešu leģions nekad nepildīja politiskus uzdevumus. Bez tam atšķirība starp vācu *Waffen SS* un Latviešu leģionu ir redzama no dienesta pakāpju apzīmējumiem. Vācu dienesta pakāpes priekšā ir burti *SS*, kā, piemēram, *SS-Standartenführer*, atbilstošais leģionā ieviestais apzīmējums bija *Legion-Standartenführer* utt.

Sākot ar 1945. gadu, latviešu karavīri ieguva tiesības nēsāt uz formas latviešu karavīru nacionālo emblēmu — saulīti SS zīmotnes vietā. Ja sabiedroto okupācijas sākumā bija sastopami arī tādi latviešu karavīri, uz kuru formas bija iepriekšējās zīmotnes, tad tas ir tāpēc, ka, būdami slimi vai ievainoti, viņi vēl nebija spējuši sagādāt jauno emblēmu.

Visas iepriekšminētās izmaiņas tika veiktas sakarā ar to, ka latviešu karavīri vienmēr bija nēsājuši SS formu pret savu gribu. Viņu pastāvīgie iebildumi kļuva īpaši skaļi un spēcīgi tad, kad vācu SS vienības Latvijā parādīja savu īsto seju, savā brutālajā manierē aplaupot un slikti apejoties ar civilajiem iedzīvotājiem.

Bez tam, tā kā prāvs skaits latviešu karavīru bija evakuēts uz Vāciju, vācu SS karavīri nevēlējās paciest savā tuvumā latviešu karavīrus, kas bija nabadzīgi ģērbusies un runāja svešā valodā. Viņi citēja Hitlera vārdus no viņa grāmatas «*Mein Kampf*», ka *Waffenrock* ir *Ehrenrock* [karavīra forma ir goda forma] un ka Vācijā tikai vāciešiem drīkst būt tiesības nēsāt SS zīmotnes.

Apkopojot iepriekšteikto, nonākam pie šāda secinājuma:

1) Latviešu leģions ir tīri militāra vienība, kuru mobilizējusi vācu okupācijas vara. Ja vācieši sauc leģionu par «brīvprātīgo», tad tas tiek darīts vienīgi tāpēc, lai slēptu starptautisko tiesību skandalozo pārkāpumu, kas aizliedz okupētas valsts iedzīvotāju mobilizāciju;

2) Latviešu leģions, kā tas redzams no zvēresta teksta, tika izveidots vienīgi ciņai pret boļševismu un nekad nav piedalījies karā pret Rietumu sabiedrotajiem;

3) no ideoloģiskā un politiskā viedokļa Latviešu leģionam nebija nekā kopēja ar vācu *Waffen SS* vienībām. Ja sākumā latviešu karavīriem bija jānēsā SS zīmotnes, tad, kā jau tas šeit paskaidrots, tas notika tāpēc, ka leģiona

organizēšanas laikā tādu pavēli izdeva viņu komandieris — *SS- und Polizeiführer Lettland*.

Visbeidzot, latviešu karavīri ieguva tiesības nomainīt SS zīmotni kā neatbilstošu viņu militārajam uzdevumam ar latviešu emblēmām.

Heidenheima/Brenca, 1945. gada 4. jūnijs

PAZIŅOJUMS PAR LATVIEŠU LEĢIONA NODIBINĀŠANU

Rīgā, 1943. g. 27. februārī

Atzinībā par jau tagad frontē esošo latviešu brīvprātīgo vienību droširdīgo stāju Lielvācijas Vadonis piekritis Latviešu SS brīvprātīgo leģiona dibināšanai. Jaunnodibinātajā Latviešu leģionā kā kodols jau iekļauta daļa brīvprātīgo vienību.

Leģions nodibināts kā vienota cīņas kopa, ietilpinot to SS ieroču formācijās, un tā vienības komandēs latviešu virsnieki.

Leģionā var iestāties visi 17—45 g. veci latviešu tautības vīrieši. Dienesta saistība pastāv līdz kara beigām. Apgāde, atalgojums un ietērps tas pats kā vācu SS ieroču formācijās. Piederīgo apgāde un nodrošināšana atbilst vācu bruņoto spēku apgādei saskaņā ar SS apgādes un nodrošināšanas likumu.

Pieteikšanās Latviešu brīvprātīgo SS leģionā izdarāma mutiski vai rakstiski sekojošās vietās:

- 1) SS pieteikšanās punktā Austrumzemē, Rīgā, Pleskavas ielā 16, 1. stāvā, tālr. 33279;
- 2) visās vācu policijas un žandarmērijas iestādēs;
- 3) visās latviešu policijas iestādēs.

Katrs latvietis, kas iestājas Latviešu leģionā, ar to pauž savu nesatricināmo gribu aizstāvēt savu tēviju un cīnīties ieročiem rokā pret boļševismu par Eiropas jaunzūbūvi un nākotni.

(Rīkojumu Vēstnesis, 1943. g. 28. februārī)

LEĢIONĀRU SVINĪGAIS SOLĪJUMS

Dieva vārdā es svinīgi apsolu cīņā pret boļševismu neierobežotu paklausību vācu bruņoto spēku virspavēlniekam Ādolfam Hitleram, un par šo solījumu es kā droširdīgs karavīrs vienmēr esmu gatavs atdot savu dzīvību!

(Tēvija, 1943. g. 29. martā)

MOBILIZĀCIJAS PAVĒLES UN CITI AR MOBILIZĀCIJU SAISTĪTIE DOKUMENTI

Iesaukšanas pavēste – veidlapa, 1943. g.

Der SS- und Polizeiführer
Lettland
Auf Grund der Verordnung über die Einführung der Arbeitspflicht vom 19. 12. 41 und den dazu erlassenen Änderungen und Durchführungsbestimmungen findet.
Pamatojoties uz 1941. g. 19. 12. rīkojumu par darba pienākuma ieviešanu un šī rīkojuma pārgrozījumiem un izpildnoteikumiem
am ..... um ..... Uhr in .....
kad ..... plkst. .... kur .....

Datum des Poststempel
Pasta zīmoga datums

.....
die Erfassung Ihres Geburtsjahrganges statt – Erfassungstab Nr. ....
notikis Jūsu dzimšanas gada gājuma reģistrācija – reģistrācijas komisija Nr. ....
Hierzu haben Sie sich in sauberen Zustände einzufinden. Nichtbefolgung dieser Aufforderung zieht schärfste Bestrafung nach sich. Der Arbeitgeber ist verpflichtet, den erforderlichen Urlaub unter Weiterzahlung des Lohnes zu gewähren und hat den anhängenden Beschäftigungsnachweis genau auszufüllen. Diese Aufforderung gilt als Berechtigungsnachweis für die Benutzung öffentlicher Verkehrsmittel.

Uz reģistrāciju Jums jāierodas tīri koptam. Nesekojoš šim uzaicinājumam, Jūs stingri sodīs. Darba devējam uzlikts par pienākumu piešķirt vajadzīgo atvaļinājumu, izmaksājot kārtējo algu, un tam pareizi jāizpilda pievienotais nodarbošanās apliecinājums. Šis uzaicinājums der kā tiesību apliecinājums lietot publiskus satiksmes līdzekļus.

Siegel

Zīmogs

Im Auftrage: .....

Uzdevumā

Iekšlietu ģenerāldirektora O. Dankera paziņojums

Paziņojums

Pamatojoties uz austrumu reihministra 1941. g. 19. decembra rīkojumu par darba pienākuma ieviešanu, darba pārvaldes stājušās pie zināmu gada gājumu iesaistīšanas totālajā darba pienākuma pildīšanā.

Sakarā ar to attiecīgās personas saņem no policijas iestādēm uzaicinājumus ierasties uz medicīnisko pārbaudi, pie kam neierašanās gadījumā vainīgajiem saskaņā ar Austrumzemes reihskomisāra 1943. gada 25. janvāra izpildnoteikumu pie rīkojuma par darba pienākuma ieviešanu 8. un 9. paragrāfu draud spaidu nams vai cietuma sods, bet vieglākos gadījumos ievietošana piespiedu darba nometnē.

Iekšlietu ģenerāldirektors Dankers
(Tēvija, 1943. g. 5. martā)

SS un policijas vadītāja Latvijā V. Šrēdera uzsaukums

Uzsaukums vīriešiem, kas dzimuši 1923. un 1924. gadā

Pamatojoties uz ģenerālkomisāra Rīgā 1943. g. 22. oktobra paziņojumu (Rīk. Vēstn. 248. num.), visi 1923. un 1924. gadā dzimušie vīrieši uzaicināti policijas prefektu resp. apriņķu policijas priekšnieku izsludināmās dienās un stundās ierasties tirīgā stāvoklī Latviešu leģiona piekritīgās pārbaudes telpās, ņemot līdzī vajadzīgos personības dokumentus. Visiem šajos gados dzimušiem vīriešiem jāpaklausa šim uzaicinājumam, arī tiem, kas līdz šim kara saimnieciskās neatvietojamības vai citu iemeslu (piem., nederības) dēļ līdz šim bija atstatīti vai atbrīvoti. Jāņem līdzī pārtika vienai dienai.

Tiem, kas pieteicoties tiks atstatīti kā nederīgi, personības dokumentos uzspiedīs atzīmi, kas noderēs par pieteikšanās pierādījumu policijas kontrolēs.

Rīgā, 1943. g. 22. oktobrī.

Schröder,

SS un policijas vadītājs Latvijā

(Rīkojumu Vēstnesis, 1943. g. 27. oktobrī)

Borkes paziņojums, 1943. g. 22. oktobris

Paziņojums par 1923. un 1924. gadā dzimušo vīriešu registrēšanu

Pamatojoties uz 1941. g. 19. decembra noteikumiem par darba pienākuma ievēšanu ieņemtajos austrumu apgabalos (VBl RMOst. 1942. g. 5. lapp.; Abl. Rīga 1942. g. 172. lapp.; Rīk. Vēstn. 1942. g. 270. num.) un uz izpildnoteikumiem, kas pie minētiem noteikumiem izdoti, visi 1923. un 1924. gadā dzimušie vīrieši uzaicināti pieteikties. Jāpieteicas arī tiem šajos gados dzimušiem, kas līdz šim, pamatojoties uz savu kara saimniecisko neatvietojamību vai aiz citiem iemesliem (piem., nederības dēļ), bija atstāti vai atbrīvoti no pārbaudes.

Pieteikšanās vietu un laiku paziņos SS un policijas vadītājs Latvijā.

Par neierašanos sodīs pēc augšminētiem noteikumiem.

Šie noteikumi stājas spēkā 1943. g. 25. oktobrī.

Rīgā 1943. g. 22. oktobrī.

Ģenerālkomisāra Rīgā vietā

Dr. von BORCKE

(Rīkojumu Vēstnesis, 1943. g. 24. oktobrī)

Rīgas prefekta R. Štiglica paziņojums, 1943. g. 29. oktobris

Paziņojums

Pamatojoties uz ģenerālkomisāra Rīgā 1943. g. 22. okt. rīkojumu, visiem 1923. g. un 1924. g. dzimušiem vīriešiem jāierodas pārbaudē iesaukšanai Latviešu leģionā.

Visus 1923. un 1924. g. dzimušos vīriešus, kas dzīvo Rīgā, uzaicinu ierasties pārbaudes komisijā Rīgā, Kārļa Širena (Lāčplēša) ielā Nr. 43/45:

1923. g. dzimušos — 1943. g. 2. novembrī plkst. 8 no rīta, bet 1924. g. dzimušos — 1943. g. 4. novembrī plkst. 8 no rīta.

Jāņem līdz apakšveļa apmaiņai (krekls, apakšbikses, zeķes), zābaki, pēc iespējas garie, iesaiņojums civilapģērba atpakaļsūtīšanai, ziepes, bārdas skujamie piederumi, zobu birste, ķemme, spogulis, nazis, dakšiņa, katliņš utt., kā arī uzturs 2 dienām.

Par personīgo veļu un zābakiem tiks maksāta atlīdzība.

Šis rīkojums ir saistošs bez izņēmuma visiem 1923. un 1924. g. dzimušiem vīriešiem, kuri nav vēl iesaukti Latviešu leģionā.

Par neierašanos draud sods.

Rīgā, 1943. g. 29. oktobrī.

R. Stiglics

Rīgas prefekts

(Tēvija, 1943. g. 30. oktobrī)

R. Bangerska rīkojums, 1943. g. 1. decembris

Latviešu leģiona ģenerālinspektora rīkojums par 1924., 1923., 1922. un 1918. gadā dzimušo vīriešu iesaukšanu Latviešu leģionā

Rīgā, 1943. g. 1. decembrī

1) Pamatojoties uz š.g. 25. novembra rīkojumu par Latvijas pilsoņu iesaukšanu aktīvā kara dienestā, uzdodu iesaukt kara dienestam Latviešu SS leģionā visus 1924., 1923., 1922. un 1918. g. dzimušos vīriešus, kas līdz 1940. g. 17. jūnijam bija Latvijas pavalstnieki.

Par pirmo iesaukšanas dienu noteicu: Rīgas pilsētai — š.g. 6. decembrī, bet Liepājas un Daugavpils pilsētām un Latvijas administratīviem apriņķiem — š.g. 13. decembrī.

2) Latvijas karaklausības likumos paredzētās kara apriņķa priekšnieka tiesības un pienākumi piekrist: Latvijas apriņķa administratīvās robežās — attiecīgā apriņķa policijas priekšniekam, bet Rīgā, Liepājā un Daugavpilī — attiecīgam pilsētas prefektam.

Karaklausības lietu darbvedība atrodas attiecīgā apriņķa policijas priekšnieka resp. pilsētas prefekta pārvaldē.

Iesaukšanu izdara karaklausības komisijas sekojošā sastāvā:

apriņķos: priekšsēdētājs — apriņķa policijas priekšnieks vai viņa vietnieks, un locekļi — 2 ārsti, no kuriem viens Veselības departamenta, bet otrs — Latviešu leģiona ģenerālinspektora izraudzīts ārsts;

Rīgā, Liepājā un Daugavpilī: priekšsēdētājs — pilsētas prefekts vai viņa vietnieks, un locekļi — 2 ārsti, no kuriem viens Veselības departamenta, bet otrs — Latviešu leģiona ģenerālinspektora izraudzīts ārsts.

1. **piezīme.** Karaklausības komisijas darbvedību izpilda apriņķa policijas priekšnieka resp. pilsētas prefekta izraudzītas amatpersonas.

2. **piezīme.** Rīgā dibināmas vairākas papildu karaklausības komisijas.

3) Tuvākus norādījumus par pilsoņu ierašanos uz ārstu komisijas pārbaudi dod apriņķu policijas priekšnieki resp. pilsētu prefekti.

4) Visām iesaucamām personām jāņem līdzi: pase, karaklausības apliecība, uzturs 2 dienām, apakšveļa pārmaiņīšanai (krekls, apakšbikses, zeķes), pēc iespējas stulmu zābaki, sega, katliņš vai māla bļodiņa, karote, nazis, dakšiņa, krūzīte, ziepes, bārdas skujamie piederumi, zobu suka, ķemme, spogulis u.tml., kā arī iesaiņojums civiltērpa atpakaļsūtīšanai. Par savu zābaku un apakšveļas lietošanu izmaksās atlīdzību.

Piezīme. Līdz ar iesaucamiem pilsoņiem komisijā jāierodas attiecīgā pagasta resp. pašvaldības un darba pārvaldes pārstāvim.

5) Uz iesaukšanu nav jādodas tiem 1923. un 1924. g. dzimušiem pilsoņiem, kuru pasēs jau ir zīmogs par atbrīvošanu no iesaukšanas Leģionā slimības dēļ.

6) Visām iestādēm, uzņēmumiem un privātpersonām līdz iesaukšanas izsludināšanas dienai jāizsniedz iesaucamiem personīgie aprēķini un jāatsvabina no darba pienākumiem.

7) Ar karaklausības komisijas lēmumu no iesaukšanas aktīvā karadienestā atbrīvotiem pilsoņiem nekavējoties jāatgriežas savā līdzšinējā darba vietā.

8) Instruktori, kareivji un nedienējušie pilsoņi 17–45 g. vecumā brīvprātīgi dienestam Leģionā var pieteikties aprīņu policijas priekšnieku resp. pilsētu prefektu pārvaldēs.

9) Par nederīgiem atzīto un uz laiku atbrīvoto pilsoņu pasēs iespējams attiecīgs zīmogs.

10) Par izvairīšanos no iesaukšanas draud sods pēc Latvijas kara un karastāvokļa likumiem.

11) Sapulcēšanās vietām un karaklausības komisijas darbībai vajadzīgās telpas ierāda un iekārto vietējās pašvaldības iestādes pēc karaklausības komisijas priekšsēdētāja norādījumiem.

12) Sakarā ar iesaukšanu radušies izdevumi sedzami saskaņā ar Latvijas karaklausības likuma 74. p.

Latviešu leģiona ģenerālinspektors

ģenerālis R. Bangerskis

(*Rīkojumu Vēstnesis*, 1943. g. 3. decembrī)

F. Jekelna aicinājums iesaistīties totālā karā

Latviešu tauta!

Latvija ir briesmās! Boļševiku mērķis ir ar savām cilvēku masām un materiālo spēku nogriezt visu Baltijas telpu. Tālākais viņu nodoms ir uzbrukt Latvijai no visām pusēm un to saspīest. Sarkanais ienaidnieks jau gaviļē, domādams varam vēl vienā baigā gadā slepkavot latviešu jaunatni, nodedzināt krāšņās pilsētas un koptos laukus, nogalināt sievas un bērnus un, kas vēl pāri paliktu no latviešu tautas, tos aizsūtīt trimdā uz Sibīriju.

Bet sarkanie laupītāji maldās!

Latvija netiks izpostīta, un tās tauta netiks iznīcināta. Briesmu brīdī latviešu tauta nestāv viena. Tās, kas apgalvo, ka Vācija latviešu tautu pametīs, tas melo.

Vācu karaspēks Latviju sargās!

Tāpat kā pirms dažām nedēļām vācu karaspēks palīdzēja Somijai, tā tas cīnīsies arī par Latviju — līdz uzvarai! Mēs stāvam visi kopā palāvēībā un apņēmīšies likt cīņā pēdējos spēkus. Kopīgi mēs tad boļševikiem dosim vienīgo iespējamo atbildi:

Tagad — totālais karš!

Vadonis man uzdevis mobilizēt Baltijas telpā visus cīņas un darba spējīgos vīrus un nodot tos karaspēkam šai aizstāvēšanās cīņai.

Kaujas vienību izveidošanu esmu uzticējis latviešu SS brīvprātīgo leģiona ģenerālinspektoram SS grupenfireram un ieroču SS ģenerālleitnantam Bangerskim, kurš nekavējoties spers soļus ieročus nest spējīgo vīru pastiprinātai iekļāvei. Civilā sektorā vajadzīgos norādījumus un noteikumus visdrīzākā laikā izdos manis pilnvarotais Latvijas pašpārvaldes pirmais ģenerāldirektors ģenerālis Dankers. Visai Latvijai jāklūst par vienu vienīgu karojošu tautu. Kas nav spējīgs nest ieročus, to iekļaus citā atbilstošā palīgdarbā.

Bez sabiedriskā stāvokļa vai amata atšķirības, vienalga, vai tas būtu zinātnieks vai zemkopis, ierēdnis vai strādnieks, vīrs vai sieva, kam rokas ir darbam, tam ar sava darba iekļāvi jākalpo tēvijai briesmu brīdī. Milzīgā spēku piepūlē latviešu tautai visīsākā laikā jārada pie savas zemes apdraudētām robežām drošs aizsargvalnis!

Katra lāpsta, katra mašīna, katrs rīks, no visvienkāršākā līdz vissarežģītākam jāiekļauj šā vienreizējā uzdevuma veikšanai.

Pilnā palāvēībā uz saviem spēkiem ķersimies pie darba.

Es aicinu latvju tautu cīņai, darbam un uzvarai!

Rīgā, 1944. g. 17. jūlijā.

Augstākais SS un policijas vadītājs

Austrumzemē un Ziemeļkrievijā

Jeckeln

SS obergruppenfirers un policijas ģenerālis

(Tēvija, 1944. g. 18. jūlijā)

Iesaukšanas pavēle vācu un latviešu valodā — veidlapa

Generalinspekteur der Lettischen Legion

Latviešu leģiona ģenerālinspektors

EINBERUFUNGSBEFEHL

IESAUKŠANAS PAVĒLE

Auf Grund der Anordnung über die Einberufung lettischer Staatsangehörigen zum aktiven Wehrdienst vom 25. Nov. 1943 werden Sie hiermit zur Lettischen Legion einberufen und haben sich am

Pamatojoties uz 1943. g. 25. nov. rīkojumu par Latvijas pilsoņu iesaukšanu aktīvā karadienestā, ar šo iesaucu Jūs Latviešu leģionā. Jums jāierodas 1944. g. 24. aug.

bis..... Uhr

līdz plkst.

in Luftflottenkommando 1 Ob.Lasch 2 zu melden

ierašanās vietā

Wer sich der Wehrpflicht entzieht, wird nach den lett. Wehr- und Kriegszustand-gesetzen bestraft.

Par izvairīšanos no iesaukšanas draud sods pēc Latvijas kara un karastāvokļa likumiem.

(Dienstsiegel) Generalinspekteur der Lettischen Legion

(Zīmogs) Latviešu leģiona ģenerālinpektors

(Paraksts), i.A.

Uzdevumā Dienesta pakāpe un paraksts

Leg. Standartenführer

Bescheinigung über abgegebenen Lebensmittelkarten und Bezugsbüchlein sind mitzunehmen.

Līdzī jāņem apliecība par nodotām pārtikas kartītēm un apgādes grāmatiņa.

Dieser Einberufungsbefehl gilt zugleich als Fahrausweis für die kostenlose Fahrt von

Šī iesaukšanas pavēle vienlīdz derīga kā Apliecība bezmaksas braucienam no .....

zum Heimatort .....

uz dzīves vietu

und für die kostenlose Fahrt vom Heimatort

un bezmaksas braucienam no dzīves vietas .....

zum Gestellungsort .....

uz pieteikšanās vietu.

Vor Tage der Einstellung ab sind Sie aus Ihrem bisherigen Beschäftigungsverhältnis beurlaubt.

Ar iesaukšanas dienu Jūs esat atbrīvots no saistībām līdzšinējā darba vietā.

Dieser Bescheid ist unverzüglich dem bisherigen Betriebsführer vorzulegen.

Šī pavēle nekavējoties uzrādāma līdzšinējai darba vadībai.

Gültig für Angehörigenunterhalt.

Derīga piederīgo apgādei.

Bezüge und Versorgung erfolgen nach dem Fürsorge- und Versorgungsgesetz.

Atalgojums un apgāde notiek saskaņā ar apgādes un aizgādības noteikumiem.

Lt. Colonel Bulmanis, Nikolajs geb. 19.5.1900, wohnhaft in Riga, Kalnciema 11-b. ist am 24. Aug. 1944 zu Luftflottenkommando 1 einberufen worden.

(Dienstsiegel) Generalinspekteur der Lettischen Legion

i.A. (Unterschrift u. Dienstgrad)

Leg. Standartenführer

Diese Karte ist nach Eintreffen vom Truppenteil an den Fürsorgeofficier der Waffen SS Lettland, Riga, Hamburgerstr. 17/29 zu übersenden.

Pulkveža-leitnanta J. Bērziņa rīkojums, 1944. g. 11. septembris**Rīkojums**

par 1906. līdz 1924. gadā dzimušo Latvijas pilsoņu, kas atzīti par nederīgiem kara dienestam pēc agrākā slimību saraksta lit. A, otrreizējo veselības stāvokļa pārbaudi un iesaukšanu kara dienestā.

Pamatojoties uz latviešu SS brīvprātīgo leģiona ģenerāļinspektora un Latvijas SS papildinājumu pārvaldes komandiera ģenerāļa Bangerska 1944. g. 16. augusta rīkojumu, uzdošu visiem Ventspils apriņķī dzīvojošiem vai no citiem Latvijas novadiem ieceļojušiem Latvijas pilsoņiem, kas atzīti no karaklausības komisijas pēc agrākā slimību saraksta lit. A par nederīgiem kara dienestam, ierasties Liepājas SS kara apriņķa karaklausības komisijas sēdē otrreizējai veselības pārbaudei, kā zemāk norādīts:

Ventspilī, Vadoņa ielā Nr. 18:

1944. g. 27. septembrī pl. 8 – Ventspils pilsētā, Ventas, Vārves, Ugāles, Usmas un Popes pagastos dzīvojošiem.

1944. g. 28. septembrī pl. 8 – Dundagas, Ances un Puzes pagastos dzīvojošiem.

1944. g. 29. septembrī pl. 8 – Piltenes pilsētā, Piltenes, Ēdoles, Zlēku, Užavas, Zīras un Zūru pagastos dzīvojošiem.

Neatvietojamības stāvokļa izlemšanai 1906. līdz 1909. gadā dzimušiem iesaucamiem jāpiestāda pie ierašanās karaklausības komisijā šādi dokumenti:

1. Valsts un pašvaldību dienestā strādājošiem iestādes vadītāja apliecība, ka iesaukšanai pakļautais pēc ieņemamā amata atbrīvojams saskaņā ar ģenerāldirektoru apspriedes 1944. g. 18. aprīlī apstiprināto amatu sarakstu no iesaukšanas;

2. Rūpniecībā, tirdzniecībā un amatniecībā nodarbinātiem izpildītas UK kartiņas ar vietējās Darba pārvaldes un Novada komisāra *Arbeitsverwaltung* atzinumiem;

3. Lauksaimniecībā nodarbinātiem pagasta valdes izdotas apliecības, kurās vismaz jābūt ziņām par saimniecības kopplatību un atsevišķi aramzemes platību, ģimenes sastāvu, ģimenes locekļu atrašanās vietu un viņu nodarbošanos, deputātnieku, laukstrādnieku un saimniecībā novietoto resp. nodarbināto bēgļu skaitu, zirgu un liellopu skaitu, nodevu un kļaušu pildīšanas gaitu.

Par derīgiem ierindā, ārrindā vai darbam atzītos nosūtīs tai pašā dienā uz karaspēka daļu. Jāņem līdzi pase, karaklausības apliecība, apgādes grāmatiņa ar pārtikas un citām iepirkšanas kartiņām, karavīra nepieciešamie personīgie piederumi, uzturs trīs dienām un iesaiņošanas materiāls privātā apģērba nosūtīšanai uz mājām.

1944. g. 11. septembrī.

Liepājas SS kara apr. komandieris,
pulkvedis-leitnants Bērziņš
(*Ventas Balss*, 1944. g. 15. septembrī)

Pulkveža-leitnanta E. Ankevica rīkojums, 1944. g. 13. septembris

Rīkojums

Uzdodu visiem Ventspils apriņķī dzīvojošiem vai no citiem Latvijas novadiem ieceļojušiem Latvijas vīriešu kārtas pilsoņiem, kas dzimuši 1925. un 1926. gadā un kaut kādu iemeslu dēļ līdz šim nav ieradušies uz karaklausības komisiju, ierasties uz medicīnisko apskati Ventspilī, Vadoņa ielā Nr. 18, 1944. g. 26. septembrī pl. 8.

Par derīgiem ierindā, ārrindā vai darbam atzītos nosūtīs tai pašā dienā uz karaspēka daļu. Jāņem līdzi pase, apgādes grāmatiņa ar pārtikas un citām iepirkšanas kartiņām, karavīra nepieciešamie personīgie piederumi, uzturs 3 dienām un iesaiņošanas materiāls privātā apģērba nosūtīšanai uz mājām.

Par neierašanos draud sods pēc kara laika likumiem.

1944. g. 13. septembrī.

Liepājas SS kara apriņķa komandiera uzdevumā
pulkvedis-leitnants Ankevics
(*Vēstis, 1944. g. 15. septembrī*)

Sods par izvairīšanos no iesaukuma

Bargs sods par izvairīšanos no karaklausības

Jauns brīdinājums latviešu jauniešiem, kas nevēlas uz klausīt dzimtenes
aicinājumu

Laikā, kad ikviens īsts latviešu vīrs, kas spējīgs nest ieročus, stāv sardzē par dzimteni, trīs spēcīgi jaunieši izvēlējušies sev citu ceļu un beigās nonākuši uz apsūdzēto sola. Pag. nedēļā Sevišķā kara tiesa pie Latviešu SS brīvprātīgo leģiona ģenerālinspektora iztiesāja prāvu pret Edgaru Vilciņu, Osvaldu Strelķi un Jāni Vilciņu. Visi šie, kopīgi sazinādamies, izvairījušies no karaklausības un kopš 1943. g. slēpdamies dzīvojuši līdz š.g. 22. augustam, kad aizturēti. [...]

Sevišķā kara tiesa sodīja 26 g.v. Edgaru Vilciņu un 23 g.v. Osvaldu Strelķi katru ar 15 gadiem piespiedu darbos un visām likumā paredzētām sekām, bet nepilnus 18 g.v. Jāni Vilciņu ar ieslodzīšanu cietumā uz 1 gadu. Pasludinot spriedumu, tiesas priekšsēdis aizrādīja, ka apsūdzētie izdarījuši ļoti smagu noziegumu pret dzimteni, bet viņi tik mazu sodu saņem tādēļ, ka tiem nevainojama pagātne un viņi vaļsirdīgi atzinušies. Bez tam Jānis Vilciņš nav pat 18 g.v. un savu noziegumu rūgti nožēlo. Ja tiesa šoreiz ievērojusi dažus vainu mīkstinošus apstākļus, tad tas ir vienīgais iemesls, kādēļ apsūdzētos neskar smagāks sods. Nopietni jābrīdina mūsu jaunieši, kas tēvzemes grūtajās stundās negrib ievērot īsta vīra stāju un turēt augstu savu latvieša godu. Pret tiem vienmēr vērsīsies kara laiku likumu vislielākā bardzība.

(*Tēvija, 1944. g. 20. septembrī*)

Iesaukšanā pieļaujamie izņēmumi

Kas nav atrāvušies no iesaukšanas

Latviešu SS brīvpr. leģiona ģenerālinspektora štābs paskaidro, ka nav uzskatāmi par atrāvušiem no iesaukšanas:

1906.—1926. g. dzimušie pilsoņi, kuriem

a) no karaspēka daļām izsniegta apliecības par viņu atsvabināšanu no karadienesta slimības dēļ; b) no kara apriņķu komandieriem pēc 1944. g. 20. jūlija izsniegta apliecības vai izdarītas atzīmes pasēs par viņu nederīgumu kara dienestam (WU); c) laikā no 1943. g. decembra līdz 1944. g. 20. novembrim no karaklausības komisijām vai kara apriņķu komandieriem izsniegta apliecības vai izdarītas atzīmes pasēs par viņu atsvabināšanu uz laiku no iesaukšanas veselības uzlabošanai, ja tikai veselības uzlabošanai atzīmētais termiņš nav izbeidzies pirms 1944. g. 10. novembra.

1906.—1909. g. dzimušie pilsoņi,

kuriem no karaklausības komisijām vai kara apriņķu komandieriem laikā no 1943. g. decembra līdz 1944. g. 20. novembrim izsniegta apliecības vai izdarītas atzīmes pasēs, ka viņi atsvabināti no iesaukšanas saimniecisko vai darba apstākļu dēļ (UK).

1910.—1926. g. dzimušie pilsoņi,

kuriem 1944. g. laikā no 1.—21. novembrim no kara apriņķu komandieriem izsniegta apliecības vai izdarītas atzīmes pasēs par viņu atsvabināšanu no iesaukšanas saimniecisko vai darba apstākļu dēļ. Priekš Tukuma un Jelgavas apriņķī dzīvojošiem pilsoņiem derīgas arī pirms 1944. g. 6. oktobra izsniegta apliecības vai pasēs izdarītas atzīmes par atsvabināšanu no iesaukšanas darba vai saimniecisko apstākļu dēļ.

(Tēvija, 1945. g. 9. janvārī)

PAR ASINS GRUPU TETOVĒJUMIEM

Latvijas Sarkanais Krusts

Heidenheima, 1945. gada 15. septembris, nr. 603

Helfensteinstr. 8

Godātais kungs!

Karagūstekņu medicīniskās pārbaudes laikā bija daudzi gadījumi, kad latviešu karavīri, kuriem bija ietetovētas asins grupas atzīmes, tika uzskatīti par vācu SS karavīriem un nosūtīti uz īpašām nometnēm, kas domātas šai karagūstekņu kategorijai.

Latvijas Sarkanais Krusts lūdz atļauju paskaidrot, ka latviešu leģionāru gadījumā politiska nozīme nevar tikt piešķirta tetovēšanas faktam vien. Latviešu leģionāri tika tetovēti tikai aiz tīri medicīniskiem apsvērumiem, lai nepieciešamības gadījumā ķirurgs varētu nekavējoši veikt asins pārliešanu. Dažās latviešu

vienībās asins analīze tika izdarīta pēc vācu komandieru pavēles, un dažreiz pat robežsargi un latviešu vienību kapelāni tika tetovēti ar šīm zīmēm.

Latvijas Sarkanais Krusts jau ir ziņojis amerikāņu augstākajām militārajām iestādēm par to, ka latviešu karavīrus vācu okupācijas vara mobilizēja pretēji Hāgas konvencijas norādījumiem, kura aizliedz iesaukt okupētas valsts iedzīvotājus. Bez tam fakts, ka latviešu vienībām bija kapelāni, var uzskatīt par netiešu pierādījumu tam, ka latviešu vienībām nebija nekā kopēja no politiskā un ideoloģiskā viedokļa ar vācu SS veidojumiem un viņu nacionālsociālistisko ticību. Bez tam Latvija bija viena no tām nedaudzajām okupētajām valstīm, kurā nebija savas nacionālsociālistiskās partijas.

Pulkvedim I. H. Fulleram,

ASV grupas Kontroles padomes Hēhstē pie Frankfurtes
galvenajam virsniekam

Ar cieņu (R. Liepiņš)

Latvijas Sarkanā Krusta direktors

veidots un saukts tāpat kā citi, kas ir raksturīgi visiem, un tāpēc pat robežsargi un latviešu virsnieki kāpās uz tās, lai redzētu, kas tur ir.

Latvijas Sarkanās Krusts ir 2000. gada sākumā augstākā mērķa-
jām ir nodarīti par to, ka latviešu cilvēki, kas ir gatavi šādi mērķu
pētīt. Hāgas konferences nolikuma dēļ, kas ir jāpilda, lai būtu veikta
darbības. Bet tas ir tā, ka tāpat kā citi, kas ir raksturīgi visiem, un
tāpēc pat robežsargi un latviešu virsnieki kāpās uz tās, lai redzētu, kas
tur ir.

IV daļa VI

Latvijas Sarkanās Krusts ir 2000. gada sākumā augstākā mērķa-
jām ir nodarīti par to, ka latviešu cilvēki, kas ir gatavi šādi mērķu
pētīt. Hāgas konferences nolikuma dēļ, kas ir jāpilda, lai būtu veikta
darbības. Bet tas ir tā, ka tāpat kā citi, kas ir raksturīgi visiem, un
tāpēc pat robežsargi un latviešu virsnieki kāpās uz tās, lai redzētu, kas
tur ir.

FATVIĒSU KARAGŪSTĒKŅU STATUSS

Latvijas Sarkanās Krusts ir 2000. gada sākumā augstākā mērķa-
jām ir nodarīti par to, ka latviešu cilvēki, kas ir gatavi šādi mērķu
pētīt. Hāgas konferences nolikuma dēļ, kas ir jāpilda, lai būtu veikta
darbības. Bet tas ir tā, ka tāpat kā citi, kas ir raksturīgi visiem, un
tāpēc pat robežsargi un latviešu virsnieki kāpās uz tās, lai redzētu, kas
tur ir.

Latvijas Sarkanās Krusts ir 2000. gada sākumā augstākā mērķa-
jām ir nodarīti par to, ka latviešu cilvēki, kas ir gatavi šādi mērķu
pētīt. Hāgas konferences nolikuma dēļ, kas ir jāpilda, lai būtu veikta
darbības. Bet tas ir tā, ka tāpat kā citi, kas ir raksturīgi visiem, un
tāpēc pat robežsargi un latviešu virsnieki kāpās uz tās, lai redzētu, kas
tur ir.

Šī dokumentu daļa satur lūgumus, petīcijas un argumentus par latviešu karagūstekņu statusu. Šo diskusiju galvenie dalībnieki ir Latvijas Sarkanais Krusts (LSK), ASV armijas komandieri un UNRRA amatpersonas.

LATVIJAS SARKANĀ KRUSTA 1945. g. 19. decembra MEMORANDS

Eslingene
Generālim Maknarnijam
ASV Bruņoto spēku Eiropā komandierim
Frankfurte pie Mainas

Godātais kungs!

Petīcija, ko nosūtījusi USFET štāba H6H2 3. Ind. nodaļa 1945. gada 3. oktobrī, kuru pēc ģenerāļa Eizenhauera pavēles parakstījis ģenerāldžutanta palīgs kapteinis L. Vurcels, paredz, ka pret neatkarīgo Igaunijas, Latvijas un Lietuvas republiku pavalstniekiem jāizturas kā pret neitrālām pārvietotām personām, ja viņi tikuši pārvietoti ar karu saistītu iemeslu dēļ.

Saskaņā ar LSK jaunāko informāciju šie vispārējie nosacījumi ir tikuši ierobežoti tādā mērā, ka visi latvieši, kas dienējuši vērmahtā, netiek uzskatīti par bēgļiem un tādējādi jāizslēdz no noņemšanas uz tāda paša pamata kā latviešu nacisti.

Ar lielu gandarījumu pieņemot domu par latviešu bēgļu noņemšanu pārbaudi, kas skaidri parādīs, ka latviešu noņemšanas nav patvēruma nacistiem, kā to patvaļīgi pieņem dažas instances, LSK lūdz atļaut teikt, ka latvieši nekad nav bijuši nacisti tā vienkāršā iemesla dēļ, ka Latvijā nekad nav pastāvējusi nacistiska partija. Un būtu vairāk nekā pret dabiski sagaidīt, ka latviešu tauta, kas vairāk nekā 700 gadu dzīvojusi atklāta antagonisma apstākļos pret vāciešiem, kļuva nacistiska tieši vissmagākās apspiešanas laikā – 1941.–1945. gadā, kad Latviju bija okupējusi Vācijas armija.

Būdami pārliecināti par uzvaru, vācieši necentās slēpt savus patiesos mērķus un sludināja tos atklāti, kā to var redzēt no pielikumā atrodamajiem izvilcumiem no Dr. Rūdolfa Langes (SD komandiera Latvijā) un Dr. Kaža Griņusa rakstiem.

Nirnbergas prāvas ziņojumos teikts, ka «Baltijas valstis bija paredzēts pārvāciskot, pārvietojot uz turieni vāciešus un izsūtot vai iznīcinot tā saucamos nevēlamos elementus» (*Beachhead News*, 1945. gada 11. decembris).

Latvieši labi zināja šos vāciešu nodomus. Tautai būtu jābūt galīgi slimai, lai šādos apstākļos pieņemtu «nacifikāciju». To nekādā ziņā nevar attiecināt uz brīvību mīlošo un patriotisko latviešu tautu, kas kopā ar igauņiem

augstskolu izglītībā un grāmatu iespiešanās bija sasniegusi visaugstāko pasaules līmeni.

Runājot par latviešu karavīriem, kas dienēja vācu vērmahtā, jāatzīmē, ka latviešus piespiedu kārtā mobilizēja vācu okupācijas vara. Mobilizācija bija prettiesisks akts, jo pastāvošās starptautiskās tiesības aizliedz iesaukt armijā okupētas valsts iedzīvotājus.

Lielākā daļa iesaukto latviešu bija apvienota tā sauktajā Latviešu brīvprātīgo leģionā. Vācieši nosauca šo leģionu par «brīvprātīgo» tikai tāpēc, lai slēptu no pasaules skandalozo starptautisko tiesību pārkāpumu.

No ideoloģiskā un politiskā viedokļa Latviešu leģionam nebija nekā kopēja ar vācu *Waffen SS* vienībām, t.i., ar politisko SS elites gvardi.

Latviešu leģionāri bija frontes vienību karavīri un, kā to var spriest no zvēresta teksta, bija mobilizēti tikai cīņai pret boļševismu. Viņi nekad nav piedalījušies karadarbībā pret Rietumu sabiedrotajiem. Jāatzīmē, ka dažos gadījumos pēc vācu kara ārstu pavēles nelielam skaitam latviešu karavīru bija uztetovētas asins grupas zīmes, bet bez SS zīmēm, kā tas bija vācu SS karavīriem. Latviešu leģionāru gadījumā tetovēšanas faktam vien nevar piešķirt politisku nozīmi, jo tas tika darīts aiz tīri medicīniskiem apsvērumiem, lai nepieciešamības gadījumā ārsti nekavējoši varētu veikt asins pārliešanu. Dažreiz pat latviešu vienību kapelāni tika tetovēti ar šādām zīmēm. To, ka vācu okupācijas vara izmantoja tetovējumu vienīgi medicīniskos nolūkos, var pierādīt fakts, ka pat Salaspils koncentrācijas nometnes ieslodzītajiem bija tāda paša veida tetovējumi, lai vajadzības gadījumā varētu ņemt no viņiem asinis.

Latviešu leģiona organizēšanas vēsture ir aprakstīta LSK memorandā, kurš tika iesniegts Sabiedroto armijas Galvenajam štābam Frankfurtē pie Mainas un Savienoto Valstu 3. un 8. armijas štābam.

Tā kā vācu varas iestādes bija svēti solījušas latviešu karavīriem, ka izmantos viņus tikai dzimtās zemes robežu aizsardzībā, tad dažu neapbruņotu latviešu vienību pārsūtīšana uz Rietumprūsiju piespiedu darbā uzskatāma par vēl vienu krimināla rakstura darbību no vāciešu puses. Pārsūtīšana tika veikta pret latviešu karavīru gribu un piespiedu kārtā, kā rezultātā latviešu karavīrus var uzskatīt par sava veida pārvietotām personām, tā kā viņi tika pārvietoti ar karu saistītu iemeslu dēļ. Saskaņā ar Hitlera 1944. gada decembra (un atkārtoti 1945. gada martā) slepeno pavēli visas personas, kas izvairījās no mobilizācijas, un viņu radniekus līdz trešajai pakāpei bija paredzēts nošaut. Tāpat jāņem vērā, ka starp gūstekņiem, ko kaujas laukā saņēma Rietumu sabiedrotie, nebija latviešu karavīru. Izmantojot tuvu vācu aizsardzības sabrukumu, latviešu karavīri atkāpās no Rietumprūsijas uz Vācijas rietumu apgabaliem, lai padotos Rietumu sabiedroto spēkiem. Un to viņi darīja pēc latviešu virsnieku pavēles pat pirms Vācijas kapitulācijas.

Daļa latviešu karagūstekņu, it īpaši kara invalīdi tika atbrīvoti no ieslodzījuma, un noteikts skaits no viņiem tika uzņemts latviešu bēgļu nometnēs. Kas attiecas uz bijušo karagūstekņu uzņemšanu bēgļu nometnēs un bēgļa statusa

piešķiršanu viņiem angļu zonā, tad šis jautājums jau ir atrisināts pozitīvi ar britu militāro iestāžu pavēli un apmēram 90 procenti no visiem latviešu gūstekņiem atrodas tieši angļu zonā.

Latviešu karavīri jau ir tik daudz cietuši no pretlikumīgās vācu darbības. Izslēgšana no bēgļu noietnēm ne tikai palielinās viņu ciešanas, bet praktiski viņus sagraus. Amerikāņu varas iestādēm labi zināmu iemeslu dēļ bijušie latviešu karavīri pagaidām mājās atgriezties nevar. Ja neviens par viņiem neparūpēsies, viņi būs lemti iznīcībai.

Ņemot vērā iepriekšējo, cilvēcības vārdā LSK lūdz pārskatīt šo jautājumu un atļaut bijušajiem latviešu karavīriem palikt bēgļu noietnēs.

Lūdzot jau iepriekš pieņemt manu pateicību par Jūsu atsaucību šajā jautājumā, augsti godātais ģenerāli, dziļā cieņā

R. Liepiņš,
Latvijas Sarkanā Krusta direktors

Par mazām un lielām nācijām

Izvilks no Frīdriha Langes grāmatas «Mazas un lielas nācijas» (Berlin: Zentralverlag der NSDAP, 1943. – S. 89).

Trīs Baltijas robežvalstis – Lietuva, Latvija un Igaunija – jutušās drošas Anglijas paspārnē un ir iedomājušās esam pietiekami stipras, lai pat vairāk vai mazāk provocētu Vācijas valsti. Vācu valoda, vācu tautas un valsts māksla un viss vāciskais visās trīs valstīs ticis apspiests, bet vismežonīgākajā un visizaicinošākajā veidā tas noticis Latvijā. Zemes nolaušana, ko sauca par «Agrāro reformu», salauza vācbaltiešu nekustamā īpašuma mugurkaulu. Vācu baznīcas tika ekspropriētas, un cilvēki, kas tajās lūdza Dievu, izklīdināti. Pieminekļi Baltijas ladesvēram, kas atbrīvoja Baltijas etnogrāfisko rajonu pēc pasaules kara no komunistiem, Brāļu kapos tika uzspridzināti. Republikas prezidents Ulmanis, kas jaunībā pats sevi sauca par *Ulman*, britu orientācijas pārņemts, stājoties amatā, gluži oficiāli paziņoja, ka viņš rūpēsies, lai 10 gadu laikā visa vāciskā pēdas no Latvijas izzustu.

Mums jāņem vērā, ka Rīga, kā arī citas šīs valsts pilsētas stipri līdzinās vācu pilsētām. Tādējādi loģiski bija tas, ka latviešu nacionālisti sāka īstenot lozungu «Rīga ir jālauž». Vecās vācu kopienas mājas ar vērtīgajām kolekcijām to īpašniekiem tika atņemtas bez jebkādas atlīdzības ar motivāciju, ka tādējādi tās tiks paglābtas no sabrukuma. Tas viss un vēl arī cits (lai atceramies kaut vai privātās vācu universitātes – Herdera institūta [*Herder Hochschule*] Rīgā noslāpēšanu) tika atļauts agresīvajai latviešu tautai, jo tā zināja, ka aiz viņas stāv Anglija, un angļu vadonis vadīja atsevišķas naidīgas akcijas pret vāciešiem vai tās atbalstīja.

Kad 1939. gada 3. septembrī Anglija lauza mieru un pasludināja karu, Latvijas, kā arī Igaunijas un Lietuvas jautājums ieguva citu pavērsienu. Anglija kā šim apvidum svešs faktors atkrita. Beka kunga Polija, Londonas vēl vairāk kūdīta, dabūja to, kas viņai pienācās. Vācija un Padomju Krievija panāca vienošanos. Vācijas valsts vadība vienkārši izvilka savus vācu tautiešus no Latvijas un Igaunijas un visbeidzot arī no Lietuvas! Visas trīs mazās robežvalstis tika vaļā no vāciešiem. Šī vēlēšanās bija izpildīta. Bet tā vietā Padomju Savienība sāka pildīt vairākus uzdevumus baltiešu zemēs – uzdevumus, ko bija devuši agrākie cari, un tā pildīja šos uzdevumus ar boļševistisku pedantismu un niknumu.

Par vācu kolonijām Lietuvā

Izvilums no memoranda, ko 1942. gadā Vācijas ģenerālkomisāram Kauņā iesniedzis Dr. Kazis Griņus (bijušais Lietuvas Republikas prezidents), kapelāns Mīkols Krupāvičs (bijušais Lietuvas lauksaimniecības ministrs) un prof. Jons Aleksa (bijušais Lietuvas lauksaimniecības ministrs).

1. Mēs uzskatām, ka vāciešu pārvietošana uz Lietuvu ir tās kolonizēšanas sākums. To, ka tas nav nepamatots pieņēmums, bet īstenība, pierāda pašu vācu oficiālās aprindas. Mēs šodien par to bieži lasām vācu avīzēs, un to mēs uzzinām no oficiālu amatpersonu runām. Pats *SS-Reichsführer* vācu periodiskajam izdevumam «*Deutsche Arbeit*», kas raksta par kolonizācijām tēmām, devis sekošu ievadrakstu: «Mūsu uzdevums ir vāciskot austrumus, taču ne agrākā izpratnē, t.i., uzspiežot vietējiem iedzīvotājiem vācu valodu un vācu likumus, bet gādāt, lai austrumos dzīvotu tikai tādi cilvēki, kam būtu vācu asinis.» Austrumos nav īstu vācu asiņu, tām konsekvēnti jānāk no Vācijas. Šādos apstākļos rodas jautājums, kāds liktenis sagaida vietējās tautas. Izsmeljoša informācija par šo jautājumu dota rakstā «*Germanisieren*», kas publicēts oficiālajā SS avīzē «*Das Schwarze Corps*», nr. 34 (1942), kur varam lasīt sekošo: «Pasaulē, kur pastāv daudz koncepciju par mūsu laiku, tās ir kā lāse uz karsta akmens. Tās ir attīstības dīglis, nevis pabeigts veselums.»

Austrumu tautas labākajā gadījumā tiks atspiestas atpakaļ uz austrumiem. Valsts sekretārs Bake savā runā, ko viņš teica 19. jūlijā demonstrācijas laikā Augšdonavas apgabalā, paziņoja: «Šodien mēs esam nonākuši pie pagrieziena punkta. Pateicoties mūsu vērmahta pūlēm, telpas šaurības problēma mūsu tēvzemē ir atrisināta. Vācu zemniecības priekšā stāv liels uzdevums apgūt jaunus rajonus un pakļaut tos vācu nācijai ... Austrumu zemes šodien pieprasa to vāciskošanu, un vācu zemniecībai būs jāielej savas asinis jaunajos rajonos.»

LATVIJAS SARKANĀ KRUSTA

1945. g. 10. decembra

MEMORANDS

Pulkvedim I. H. Fulleram

ASV grupas galvenajam virsniekam Kontroles padomē

Hēhstē pie Frankfortes

Godātais kungs!

1945. gada 4. augustā man bija tas gods griezties pie Jums sakarā ar latviešu karagūstekņiem, kas atrodas amerikāņu zonā, un lūgt Jūs atbrīvot visus mobilizētos latviešu karavīrus, sākot ar tiem, kas tika mobilizēti 1944. un 1945. gadā. Ja vispārēja nekavējoša atbrīvošana kaut kādu iemeslu dēļ nav iespējama, es lūdzu atbrīvot vismaz nelaimīgos latviešu kara invalīdus un latviešu jauniešus, ko vācieši bija mobilizējuši darba un palīgdienestos un kuri vēlāk kriminālā veidā tika padarīti par SS karavīriem. Līdz šī jautājuma galīgai atrisināšanai es lūdzu pārvietot latviešu karavīrus uz speciālām nometnēm un nodrošināt pret viņiem liberālāku izturēšanos.

Savā 1945. gada 15. septembra petīcijā nr. 602 es tiku atzīmējis, ka dzīves apstākļi karagūstekņu nometnēs ir diezgan slikti un tuvojošais rudens atnesīs arī aukstumu un lietaņu laiku, kas padarīs apstākļus vēl sliktākus, gūstekņu vidū ir daudz ievainoto un slimu personu, kuru likteni apdraud neierasti dzīves apstākļi un nepietiekama pārtika; ka karagūstekņu nometnēs tiek turēti arī par 18 gadiem jaunāki jaunieši un pat sievietes tikai tāpēc, ka ir ārzemnieki, kamēr vācieši ir tikuši atbrīvoti. Tāpēc esmu lūdzis Kontroles padomei cilvēcības vārdā paātrināt norādījumu izdošanu par bijušo latviešu karavīru atbrīvošanu pirms auksta laika iestāšanās.

No ASV Trešās armijas štāba 1945. gada 24. novembra ziņojuma redzams, ka «attiecībā uz SS brīvprātīgās Latvijas divīzijas locekļu izvietošanu stingri jāņem vērā katras konkrētas personas iestāšanās apstākļi SS» (sk. Trešās armijas memorandu tālāk), – šeit es atļaujos atzīmēt, ka, kvalificējot latviešu vienības kā SS brīvprātīgo Latvijas divīziju, iespējams, ir pieļauta kļūda, jo šāda latviešu vienība nav pastāvējusi. Gluži otrādi, ir bijis Latviešu leģions – *Lettische Legion*, kas sastāvēja no divām kājnieku divīzijām, kuras abas mobilizēja vācu okupācijas iestādes pretēji starptautisko tiesību noteikumiem. Analogiska atbilde ir saņemta ar Sarkanā Krusta Starptautiskās komitejas delegācijas Frankfurtē pie Mainas starpniecību (sk. 4. pielikumu). Tomēr vietējās militārās iestādes vēl arvien par to nav informētas. Tā, piemēram, Latvijas Sarkanā Krusta pārstāvim ASV Piecpadsmitā korpusa instances paskaidrojušas, ka ieslodzīto atbrīvošana ir atkarīga no ASV armijas štāba Frankfurtē un ka par šo jautājumu citi norādījumi nav saņemti.

Nemot vērā, ka

1) aukstais laiks ir sācies, 2) vairākas karagūstekņu nometnes nav piemērotas ziemas apstākļiem, 3) latviešu gūstekņu apgērbs un apavi ir sliktā stāvoklī

un neatbilst gadalaikam, 4) daudzi latviešu karagūstekņi ir invalīdi vai arī citādi sliktā veselības stāvoklī (TBC) un 5) ASV kara ministrs Roberts Patersona kungs 1945. gada 2. novembrī un 11. decembrī ir paziņojis, ka vācu gūstekņu atbrīvošanas paātrināšana ir morāls pienākums,

man ir tas gods lūgt paātrināt latviešu karagūstekņu atbrīvošanu, dodot pavēli atbilstošām militārām instancēm, bet tos, kuri vēl nevar tikt atbrīvoti, izvākt no vācu noietnēm un izvietot atsevišķās baltiešu noietnēs.

Cerībā uz Jūsu labvēlīgu lēmumu lūdzu jau iepriekš pieņemt manu pateicību par Jūsu atsaucību šīs lietas izskatīšanā.

Dziļā cieņā

(R. Liepiņš), Latvijas Sarkanā Krusta direktors
(bijušais finansu ministrs)

LATVIJAS SARKANAIS KRUSTS PAR LATVIEŠU PRETTIESISKO MOBILIZĀCIJU, 1945. g. 4. augusts

ASV Bruņoto spēku
galvenajam štābam Frankfurtē pie Mainas

Kungi!

Latvijas okupācijas laikā (1941–1945) vācu varas iestādes pretēji starptautisko tiesību un Hāgas konvencijas norādījumiem veica Latvijas pilsoņu mobilizāciju 21 iesaukuma gada (no 1906. līdz 1926. gadam dzimušo) amplitūdā cīņai pret boļševikiem Austrumu frontē. Būdami ārzemnieki, šie mobilizētie jaunie vīrieši netika iesaukti parastajās vācu armijas vienībās, bet bija spiesti iestāties tā sauktajā Latviešu SS brīvprātīgo lēģionā. Latviešu lēģions, lai gan vācieši tam bija devuši apzīmējumu SS lēģions, bija frontes vienība un tam nebija nekā kopēja ar vācu ideoloģiskajām vai politiskajām SS vienībām. Tas sastāvēja no mobilizētiem jauniem vīriešiem un tika nosaukts par «brīvprātīgo» tikai tāpēc, lai slēptu no kulturālās pasaules prettiesisko okupētas valsts iedzīvotāju mobilizācijas faktu. Līdzīgas darbības vācu okupācijas vara veica, piemēram, arī Elzasā-Lotringā, tomēr šeit tas notika pēc šīs zemes formālas aneksijas. Formāli šāda situācija ļāva vāciešiem iesaukt regulārajā Vācijas armijā bijušos Francijas pilsoņus.

1945. gada 4. jūnijā Latvijas Sarkanais Krusts caur militārās pārvaldes kanāliem Heidenheimā iesniedza amerikāņu Bruņoto spēku Galvenajam štābam izskatīšanai memorandu par Latviešu lēģiona organizēšanu. Šis memorands tika iesniegts, lai noskaidrotu latviešu karavīru tiesisko statusu vispār un lai pret tiem latviešu karavīriem, kas varētu nonākt Rietumu sabiedroto okupācijas zonā, izturētos taisnīgi.

Šajā laikā Latvijas Sarkanais Krusts ir griezies pie attiecīgām amerikāņu militārajām iestādēm sakarā ar divdesmit latviešu kara invalīdiem, kurus arestēja amerikāņu kara policija un pārvietoja uz karagūstekņu nometnēm. Šos invalīdus vācieši atlaida no karadienesta un nosūtīja uz kādu arodskolu Rietumvācijā, lai viņi varētu apgūt atbilstošu amatu. Visas Latvijas Sarkanā Krusta aktivitātes šajā konkrētajā jautājumā līdz šim nav guvušas pozitīvus rezultātus. Latvijas Sarkanais Krusts ticis informēts, ka saskaņā ar pēdējiem norādījumiem visi ārzemnieki – pat kara invalīdi, kas jebkad dienējuši vācu armijā, jāarestē un jāievieto speciālās nometnēs.

Pēc jaunākās informācijas, ko saņēmis Latvijas Sarkanais Krusts, Trešās amerikāņu armijas SS gūstekņu nometnēs atrodas 14 gadus veci un vecāki latviešu zēni. Šos jaunus cilvēkus, lielākoties skolniekus, vācu okupācijas vara bija prettiesiski mobilizējusi par izpalīgiem Vācijas gaisa spēkos (*Hilfedienst der Luftwaffe*) vai iesaukusi obligātajā darba dienestā. Pret sabiedrotajiem vērstās cīņas pēdējā posmā vācieši dažreiz vienkārši padarīja šos jaunus zēnus par SS karavīriem. Šādas darbības rezultātā latviešu zēnu ciešanas arvien vēl turpinās, jo viņi tiek uzskatīti par SS karavīriem un pret viņiem arī attiecīgi izturas. Šajā jautājumā Latvijas Sarkanais Krusts griezās pie Trešās amerikāņu armijas militārajām iestādēm.

Nemot vērā to, ka latviešu karavīrus vācu okupācijas vara mobilizēja prettiesiski, ka viņiem nebija nekā kopēja ar vācu SS vienībām un ka viņi nekad nav cīnījušies pret Rietumu sabiedrotajiem, Latvijas Sarkanais Krusts cilvēcības vārdā lūdz atbrīvot visus mobilizētos latviešu karavīrus, sākot ar tiem, kurus mobilizēja 1944. un 1945. gadā. Ja kaut kādu iemeslu dēļ vispārēja tūlītēja atbrīvošana nav iespējama, Latvijas Sarkanais Krusts lūdz atbrīvot vismaz nelaimīgos latviešu kara invalīdus un latviešu jauniešus, kurus vācieši mobilizēja gaisa izpalīgos un darba dienestā un kuri vēlāk noziedzīgā veidā tika padarīti par SS karavīriem.

Līdz šī jautājuma galīgai atrisināšanai Latvijas Sarkanais Krusts lūdz pārvietot latviešu karavīrus uz speciālām nometnēm un izturēties pret viņiem liberālāk. Tāpat kā daudzās citās nometnēs, latviešu karavīru pārtikas devas ir stipri nepietiekamas. Latvijas Sarkanais Krusts būtu ļoti pateicīgs, ja viņiem tiktu iedalītas lielākas, t.i., pietiekamas pārtikas devas.

Cerot uz labvēlīgu atbildi,
dziļā cieņā

(R. Liepiņš), Latvijas Sarkanā Krusta direktors
Heidenheima/Brenca

LATVIJAS SARKANAIS KRUSTS LŪDZ ATBRĪVOT LATVIEŠU KARAGŪSTEKŅUS

Latvijas Sarkanais Krusts

Heidenheima, 1945. gada 15. septembris

Pulkvedim I. H. Fulleram

ASV grupa Kontroles padomē

Hēhste pie Frankfurtes

Godātais kungs!

1945. gada 8. augustā man bija tas gods kopā ar Latvijas Sarkanā Krusta ģenerāļsekretāru Kārli Kalniņa kungu griezties pie Jums latviešu gūstekņu jautājumā un iesniegt Jums dokumentus, kas apliecina:

1) ka tā sauktais Latviešu brīvprātīgo leģions bija militāra vienība, ko vācu okupācijas vara Latvijā prettiesiski mobilizēja. Apzīmējums «brīvprātīgais» tika pievienots patvaļīgi, lai noslēptu no sabiedrības rupjo Hāgas konvencijas pārkāpšanu, kura aizliedz mobilizēt okupētas valsts iedzīvotājus,

2) ka Latviešu leģions, kā to var spriest no zvēresta teksta, tika dibināts vienīgi cīņai pret boļševismu un nekad nav cīnījies pret Rietumu sabiedrotajiem,

3) ka Latviešu leģionam nebija nekā kopēja ar vācu SS vienībām no politiskā un ideoloģiskā viedokļa.

Atbildot uz mūsu lūgumu atbrīvot latviešu karagūstekņus, Jūs laipni norādījāt, ka saskaņā ar esošajām instrukcijām atbrīvot varētu tikai tos gūstekņus, kas vēlētos atgriezties dzimtajā zemē, kā, piemēram, ungārus, rumāņus, itāliešus. Vēlākās sarunās mēs uzsvērām, ka šādus nosacījumus nevar piemērot latviešiem, jo latviešu karavīriem nav iespējams atgriezties dzimtajā zemē, kamēr to ir okupējuši svešzemnieki. Tālāk mēs norādījām, ka latviešu karagūstekņiem Vācijā ir radnieki, vairumam pat visas ģimenes, un ka nebūtu pareizi neļaut viņiem pēc atbrīvošanas palikt Vācijā, kamēr viņu ģimenes locekļi var tur palikt. Jūs laipni apsollījāt izskatīt šo mūsu motivāciju un apspriest šo jautājumu ar amerikāņu Bruņo spēku Galvenā štāba Pārvietoto personu nodaļu Frankfurtē.

Ņemot vērā, ka dzīves apstākļi karagūstekņu nometnēs ir samērā slikti un tuvojošais rudens atnāks ar aukstu un lietaņu laiku, kas apstākļus vēl vairāk pasliktinās, ka starp mūsu karagūstekņiem ir daudz ievainoto un slimo, kuru likteni apdraud neierasti dzīves apstākļi un nepietiekama pārtika, ka karagūstekņu nometnēs tiek turēti arī jaunieši zem 18 gadu vecuma un pat sievietes – tikai tāpēc, ka viņi ir ārzemnieki, kamēr vācieši tikuši atbrīvoti, Latvijas Sarkanais Krusts lūdz Kontroles padomi cilvēcības vārdā paātrināt norādījumu izdošanu par bijušo latviešu karavīru atbrīvošanu no ieslodzījuma pirms aukstā laika iestāšanās.

Lūdzu pieņemiet jau iepriekš manu pateicību par Jūsu atsaucību, izskatot šo lietu.

Dziļā cieņā

(R. Liepiņš)

AMERIKAS SAVIENOTO VALSTU ARMIJAS VIEDOKLIS PAR LATVIEŠU KARAGŪSTEKŅIEM

SAVIENOTO VALSTU TREŠĀS ARMIJAS ŠTĀBS
UN AUSTRUMU MILITĀRAIS APGABALS

1945. gada 24. novembris

Temats: karagūstekņi, kam ir Latvijas pilsonība, vācu SS karavīru un vērmahta
nometnēs

1. Atbildot uz Jūsu 1945. gada 15. septembra vēstuli sakarā ar kara-
gūstekņu, kam ir Latvijas pilsonība, izvietošanu vācu karagūstekņu nomet-
nēs, ir saņemta informācija, ka šo lietu pašlaik izskata Sabiedroto padome.

2. Kas attiecas uz SS Brīvprātīgās divīzijas Lettländ¹ locekļu izvietošanu –
tiks rūpīgi izskatīti visi katras atsevišķas personas iestāšanās apstākļi SS.

Komandējošā ģenerāļa vārdā

Dž. Dž. Hamlets,
apakšpulkvedis, ģenerāļa adjutanta palīgs

LATVIJAS SARKANĀ KRUSTA DIREKTORA 1946. g. 4. marta VĒSTULE UNRRA

Ģenerālim seram Fr. Morganam
UNRRA vadītājam Vācijā
Hesene
Eslingene pie Nekāras, 1946. gada 4. marts

Godātais kungs!

Pagājušā gada 22. decembrī man bija tas gods Jūs apciemot un Jums
personiski iesniegt Latvijas Sarkanā Krusta petīcijas kopiju par biju-
šajiem latviešu karavīriem, ko tajā pašā dienā iesniedzu arī ASV Bruņoto
spēku komandierim ģenerālim Maknarnijam, un Jūs bijāt tik laipns, ka apsolījāt
atbalstīt viņu iespējamo palikšanu arī amerikāņu okupācijas zonas bēgļu
nometnēs, tā kā angļu zonā šis jautājums jau ticis atrisināts pozitīvi. Manis
vēlāk iesniegtā šī gada 15. februāra petīcijā es atļāvos atkārtoti lūgt Jūsu
ieteikumu UNRRA vietējai administrācijai par šo pašu jautājumu, tāpēc ka
dažas UNRRA grupas vēl arvien sarežģīja bijušo latviešu karavīru uzņemšanu
bēgļu nometnēs.

¹ Tā tekstā.

Ģenerālim Maknarnijam iesniegtajā petīcijā Latvijas Sarkanais Krusts cilvēcības vārdā un petīcijā izklāstīto iemeslu dēļ lūdza atļaut bijušajiem latviešu karavīriem palikt bēgļu nometnēs.

Galvenie iemesli, kuru dēļ Latvijas Sarkanais Krusts uzskatīja, ka būtu taisnīgi un cilvēcīgi izturēties pret bijušajiem latviešu karavīriem pēc viņu atbrīvošanas no gūsta kā pret bēgļiem, ir šādi:

1. Tā saucamajam Latviešu brīvprātīgo leģionam no ideoloģiskā un politiskā viedokļa nebija nekā kopēja ar vācu *Waffen SS*, bet tas bija tīri militāra vienība, kas tika izveidota vienīgi cīņām Austrumu frontē un nekad nav cīnījusies pret Rietumu sabiedrotajiem;

2. Tajā iesauktos vīrus vācu okupācijas vara mobilizēja pret viņu gribu piespiedu kārtā, pārkāpjot starptautiskās tiesības, līdzīgi kā tas tika izdarīts ar elzasiešiem pēc Elzasas-Lotringas okupācijas, un tie, kas mēģināja bēgt, izvirīties vai pretoties, tika nežēlīgi vajāti;

3. Apzīmējumu – Latviešu «brīvprātīgo» leģions vācieši izgudroja tikai apmānīšanas nolūkos un lai noslēptu skandalozo starptautisko tiesību pārkāpumu, kas aizliedz okupētas valsts iedzīvotāju mobilizāciju;

4. Kas attiecas uz daļas leģionāru tetovēšanu ar asins grupas zīmēm, tad tas tika darīts tikai medicīnisku apsvērumu dēļ, jo pat Salaspils koncentrācijas nometnes ieslodzītie Latvijā tika tetovēti tādā pašā veidā;

5. Kara beigu posmā un arī jau iepriekš vairākums latviešu karavīru piespiedu kārtā tika nosūtīti uz Austrumprūsiju un izmantoti galvenokārt dažādos obligātos darbos Austrumu frontē un aiz tās, turklāt viņu dzīves apstākļi, pārtika un izturēšanās pret viņiem bija slikta.

Tādējādi ir skaidri redzams, ka šie cilvēki nevar tikt uzskatīti par *SS* karavīriem kā *Waffen SS* karavīri vai par kara noziedzniekiem vai nacistu kolaborantiem, tam nerodot apstiprinājumu katrā atsevišķā gadījumā. Bez tam daudzus latviešu jauniešus, kas tika mobilizēti un ieskaitīti izpalīgos, piespiedu kārtā aizvesti uz Vāciju un tur izmantoti dažādos obligātos darbos, nevar uzskatīt par īstiem karavīriem. Vēl formālāka šī jautājuma izskatīšana būs pretrunā ne tikai ar faktiem, bet arī ar taisnīguma un cilvēcības principiem, un rezultātā šie cilvēki jutīsies apvainoti un nesaprasti attiecībā pret to, kāda bija viņu patiesā attieksme kara laikā. Arī vācu okupācijas varai nebija noslēpums, ka latviešu karavīri, tāpat kā visa tauta, bija draudzīgi noskaņota pret amerikāņiem un angļiem, kā tas bija Latvijas brīvvalstī, un ka mūsu karavīri, kā arī visi iedzīvotāji gaidīja, ka viņus atbrīvos Rietumu sabiedrotie. Atklāts vispārējs protests pret vāciešiem nesākās tikai latviešu karavīru un iedzīvotāju bēdīgās pieredzes dēļ, kas tika iegūta pirmās, Latvijas neizprovocētās invāzijas laikā no austrumiem 1940. gadā. Šos apstākļus vācieši izmantoja visviltīgākajā veidā. Tomēr, lai novērstu sacelšanās iespēju, vācu *SS* vienības Latvijā jau 1943. gadā sāka liela apgabala (vairākus tūkstošus km²) gar Baltijas jūru Kurzemē (Ugālē) piespiedu tīrīšanu no latviešiem. Šī teritorija tika nocietināta, un to apsargāja stipras *Waffen SS* elites vienības.

Un galvenokārt tā paša iemesla dēļ latviešu karavīri tika turēti ārpus Latvijas un pretēji solījumiem pārvesti uz Prūsiju, kur viņus ļaunprātīgi izmantoja visdažādākajos veidos.

Uzskatām, ka šādos apstākļos nevarētu būt tādu iemeslu, kuru dēļ pret bijušajiem latviešu karavīriem Vācijā vajadzētu izturēties tāpat kā pret SS karavīriem vai pat kara noziedzniekiem vai nacistu kolaborantiem, ja vien vaina nav tikusi pierādīta katrā atsevišķā gadījumā.

Lai gan, cik mums zināms, šis jautājums vēl nav noteikti negatīvi izlemts attiecībā uz visu amerikāņu okupācijas zonu, pēc Latvijas Sarkanā Krusta rīcībā esošās informācijas, ASV Trešās armijas štābs ir izdevis pavēli UNRRA administrācijai Bavārijā izraidīt bijušos latviešu karavīrus no bēgļu nometnēm. Sakarā ar šo pavēli, lai gan daudzi bijušie latviešu karavīri tikuši tainīgā ceļā atbrīvoti un tagad uzturas bēgļu nometnēs, daļa no viņiem kopā ar ģimenēm vai radniekiem tomēr tiks izraidīta no bēgļu nometnēm. Ja tas notiktu, šie cilvēki, paliekot bez pārtikas, pajumtes un darba, aizies bojā, it sevišķi slimie un invalīdi, un tāpēc viņiem ir nepieciešama īpaša viņu ģimeņu un radnieku aprūpe, kas tagad arī notiek. Arī daudzu mobilizēto jauniešu situācija, kuri patiesībā vēl ir bērni un kuriem vēl vajadzētu nometnēs apmeklēt skolas, būtu neapskaužama. Tāpat arī viņu radnieki un ģimenes, kas vēlreiz tiktu šķirtas no saviem mīļajiem, būtu izmisumā.

Šo iemeslu un cilvēciņas jūtu mudināts, kā arī izmantojot Jūsu laipnību, izskatot šo jautājumu, es atļāvos 2. martā nosūtīt Jums telegrammu, lūdzot Jūsu iejaukšanos šī jautājuma atrisināšanā.

Nemot vērā iepriekš teikto, uzdrošinos Jūs traucēt vēlreiz, lai lūgtu Jūsu laipnu atbalstu un palīdzību manu iepriekšējo petīciju sakarā.

Lūdzu, pieņemiet jau iepriekš manu pateicību par atsaucību šī jautājuma izskatīšanā un atkārtotu manas cieņas apliecinājumu, dziļā cieņā

(R. Liepiņš),
Latvijas Sarkanā Krusta direktors

PAR LATVIEŠU BĒGLU IZRAIDĪŠANU NO BĒGLU NOMETNĒM

UNRRA vadītājam Vācijā ģenerālim Fr. Morganam
Arolsene Hesenē

Godātais kungs!

Saskaņā ar tikko saņemto informāciju ASV Trešās armijas apgabalā Bavārijā ir izdotas pavēles, kuras paredz bijušo karavīru izraidīšanu no bēgļu nometnēm. Atsaucoties uz Latvijas Sarkanā Krusta deviņpadsmitā decembra petīciju, kuru divdesmit otrajā decembrī man bija tas gods iesniegt Jums kopā ar maniem apsvērumiem par bēgļa statusa atzīšanu bijušajiem latviešu karavīriem

amerikāņu okupācijas apgabalos, kā arī uz Latvijas Sarkanā Krusta piecpadsmitā februāra petīciju par to pašu jautājumu, traucēju Jūs vēlreiz un lūdzu Jūsu iejaukšanos.

Roberts Liepiņš,
Latvijas Sarkanā Krusta direktors
Eslingene pie Nekāras

GENERĀĻA EIZENHAUERA MEMORANDS PAR BALTIEŠU REPATRIĀCIJU

1. ....
2. Savienoto Valstu valdība neatzīst Padomju Savienības prasību pret neatkarīgo Igaunijas, Latvijas un Lietuvas republiku teritoriju. Pret šo valstu iedzīvotājiem attieksies kā pret neitrālām pārvietotām personām, ja tās tikušas pārvietotas ar karu saistītu iemeslu dēļ, saskaņā ar Sabiedroto ekspedīcijas spēku štāba administratīvā memoranda nr. 39 333. punktu.

3. Tā kā Padomju Savienība uzskata igauņus, latviešus un lietuviešus par padomju pilsoņiem, visas šīm tautībām piederošās personas var tikt repatriētas, ja viņas pēc savas brīvas gribas vēlas atgriezties mājās. Šie cilvēki būtu mudināmi atgriezties dzimtenē, lietojot visus saprātīgos pārliecināšanas līdzekļus. Padomju repatriācijas pārstāvji ASV amatpersonu pavadībā var iebraukt igauņu, latviešu un lietuviešu apmešanās centros, lai palīdzētu pārliecināt šīs personas atgriezties dzimtenē, ja šī darbība tiek veikta mierīgā ceļā.

4. Igauņiem, latviešiem un lietuviešiem jāizskaidro, ka viņi netiks repatriēti pret viņu gribu un ka viņi arī turpmāk varēs uzturēties Apvienoto Nāciju bēgļu apmetnēs (ja viņiem būs kompetentu militārās pārvaldes iestāžu atļauja tur uzturēties), kamēr repatriācija varēs notikt ar viņu piekrišanu vai kamēr tiks veikti attiecīgi pasākumi pārvietošanai uz citiem rajoniem.

Pēc ģenerāļa Eizenhauera pavēles

kapteinis L. Vurcelis,
ģenerāladjutanta palīgs
Eslingene, 1946. gada 18. februāris

LATVIJAS SARKANĀ KRUSTA DIREKTORA VĒSTULE GENERĀLIM MORGANAM

Generālim seram Fr. Morganam
UNRRA vadītājam Vācijā
Eslingene pie Nēkāras, 1946. gada 15. februāris

Godātais kungs!

Pagājušā gada 22. decembrī man bija tas gods Jūs apmeklēt un nodot Jums personiski Latvijas Sarkanā Krusta vēstuli par bijušajiem latviešu karavīriem, kurus nelikumīgi, piespiedu kārtā mobilizēja vācu okupācijas vara Latvijā, līdzīgi kā tas notika ar elzasiešiem pēc Elzasas-Lotringas okupācijas, nesagaidot šo provinču galīgu atdalīšanu no Francijas. Šos vīrus iesauca tā saucamajā Latviešu brīvprātīgo leģionā, kura apzīmējumu «brīvprātīgs» patvaļīgi izgudroja vācieši, lai noslēptu no pasaules skandalozo starptautisko tiesību pārkāpumu, mobilizējot okupētas valsts iedzīvotājus. Toreiz es lūdzu Jūsu atļauju, lai bijušie latviešu karavīri varētu kļūt par bēgļu nometņu iemītniekiem arī amerikāņu zonā, tā kā šis jautājums jau bija ticis pozitīvi atrisināts attiecībā uz angļu zonu. Jūs laipni apsolījāt atbalstu. Tomēr vēl arvien pienāk ziņojumi, ka dažu UNRRA grupu vadība no savas puses, nebūdama vēl pietiekami informēta, rada sarežģījumus, dodot atļaujas bijušajiem latviešu karavīriem uzturēties bēgļu nometnēs. Šajā sakarā es atļaujos Jūs laipni lūgt vēlreiz dot norādes UNRRA vietējai administrācijai.

Jūsu atsaucība, izrādot rūpes par latviešu bēgļiem, ir izpelnījusies manu tautiešu atzinību, un tāpēc vēl jo lielāks bija mūsu visu prieks, kad uzzinājām, ka Jūs vēl paliekat savā postenī. Mūsu vissirsnīgākā vēlēšanās, godātais ģenerāli, ir, lai mūsu likteni trimdā Jūs vadītu arī turpmāk, līdz kamēr Baltijas valstu liktenis tiks izlemts to taisnīguma un demokrātijas principu garā, kuri valda Atlantijas hartā, kā arī Lielo demokrātiju [Great Democracies] deklarācijās un kuri savu pilnīgāko izpausmi raduši ANO.

Vēlot panākumus Jūsu turpmākajā darbā, kura svētību sajūt visi bēgļi Vācijā, lūdzu Jūs pieņemt atkārtotus manas visdziļākās cieņas apliecinājumus.

Dziļā cieņā

R. Liepiņš,
Latvijas Sarkanā Krusta direktors

LATVIEŠU KARAGŪSTEKŅU STATUSS BĒGLU NOMETNĒS

Savienoto Valstu 3. armijas štāba komandējošam ģenerālim
G-1 DP [bēglu] nodaļai Heidelbergā
No Latvijas Sarkanā Krusta

Temats: atbrīvoto latviešu bijušo karavīru bēglu statuss amerikāņu okupācijas zonā Vācijā

Godātais kungs!

Nesen apmeklējot Savienoto Valstu Bruņoto spēku Eiropā štāba G-1 nodaļas AC pārvaldi Frankfurtē pie Mainas un ASV 3. armijas štāba G-1 nodaļu Heidelbergā, Latvijas Sarkanā Krusta pārstāvjiem doti norādījumi, ka bijušie latviešu karavīri, kas tagad kā karagūstekņi atrodas amerikāņu okupācijas zonas gūstekņu nometnēs un slimnīcās, sijāšanas valdēm, kas darbojas divīziju štābu pakļautībā, tuvākajā nākotnē ir jāpārbauda un jāatbrīvo, nešķirojot pēc pakāpes.

Tajā pašā sakarā Latvijas Sarkanais Krusts ir atkārtoti griezies pie USFET štāba un UNRRA Centrālās pārvaldes ar lūgumu dot norādījumus attiecīgām UNRRA un militārām iestādēm amerikāņu okupācijas zonā, lai pēc atbrīvošanas bijušie latviešu karavīri tiktu uzņemti latviešu bēglu nometnēs, it īpaši tie, kuriem tur ir ģimenes un radnieki, tā kā šis jautājums jau ir nokārtots angļu okupācijas zonā. Mūsu pēdējās petīcijas tika izdotas šī gada 5. maijā, resp. 1. aprīlī.¹

UNRRA Centrālā pārvalde Vācijā Latvijas Sarkanā Krusta informējusi, ka, novērtējot bijušo latviešu karavīru bēgļa statusu, secināts, ka viņi nav kara noziedznieki, kolaboranti vai brīvprātīgi iestājušies dienestā.

Tādējādi ir skaidri redzams, ka tie bijušie latviešu karavīri, kas jau ir atbrīvoti, var palikt bēglu nometnēs un tie, kurus vēl atbrīvos, jāuzņem šajās nometnēs.

Neskatoties uz to, vietējās DP amatpersonas – daudzos gadījumos norādījumu trūkuma dēļ – ir pret bijušo latviešu karavīru palikšanu bēglu nometnēs vai jaunpienācēju uzņemšanu.

Bez tam dažos gadījumos vietējās DP amatpersonas grib pārvietot atbrīvotos bijušos latviešu karavīrus uz speciālām nometnēm un pēc tam padarīt viņus par vācu zemnieku laukstrādniekiem, kas nozīmētu, ka šiem cilvēkiem tiktu liegta ASV un UNRRA iestāžu aizsardzība un viņi tiktu nodoti jaunā vāciešu verdzībā.

Ņemot vērā iepriekšteikto, Latvijas Sarkanais Krusts cilvēcības vārdā lūdz pieņemt lēmumu par norādījumu došanu vietējām DP amatpersonām par to,

¹ Tā tekstā.

ka bijušie latviešu karavīri pēc atbrīvošanas var palikt resp. jāuzņem latviešu bēgļu nometnēs, it īpaši tie, kuriem tur atrodas ģimenes vai radnieki.

Lūdzot jau iepriekš pieņemt manu pateicību par Jūsu atsaucību šīs lietas izskatīšanā, dziļā cieņā

(K. Kalniņš)

Latvijas Sarkanā Krusta direktora vārdā
Eslingene pie Nekāras, 1946. gada 19. jūnijs

PAR LATVIEŠU KARAGŪSTEKŅU TIESĪBĀM KĻŪT PAR BĒGĻIEM

Temats: bēgļa statusa piešķiršana

1945. gada 26. oktobris

Corps von Stockhausen

Ar šo nosūtu Jums to latviešu un igauņu sarakstus, kas agrāk dienējuši vērmahtā un tagad atrodas Jūsu apgabalā, un kam tagad piešķirts bēgļa statuss saskaņā ar 1945. gada 18. septembra 8C/159/25/GA.

Viņi ir sadalīti divās grupās:

a) tie, kuriem norādītas privātas adreses, kur uzturēties,

b) tie, kuri dosies uz bēgļu nometnēm.

Viņi pieteiksies 17. DCU Pelcerhakenas [*Pelzerhaken*] nometnē pie Neištates vistuvākajā laikā. 80. A brigādes sakaru virsnieks Jūs informēs, kurā dienā viņiem jāierodas.

Parakstījis Balfurs, apakšpulkvedis, brigādes komandieris
D.A. u. QM.G. 8. korpusa apgabals

PAR KARAGŪSTEKŅU UZŅEMŠANU BĒGĻU NOMETNĒS

Latvijas Sarkanais Krusts

Eslingene pie Nekāras, 1946. gada 5. maijs

Latvijas Sarkanais Krusts būtu ļoti pateicīgs USFET štābam, ja tas dotu norādījumus militārām un UNRRA instancēm, kas atrodas amerikāņu okupācijas zonā, bijušos latviešu karavīrus, kas atbrīvoti no karagūstekņu nometnēm uz 1946. gada 16. februāra 8. atlaišanas direktīvas [*Disbandment Directive*] pamata, uzņemt latviešu bēgļu nometnēs, lai dotu viņiem iespēju pievienoties ģimenēm vai radniekiem.

Kā redzams no pievienotā dokumenta, britu militārās instances ir pieņēmušas līdzīgu kārtību.

Kā jau Latvijas Sarkanais Krusts pierādījis agrāk, bijušie latviešu karavīri, kas tika mobilizēti piespiedu kārtā, uzskatāmi par vāciešu upuriem. Ja tā vietā, lai uzņemtu atbrīvotos cilvēkus pastāvošajās latviešu bēgļu nometnēs, DP amatpersonas pārvietos viņus uz speciālām nometnēm un no turienes izdos viņus vācu zemniekiem kā laukstrādniekus, tad šādas rīcības, kas liegs šiem cilvēkiem amerikāņu iestāžu un UNRRA aizsardzību, rezultātā viņi praktiski no jauna kļūs par vāciešu vergiem.

Gribētu piebilst, ka elzasieši Francijā, t.i., Francijas pilsoņi, kurus vācieši mobilizēja piespiedu kārtā, netiek uzskatīti par atbildīgiem, bet par atbildīgiem tiek uzskatīti viņu apspiedēji. Un pirms dažām dienām vāciešu apgabala pārvaldnieks [*Gauleiter*] Elzasā Roberts Vagners tika tiesāts un viņam piesprieda nāvessodu par elzasiešu mobilizāciju.

Pievienotā amerikāņu virsnieka vēstule arī varētu būt pierādījums tam, ko patiesībā pret saviem apspiedējiem – vāciešiem jūta mobilizētie latvieši.

K. Kalniņš

Latvijas Sarkanā Krusta direktora vārdā

LATVIJAS SARKANAIS KRUSTS SŪDZAS PAR AMERIKAS SAVIENOTO VALSTU TREŠĀS ARMIJAS ŠTĀBU

Latvijas Sarkanais Krusts
Ģenerālim seram Fr. Morganam
UNRRA vadītājam Vācijā
Arolsenā Hesēnē

1946. gada 4. janvārī

Godātais kungs!

Bijušo latviešu karavīru, kas atrodas amerikāņu okupācijas zonā Vācijā un it sevišķi Savienoto Valstu Trešās armijas apgabalā, kur iepriekšminētās armijas štāba izdotās norādes liedz viņus uzskatīt par Apvienoto Nāciju bēgļiem, nedrošā stāvokļa rosināts, atļaujos no jauna griezties pie Jums šajā jautājumā, balstoties uz Jūsu iepriekšējiem ieteikumiem.

Pagājušā gada 22. decembrī, kad es personiski Jūs apmeklēju, man bija iespēja nodot Jums Latvijas Sarkanā Krusta petīcijas kopiju, kas tika iesniegta ģenerālim Maknarnijam, ASV Bruņoto spēku komandierim, cilvēcības vārdā lūdzot atļaut bijušajiem latviešu karavīriem palikt bēgļu nometnēs, un Jūs laipni apsolījāt atbalstu. Manā šī gada 15. februāra petīcijā es griezoz pie Jums atkārtoti ar lūgumu dot norādījumus UNRRA vietējām administrācijām šajā pašā jautājumā, jo dažas UNRRA grupas bija atteikušās uzņemt bijušos latviešu karavīrus bēgļu nometnēs.

Vēlāk, kad saņēmu informāciju par to, ka Savienoto Valstu Trešās armijas štābs ir izdevis rīkojumu, kas aizliedz UNRRA vietējām grupām Bavārijā atļaut bijušajiem Baltijas valstu karavīriem palikt bēgļu nometnēs, es sūtīju Jums telegrammu ar lūgumu iejaukties. Tajā pašā sakarā es uzdrošinājos iesniegt Jums petīciju, kas datēta ar 4. martu, lūdzot Jūsu atbalstu un palīdzību jautājumos, kas izvirzīti manās jau iepriekš iesniegtajās petīcijās, izklāstot iemeslus, kuru dēļ bijušos latviešu karavīrus nevar uzskatīt ne par SS karavīriem, ne kara noziedzniekiem vai nacistu kolaborantiem un tādēļ viņiem varētu piešķirt bēgļu statusu, atbrīvojot no gūsta, tāpat kā tas notika britu okupācijas zonā.

Šajā laikā Latvijas Sarkanais Krusts ir saņēmis jaunu informāciju par iepriekšminētā ASV Trešās armijas štāba rīkojuma UNRRA grupām Bavārijā saturu. DP virsnieks pulkvedis Roffe ir ieteicis UNRRA turpmāk neuzņemt nometnēs baltiešu vai citu tautību atbrīvotos karagūstekņus, kas karojuši kopā ar Vācijas armiju, tāpat arī to, ka tie, kas jau tajās uzņemti, jāizraida un ka viņi ir Vācijas instanču kompetences objekts. Bez tam Latvijas Sarkanajam Krustam kļuvis zināms, ka UNRRA grupa Vircburgā jau izraidījusi bijušos latviešu karavīrus no nometnēm.

Pirms dažām dienām Latvijas Sarkanā Krusta pārstāvji personiski apmeklēja pulkvedi Roffi, kurš ir arī ASV Trešās armijas štāba personāla vadītāja vietnieks, un no viņa saņēma informāciju, ka šis jautājums nav atkarīgs no armijas, bet uzņemt bēgļu nometnēs bijušos baltiešu karavīrus, kas karoja kopā ar Vācijas armiju, aizliedz UNRRA harta. No šī skaidrojuma izriet, ka minētā jautājuma izlemšana ir Jūsu rokās.

Kā kļuvis zināms no ģenerāļa Maknarnija oficiālā paziņojuma, kas publicēts «*The Stars and Stripes*» 1946. gada 24. februāra nr. 318, un Valsts departamenta paziņojuma, kas publicēts «*The Stars and Stripes*» 1946. gada 21. februārī, Apvienoto Nāciju bēgļa (pārvietotas personas) statusu nepiešķirs atsevišķiem baltiešiem, ja tiks pierādīts, ka viņi sadarbojušies ar nacistiem. Tas noteikti nevar tikt attiecināts uz bijušajiem latviešu karavīriem, kas atbrīvoti no gūsta pēc rūpīgas pārbaudes. Tā kā vācu okupācijas vara mobilizēja viņus pretēji starptautisko tiesību normām un kā tādi viņi bija Vācijas likuma neievērošanas upuri, tad nav nekāda pamata uzskatīt šos cilvēkus par nacistu kolaborantiem. Tikai tas vien, ka viņi pretlikumīgā kārtā bija spiesti dienēt Vācijas armijā, nevar būt pietiekami, lai liegtu viņiem bēgļa statusa piešķiršanu. Gribu piebilst, ka britu instances izlēmušas šo jautājumu pozitīvi.

Šajā sakarā gribētu atsaukties uz paziņojumu, ko pēc ģenerāļa Eizenhauera pavēles izdevis kapteinis ģenerāladjutanta palīgs L. Vurcelš, kurš atzīst, ka Igaunijas, Latvijas un Lietuvas pavalstniekiem piemērojams neitrāla bēgļa (pārvietotas personas) statuss, ja viņu pārvietošana notikusi ar karu saistītu iemeslu dēļ.

Ja bez iepriekšminētā vēl tiktu ņemts vērā, ka latviešu karavīri pret viņu gribu un piespiedu kārtā tika nosūtīti uz Vāciju un tur pretlikumīgi izmantoti

dažādos obligātos darbos frontē un tās aizmugurē, kā tas izklāstīts iepriekšējās petīcijās, tad viņiem pienāktos neitrāla bēgļa statuss arī no iepriekšminētā paziņojuma viedokļa, ja vien katrā atsevišķā gadījumā netiktu pierādīta vismaz šī cilvēka sadarbšanās ar nacistiem.

Tāpēc, uzturot spēkā manas iepriekšējās petīcijas, es lūdzu Jūs, godātais ģenerāli, cilvēciņas vārdā dot norādījumus atbildīgajām personām, lai bijušie latviešu karavīri, kas atrodas UNRRA nometnēs, var arī turpmāk tajās uzturēties un lai no jauna atbrīvotie tiktu uzņemti šajās nometēs, piešķirot viņiem bēgļa statusu.

Lūdzot jau iepriekš pieņemt manu pateicību par Jūsu atsaucību šīs lietas izskatīšanā un manas dziļākās cieņas apliecinājumu,

R. Liepiņš,
Latvijas Sarkanā Krusta direktors

«Stars and Stripes» par baltiešu piespiedu deportāciju

Frankfurte, 23. februāris

Ģenerālis Džozefs T. Maknarnijs vakar noliedza, ka ASV militārās iestādes plāno nosūtīt baltiešus, kas atrodas ASV zonā, atpakaļ uz mājām.

Baltiešu piespiedu deportācija uz viņu valstīm nekad nav izskatīta, Maknarnijs paziņoja, piebilstot, ka tāds nolūks bijis tikai attiecībā uz kara noziedzniekiem un tiem, kuri, atrodoties ASV armijas uzraudzībā, sodīti par kriminālām darbībām.

«Ja un kad par kādu atsevišķu baltieti vai citu Apvienotajām Nācijām piederīgo tiktu pierādīts, ka viņš sadarbojies ar nacistiem, viņam tiktu liegts Apvienoto Nāciju pārvietas personas (bēgļa) statuss un viņš tiktu nekavējoši izraidīts,» Maknarnijs paziņoja.

Apvienoto Nāciju bēgļu centros amerikāņu zonā atrodas 75 000 baltiešu, no kuriem vairākums ir no Vācijas, uz kuriem viņi bija deportēti piespiedu darbos.

Stars and Stripes Vācijas izdevums,
nr. 318, svētdien, 1946. gada 24. februārī

«Stars and Stripes» par izmeklēšanu pronacistisko baltiešu lietā

Valsts departaments veic izmeklēšanu armijā sakarā ar pronacistisko baltiešu izraidīšanu

Valsts departaments izmeklē ziņojumus par to, ka armija ir izdevusi pavēli par pronacistu izraidīšanu no bēgļu nometnēm, kas atrodas amerikāņu zonā Vācijā.

Departamenta interese izriet no fakta, ka šī valdība nekad nav atzinusi Krievijas trīs Baltijas republiku – Igaunijas, Latvijas un Lietuvas – iegūšanu un vēl arvien uztur ar tām diplomātiskās attiecības.

Sakarā ar to baltiešu pronacisti nevar tikt nosūtīti uz mājām piespiedu kārtā. Viss, ko šajā sakarā iespējams izdarīt, ir atšķirt tos karagūstekņus, kas cīnījās par nacistiem vai brīvprātīgi piekrita strādāt viņu labā.

Pirms neilga laika Valsts departaments armijai ieteica baltiešu pilsoņus nenosūtīt uz krievu teritorijām, ja vien viņi nepieprasa padomju pilsonību. Departaments vēlas zināt, vai šī politika tiek ievērota.

Tūkstošiem baltiešu, kas atrodas amerikāņu zonas nometnēs, cīnījās pret Krieviju. Pašreiz visi šie baltieši, ieskaitot pronacistiskos karavīrus, kā arī neitrālos civiliedzīvotājus, saņem uzturu no ASV Armijas militārās pārvaldes pārtikas krājumiem kā neitrālas personas.

Stars and Stripes
ceturtdiena, 1946. gada 21. februāris

UNRRA PAVĒL IZRAIDĪT LATVIEŠU KARAVĪRUS

Apvienoto Nāciju Palīdzības un rehabilitācijas administrācija
3. apgabala Galvenā pārvalde

Bamberga, 1946. gada 20. februāris

Grupu direktoriem

Atbrīvotie karagūstekņi

Mums ir norādīts, ka pulkvedis Roffe (Trešās armijas DP virsnieks) ir devis mutisku rīkojumu UNRRA turpmāk neuzņemt nometnēs atbrīvotos baltiešu vai citu tautību gūstekņus, kuri karojuši Vācijas armijā.

Mums ir arī teikts, ka visi atbrīvotie baltiešu karagūstekņi, kas karoja kopā ar Vācijas armiju un tagad atrodas UNRRA nometnēs, ir jāizraida. Viņi kļūšot par vācu iestāžu kompetences objektu. Šo cilvēku ģimenes locekļi un radnieki,

ja viņi vēlas, var palikt nometnē. Ja viņi izvēlas doties līdz saviem vīriešiem, tad viņiem jāatņem DP 1. karte un viņi zaudē bēgļa statusu.

Mums ir dots norādījums izpildīt šo rīkojumu nekavējoties.

A. C. Dans, apgabala direktors

Nacionālie vadītāji un viņu komitejas ir atbildīgas par savu tautiešu sijāšanu [pārbaudi], un tām nekavējoties jāziņo grupas direktoram par atbrīvotajiem karagūstekņiem, kas atrasti Centrā.

H. G. Hendrijs,
grupas direktors

UNRRA 1. apgabala nodaļa

1946. gada 19. jūnijs

Temats: atbilstība UNRRA kompetencei.

Atsauce: Zonas Galvenās pārvaldes 1946. gada marta administratīvā pavēle nr. 23

No UNRRA Centrālās pārvaldes Vācijā ar Zonas Galvenās pārvaldes starpniecību nesen saņemti šādi norādījumi, kas domāti kā informācija un instrukcija visam personālam, kas nodarbojas ar UNRRA aprūpē esošo bēgļu reģistrāciju.

EKSVĒRMAHTS (nevācieši), kam atcelts kargūstekņa statuss

Atsauce: grupas vēstule nr. 17, kas nosūtīta 1946. gada 7. maijā.

1. Jums jānostājas pret visiem mēģinājumiem pasludināt par atbilstošiem UNRRA aprūpei jebkuras tautības eksvērmahta dalībniekus.

2. Katrā gadījumā, kad šādai personai atcelts karagūstekņa statuss, stingri jāraugās, lai viņš nonāktu UNRRA aprūpē tikai pēc tam, kad Jūs esat lūdzis un saņēmis no militārām instancēm rakstisku apliecinājumu par to, ka:

- 1) atbrīvotais gūsteknis ir Apvienoto Nāciju bēglis [pārvietotā persona],
- 2) viņš nav kara noziedznieks, nodevējs, kolaborants vai brīvprātīgais.

3. Gadījumos, kad šādu personu pārvietošana uz UNRRA nometnēm jau notikusi, jums jālūdz no militārām instancēm iepriekšminētais apliecinājums, vai to personu, kuram šādu dokumentu nav, izraidīšana.

Dažas petīcijas UNRRA un USFET ir patstāvīgi nosūtījuši šādu grupu pārstāvji un dažādu «ārzemju leģionu», kas cīnījās kopā ar vāciešiem vai viņu labā, vārdā.

Tomēr UNRRA Centrālā pārvalde pastāv uz to, ka šie norādījumi ir jāievēro un ka tikai tiem, kam ir izsniegti iepriekšminētie apliecinājumi, jāsniedz UNRRA palīdzība, neatkarīgi no ģimenes vai citiem apsvērumiem.

Šim jautājumam jāpievērš sijāšanas valžu uzmanība, un valde jāinformē par šādu cilvēku grupām, kas atrodamas pulcēšanās centros. Zonas galvenā pārvalde turpina izskatīt sijāšanas rezultātus.

A. T. Bernijs-Fiklins,
apgabala direktors

AMERIKAS SAVIENOTO VALSTU MILITĀRĀS IESTĀDES PIEŠĶIR BĒGLA STATUSU LATVIEŠU KARAVĪRIEM

UNRRA Vācijas Centrālā pārvalde
R. Liepiņam, eskvairam
Latvijas Sarkanā Krusta direktoram
Eslingene

1946. gada 1. maijs

Godātais kungs!

Atsaucos uz Jūsu 1946. gada 1. aprīļa vēstuli, kurā atkārtoti izteiktas bažas par bijušo latviešu karavīru, kas atrodas amerikāņu zonā, atbrīvošanu no karagūstekņu nometnēm un bēgļu aprūpes atteikšanu viņiem kā grupai.

Lūdzu, atļaujiet Jūs informēt, ka tagad militārās instances piešķir bēgļa statusu tiem bijušajiem latviešu karavīriem, kuri nav atzīti par kara noziedzniekiem, nodevējiem, kolaborantiem vai militārā dienesta brīvprātīgajiem. Administrācija uzskata, ka šī identifikācija kā precedents bēgļa statusa noteikšanai apmierina UNRRA prasības šāda statusa piešķiršanai.

Cerams, ka šāds lēmums attiecībā uz bijušajiem latviešu karavīriem, par kuriem Jūs esat izrādījis šādas rūpes, būs taisnīgs katrā konkrētā gadījumā.

Ar cieņu

F. E. Morgans,
ģenerālleitnants, operāciju vadītājs, Vācijā

LATVIJAS SARKANAIS KRUSTS PAR BĒGLU STATUSU

Par latviešu virsniekiem

Eslingene pie Nekāras. 1946. gada 14. aprīlis

Godātais kungs!

Sakarā ar paredzamo latviešu gūstekņu atbrīvošanu Latvijas Sarkanais Krusts ir ticis informēts, ka no ieslodzījuma atbrīvos tikai leģionārus līdz *Unterscharführer* pakāpei.

Ņemot vērā faktu, ka vācu okupācijas vara nelikumīgi mobilizēja ne tikai karavīrus, bet arī virsniekus, Latvijas Sarkanais Krusts cilvēcības vārdā lūdz ievērot USFET štāba sludināto liberālo politiku arī attiecībā pret augstāko pakāpju bijušajiem latviešu karavīriem, ieskaitot virsniekus.

Pievienotā dokumenta kopija, kas attiecas uz pulkveža-leitnanta Bulmaņa mobilizācijas pavēli [sk. dokumentu: Iesaukšanas pavēle vācu un latviešu

valodā – veidlapā], pierāda, ka pat augstākie latviešu virsnieki tika mobilizēti piespiedu kārtā. Bez tam pierādījumus satur arī Latvijas Sarkanā Krusta iepriekšējās petīcijas, kas apliecina, ka Latviešu leģions bija tīri militāra vienība un tam nebija nekā kopēja ar vācu SS vienībām, un tas cīnījās tikai Austrumu frontē un nekad pret Rietumu sabiedrotajiem.

Jau iepriekš pateicoties par Jūsu atsaucību šīs lietas izskatīšanā,
ar cieņu

R. Liepiņš,
Latvijas Sarkanā Krusta direktors

Par baltiešu sijāšanu

Eslingene, 1946. gada 6. maijs

Saskaņā ar Latvijas Sarkanā Krusta informāciju tiks izveidotas īpašas Baltiešu karagūstekņu sijāšanas valdes baltiešu karavīru sijāšanai pirms viņu atbrīvošanas no ieslodzījuma.

Tā kā latviešu karavīri parasti nerunā angļu valodā un, kā liecina pieredze, ne vienmēr var uzticēties vācu tulkiem, Latvijas Sarkanais Krusts būtu pateicīgs, ja sijāšanas nolūkam varētu tikt izmantoti latviešu tulki. Nepieciešamības gadījumā Latvijas Sarkanais Krusts būtu gatavs šādus tulkus ieteikt.

K. Kalniņš

Par latviešu izraidīšanu no bēgļu nometnēm

USFET štāba G-1 nodaļai
Frankfurte pie Mainas
Ģenerālim seram Fr. Morganam
UNRRA vadītājam Vācijā

1946. gada 25. maijs

Godātais kungs!

Apstiprinām, ka esam saņēmuši Jūsu šī gada 1. maija vēstuli, un lūdzam pieņemt mūsu dziļu pateicību par Jūsu izrādīto interesi par atbrīvoto bijušo latviešu karavīru likteni.

Balstoties uz Jūsu kompetento informāciju par to, ka militārās instances pašlaik noteic nodevējus, kolaborantus un militārā dienesta brīvprātīgos, esam stingri pārliecināti, ka, balstoties uz minēto informāciju, atbrīvotie bijušie latviešu karavīri ir jāuzņem bēgļu nometnēs. Bez tam mēs esam sapratuši to tādējādi, ka kara noziedznieki, nodevēji u. tml. vispār netiks atbrīvoti, un tāpēc pats atbrīvošanas fakts vien var tikt uzskatīts par oficiālu pierādījumu tam, ka mūsu bijušie karavīri nav piederīgi iepriekšminētajām odiozajām kategorijām, kamēr nav pierādīts pretējais.

Tomēr, neskatoties uz to, UNRRA apgabala direktors Štūgartē, kuram tika iesniegta Jūsu iepriekšminētā vēstule tajā pašā dienā, kad tā tika saņemta, paziņoja, ka tikai pirms dažām dienām viņš pa telegrāfu par šo jautājumu saņēmis pretēju ieteikumu. Viņš ir solījis šo lietu noskaidrot, bet līdz pat šai dienai mēs par to nekādu informāciju neesam saņēmuši.

Bez tam pa šo laiku mēs esam saņēmuši informāciju, ka 18. maijā vietējās UNRRA grupas direktore Memmingenē (Bavārija) izraidījusi no bēgļu nometnes 10 bijušos latviešu karavīrus, kuri jau 1–2 mēnešus bija šīs nometnes iemītnieki.

Bez tam mēs tikko saņēmām UNRRA 5. apgabala Galvenās pārvaldes grupas vēstuli nr. 50, saskaņā ar kuru ar UNRRA zonas Centrālās pārvaldes nosūtīto TWX tiks ieteikts, ka visi militāro instanču mēģinājumi pasludināt par piemērotiem UNRRA aprūpei jebkurus bijušos vērmahta baltiešus, poļus vai citu tautību karavīrus ir jānoraida un ka jebkurā šādā gadījumā jāpieprasa un jāsaņem rakstveida apliecinājums no militārām instancēm par to, ka atbrīvotais karagūsteknis ir Apvienoto Nāciju bēglis un nav kara noziedznieks, nodevējs u.tml. Bez tam saskaņā ar minēto vēstuli atbrīvotie karagūstekņi, kas jau ir bēgļu nometņu iemītnieki un nevar uzrādīt iepriekšminēto apliecinājumu, ir jāizraida.

Šajā sakarā mēs uzdrošināmies vērst Jūsu uzmanību uz vissvarīgāko faktu – viedoklis, kas izteikts minētajā UNRRA 5. apgabala Galvenās pārvaldes grupas vēstulē, un tās rekomendācijas ir būtiskā pretrunā ar Jūsu 1. maija vēstulē izteiktajām domām un tieši šajā petīcijā izteiktā viedokļa dēļ.

Ir acīmredzami, ka minētā viedokļa konsekventa īstenošana bijušajiem latviešu karavīriem nozīmētu to absolūtu neuzņemšanu bēgļu nometnēs, resp., viņu neatgriezenisku izraidīšanu, jo militārās instances nekad neizdotu pieprasītos speciālos apliecinājumus tikai tā vienkāršā iemesla dēļ, ka pirms atbrīvošanas ir notikusi rūpīga sijāšana un ka tikai atbrīvošanas fakts vien nozīmē politiskās lojalitātes pilnīgu pierādījumu. Bez tam daudzos gadījumos šādu apliecinājumu izdošana būtu diezgan neiespējama, jo attiecīgās sijāšanas valdes vairs nepastāv.

Šajā pašā sakarā lūdzam vērst Jūsu uzmanību uz to, ka tieši tagad, kā mūs informēja 17. maijā pēdējās vizītes laikā ASV 3. armijas štābā, sākas plaša mēroga bijušo latviešu karavīru, kas atrodas amerikāņu zonā, sijāšana un atbrīvošana neatkarīgi no viņu pakāpes. Pēc šīs informācijas visus mobilizētos bijušos latviešu karavīrus vajadzētu atbrīvot un, kā mēs uzzinājām DP nodaļas štābā, militārām instancēm nav iebildumu pret atbrīvoto karavīru uzņemšanu bēgļu nometnēs.

Sakarā ar iepriekšēikto, kā arī ņemot vērā nepiedodami smago atbrīvoto bijušo latviešu karavīru stāvokli, Latvijas Sarkanais Krusts cilvēcības vārdā atkārtoti lūdz Jūsu iejaukšanos šajā lietā, paziņojot, ka atbrīvotie bijušie latviešu karavīri var palikt resp. var tikt uzņemti bēgļu nometnēs bez īpašu militāro instanču apliecinājumu uzrādīšanas, kā arī ieteicot UNRRA apgabaliem rīkoties atbilstoši.

Lūdzu, pieņemiet jau iepriekš manu pateicību par Jūsu laipnību un visdziļākās cieņas apliecinājumu.

Ar cieņu

R. Liepiņš

UNRRA IZVIRZA JAUNUS NOTEIKUMUS PAR BALTIEŠU KARAGŪSTEKŅU UZŅEMŠANU

UNRRA 5. apgabala Galvenā pārvalde
Lamonstr. 7, Minhene

1946. gada 11. maijs

Par bijušajiem vērmahta karavīriem, kas atbrīvoti no gūstekņu statusa

1. Jūsu zināšanai citējam sekošu izvilkumu no TWX, ko nosūtījusi Centrālā pārvalde UNRRA zonai:

«Jums jānostājas pret visiem militāro instanču mēģinājumiem pasludināt par atbilstošiem UNRRA aprūpei jebkurus eksvērmahta baltiešus, poļus u.c. Katrā gadījumā, kad šādai personai atcelts karagūstekņa statuss, stingri jāraugās, lai viņš nonāktu UNRRA aprūpē tikai pēc tam, kad Jūs esat lūdzis un saņēmis no militārām instancēm rakstisku apliecinājumu par to, ka:

- 1) atbrīvotais gūsteknis ir Apvienoto Nāciju bēglis,
- 2) viņš nav kara noziedznieks, nodevējs, brīvprātīgais vai kolaborants.

Gadījumos, kad šādu personu pārvietošana uz UNRRA nometnēm jau notikusi, jums jālūdz no militārām instancēm iepriekšminētie apliecinājumi vai to personu, kam šādu dokumentu nav, izraidīšana.»

2. UNRRA sakaru virsniekiem pie USFET un 3. armijas štāba uz šiem nosacījumiem jāvērs militāro instanču uzmanība. Tömēr, ja šajā jautājumā rodas kādas vietēja rakstura grūtības, nekavējoties jāgriežas šajā pārvaldē.

Direktora vārdā:

Marnija Brūsa,
Palīdzības dienesta ierēdne

ARHIBĪSKAPS T. GRĪNBERGS PAR LATVIEŠU KARAVĪRU STATUSU

Latvijas evaņģēliski luteriskās baznīcas arhibīskaps

PRO MEMORIA

Latvijas evaņģēliski luteriskās baznīcas arhibīskaps prof. Dr. T. Grīnbergs sakarā ar savu vizīti ASV Trešās armijas komandējošā ģenerāļa štābā Heidelbergā ir priecīgs izteikt visdziļāko pateicību amerikāņu armijai par aizsardzību un rūpēm, kas tiek izrādītas latviešu bēgļiem amerikāņu okupācijas zonā. Arhibīskaps ir īpaši pateicīgs par Latvijas evaņģēliski luteriskās baznīcas aizsardzību.

Visi latvieši arī augstu novērtē bijušo latviešu karavīru atbrīvošanu no ieslodzījuma. Vācu okupācijas iestāžu veiktās latviešu mobilizācijas atzīšana par prettiesisku un piespiedu kārtā veiktu pierāda dižās amerikāņu demokrātijas godīgumu un dziļo taisnīguma izjūtu. Lai Dievs svētī Amerikas armiju un valdību par šo taisīgo un godīgo darbu.

1. Arhibīskaps būtu pateicīgs komandējošam ģenerālim, ja atbrīvotie latviešu karavīri – kā solījis Trešās armijas štābs un USFET G-1 un G-5 nodaļa un atbalstījis UNRRA vadītājs ģenerālis F. Morgans Latvijas Sarkanā Krusta pārstāvjiem – pēc iespējas ātrāk tiktu uzņemti pastāvošajās latviešu bēgļu nometnēs, lai viņi varētu pievienoties savām ģimenēm vai radniekiem. Šāda procedūra jau ir veikta britu zonā.

2. Arhibīskaps cer, ka tiks atļauts uzņemt bēgļu nometnēs arī tos latviešus, kas līdz šim ir palikuši ārpus tām, lai gan viņi var pierādīt savu bēgļa statusu.

3. Arhibīskaps būtu pateicīgs, ja attiecīgām sijāšanas valdēm tiktu izdoti atbilstoši norādījumi, lai atbrīvošanas dokumentos latviešu karavīri netiktu saukti par *Waffen SS* locekļiem. Latviešus mobilizēja un piespieda iestāties tā sauktajā Latviešu brīvprātīgo leģionā pret savu gribu, un viņiem nekad nav bijis nekā kopēja ar vācu SS vīriem.

4. Arhibīskaps būtu pateicīgs par jebkādu paziņojumu attiecībā uz civilo internēto personu statusu. Pēc šīs informācijas dažādi bijušie latviešu virsnieki ir padarīti par civilām internētām personām; viņi nekad nav bijuši kolaboranti vai kara noziedznieki, bet tikai mobilizētas personas.

Iesniegts III 215. armijas štāba priekšniekam ģenerālim Šmitam.

1946. gada 12. jūnijā
Eslingenē

UNRRA VIEDOKLIS PAR KARAGŪSTEKŅIEM, 1946. g. jūlijs

Apvienoto Nāciju Palīdzības un rehabilitācijas administrācija
Savienoto Valstu zonas štābs

Par atbrīvoto latviešu karagūstekņu statusu – ASV zona
Latvijas Sarkanā Krusta direktoram
Uhlandstrasse 7, Eslingene

1946. gada 2. jūlijā

1. Apstiprinām, ka esam saņēmuši Jūsu 24. jūnija vēstuli. Par bēgļu programmu ASV okupācijas zonā (Vācijā) ir atbildīgs USFET komandieris, un UNRRA nevar pieņemt politiskus lēmumus.

2. Jautājums par Baltijas valstu pilsoņiem, kas ir bijuši vērmahta vai citu vācu formējumu locekļi, ticis apspriests daudzās diskusijās starp UNRRA,

USFET un ASV Trešo armiju, un pašreizējā brīdī mēs gaidām galīgo USFET lēmumu šajā jautājumā.

3. UNRRA politika pašreiz ir šāda: jebkuras tautības bijušais vērmahta dalībnieks var tikt ņemts UNRRA aprūpē tikai tad, ja viņam ir kompetentu militāro instanču izdots apliecinājums par to, ka viņš nav ne kara noziedznieks, ne kolaborants, ne nodevējs un ka viņš vērmahtā nav iestājies brīvprātīgi. Šāda ir mūsu nostādne, ko UNRRA ievēros, par ko, kā minēts Jūsu vēstulē, Jums ir zināms.

4. Šādos apstākļos UNRRA Vācijā nekādus tālākus pasākumus veikt nevar, un mēs varam tikai ieteikt šajā jautājumā atkārtoti griezties pie USFET komandiera.

Zonas direktora vārdā:

K. Dž. Teilors, zonas direktora vietnieks

AMERIKAS SAVIENOTO VALSTU ARMIJAS VIEDOKLIS PAR LATVIEŠU KARAVĪRIEM

Savienoto Valstu Bruņoto spēku Eiropā štābs (Maina)

R. Liepiņa kungam, Latvijas Sarkanā Krusta direktoram
Eslingene pie Nekāras, Uhlandstr. 7
Virtemberga (14)

1946. gada 19. jūlijs

Godātais Liepiņa kungs!

Atbildot uz Jūsu 1946. gada 25. jūnija vēstuli, esam aptaujājuši attiecīgās instances štābā par Jūsu uzdotajiem jautājumiem un esam saņēmuši šādu informāciju:

«Pievienotā Latvijas Sarkanā Krusta petīcija par bēgļa statusa piešķiršanu atbrīvotajiem bijušajiem latviešu karavīriem ir viens no trim līdzīgiem dokumentiem, ko esam saņēmuši no šīs organizācijas. Uz štābu atsūtītā petīcija tika rūpīgi izstudēta, un USFET G-5 nodaļas personāla vadītāja palīga lēmums ar UNRRA starpniecību ir darīts zināms Latvijas Sarkanajam Krustam. Tas nepiešķir bēgļa statusu visiem baltiešiem, kas ir bijuši *Waffen SS* locekļi. Šī direktīva ar 1946. gada 21. jūnija vēstuli tika nosūtīta arī Savienoto Valstu Trešajai armijai.»

«Otrā petīcija bija pievienota Savienoto Valstu Trešās armijas 20. jūnija vēstulei, un uz to štābs atbildēja, ka ikviens latvietis, kas ir bijis vērmahta loceklis, var tikt uzskatīts par bēgli, ja viņš var pierādīt, ka nav bijis brīvprātīgais, kara noziedznieks, kolaborants vai nodevējs. Minētie nosacījumi par bēgļu

statusu atspoguļo no Vašingtonas, DC [Kolumbijas federālais apgabals], saņemto politisko nostādni.»

«Saskaņā ar štāba izdotajām direktīvām var secināt, ka pastāvošās nostādnes izskaidro Latvijas Sarkanā Krusta uzdoto jautājumu, un uzskatām, ka tās atbilst direktīvām, ko izdevusi Savienoto Valstu Trešā armija un UNRRA.»

Šī iestāde ir ievākusi ziņas arī par nepieciešamību izdot apliecinājumu bēgļu statusa kvalifikācijai un saņēmusi šādu informāciju:

«Personām, kas pasludinātas par atbilstošām Apvienoto Nāciju bēgļu statusam, nekāds apliecinājums nav nepieciešams, jo viņiem tiks izdotas pareizi apstiprinātas bēgļu identifikācijas kartes.»

Ar cieņu

Antonijs Bidls,
Sabiedroto kontaktu nodaļas vadītājs

LATVIEŠU KARAGŪSTĒKŅU STATUSS AMERIKAS SAVIENOTO VALSTU ZONĀ

1946. gada 31. jūlijs

1. Atsaucoties uz mūsu 1946. gada 5. jūlija IRS ALC 091/1591 un Jūsu divām sekojošām atbildēm 1946. gada 13. jūlijā un 17. jūlijā.

2. Pagājušajā nedēļā šajā iestādē griezās Latvijas Sarkanā Krusta direktors Liepiņa kungs, un viņš tika informēts par Jūsu iepriekš citētajām atbildēm. Sakarā ar Jūsu paziņojumu, ka «personām, kas pasludinātas par atbilstošām Apvienoto Nāciju bēgļu statusam, nekāds apliecinājums nav nepieciešams, jo viņām tiks izdotas pareizi apstiprinātas identifikācijas kartes», Liepiņa kungs informēja mūs sekojoši:

3. Latviešu gūstekņus sījā un atbrīvo militārās instances, izdodot atbrīvošanas dokumentus. Viņiem neizdod bēgļu kartes. Tāpēc UNRRA tos savā aprūpē neņems un viņu sījāšanu, lai noteiktu bēgļu statusu, nevar veikt bēgļu noņemņu valdes. Viņi ir spiesti reģistrēties kā vācieši un strādāt vāciešu labā, lai izdzīvotu. Tāpēc Latvijas Sarkanais Krusts lūdz, lai valdes, kas izveidotas, lai sījātu latviešu bijušos karagūstekņus, noteiktu viņu statusu un lai uz laiku tiktu veikti nepieciešamie ārkārtas pasākumi, lai nodrošinātu viņus ar pārtiku, kamēr tiek gaidīta sījāšana.

Antonijs Bidls,
pulkvedis, Sabiedroto kontaktu nodaļas vadītājs

PAR SIJĀŠANU, 1946. g. 12. augusts

1. Paziņojumi, ko satur 1. protokola 3. punkta pirmie divi teikumi, ir apstiprinājušies. Izrādās, ka ir nepareizi izprasta procedūra, kas nepieciešama, lai nodrošinātu Apvienoto Nāciju bēgļa statusu.

2. Latviešu karagūstekņu atbrīvošana ir kara policijas priekšnieka funkcija, kur politiku nosaka G-1 nodaļas Vācijas lietu filiāle. Pirms atbrīvošanas tai piemērotais karagūsteknis iziet vieglu sijāšanas procedūru, ko veic kara policijas priekšnieks, un vienīgais viņam izdots dokuments ir viņa atbrīvošanas dokuments, kuru šī nodaļa neuzskata par pietiekamu pierādījumu, lai viņu kvalificētu par *bona fide* bēgli.

3. Visi atbrīvojami latviešu karagūstekņi, kas dienējuši vērmahtā un kas nevēlas atgriezties mājās, var būt atbilstoši bēgļa statusam un var reģistrēties. Piesakoties reģistrācijai, katra persona tiek pakļauta sijāšanas procedūrai, kas pašreiz tiek veikta Savienoto Valstu zonā. Ja šis cilvēks var uzrādīt apmierinošu pierādījumu tam, ka nav bijis ne brīvprātīgais, ne kara noziedznieks, kolaborants vai nodevējs, viņš tiks pienācīgā veidā reģistrēts un saņems pareizi apstiprinātu Bēgļa identifikācijas karti, kura nodrošinās viņam visas Apvienoto Nāciju bēglim pienākošās priekšrocības, aprūpi un izturēšanos.

4. Tā kā Savienoto Valstu Trešā armija sadarbībā ar UNRRA patlaban veic masveida visa bēgļu pulcēšanās centra sijāšanu, nav iespējams izveidot atsevišķas sijāšanas grupas tiem nolūkiem, par ko lūgts 1. protokola 3. punktā.

Priekšnieka vārdā: R. F. Belaks, apakšpulkvedis

PAR IDENTIFIKĀCIJAS KARŠU IEGŪŠANU

Savienoto Valstu Trešā armija
G-5 nodaļa, S AC birojs

1946. gada 24. septembris

R. Liepiņa kungam
Latvijas Sarkanā Krusta direktoram

Godātais kungs!

Atbildot uz Jūsu 1946. gada 10. septembra vēstuli par bēgļu identifikācijas karšu izdošanu atbrīvotajiem latviešu karavīriem un viņu uzņemšanu bēgļu noņemtnēs, atsaucamies uz Jums adresēto 1946. gada 14. augusta Savienoto Valstu Bruņoto spēku Eiropā štāba Sabiedroto kontaktu nodaļas vēstuli.

Procedūra, kas noteikta bijušo karagūstekņu atbrīvošanai un viņu tālākai sijāšanai un Apvienoto Nāciju bēgļa statusa piešķiršanai, ir skaidri definēta. Bēgļa identifikācijas karti nevar izdot tūlīt pēc karagūstekņa atbrīvošanas no ieslodzījuma, tā kā katras atsevišķās personas statuss vēl ir nenoteikts.

Ierodoties Apvienoto Nāciju Palīdzības un rehabilitācijas administrācijas Uzņemšanas kontroles nometnē, bijušais karagūsteknis, kas vēlas iegūt bēgļa statusu, tiks pakļauts sijāšanai un, ja tiks atzīts par piemērotu, saņems atbilstošu identifikācijas karti un nozīmējumu uz bēgļu nometni. Kā teikts iepriekšminētajā Jums adresētajā vēstulē, pašreiz nav iespējams izveidot atsevišķas armijas sijāšanas grupas atbrīvojamo karagūstekņu sijāšanai tieši viņu ieslodzījuma vietās.

To bijušo latviešu karagūstekņu statuss, kas atbrīvoti britu zonā, jānosaka sijāšanas grupām pēc mūsu tagadējām sijāšanas direktīvām. Par jebkurām izmaiņām šajās direktīvās tiks ziņots, atbildot uz Jūsu 1946. gada 5. augustā iesniegto petīciju Amerikas Savienoto Valstu Bruņoto spēku Eiropā štābam.

Ar cieņu

majors Viljams G. Roulands

AMERIKAS SAVIENOTO VALSTU TREŠĀ ARMIJA DEFINĒ BĒGĻA STATUSU, 1946. g. 3. oktobris

Savienoto Valstu Trešā armija
G-5 nodaļa, S AC birojs

1946. gada 3. oktobris

R. Liepiņa kungam
Latvijas Sarkanā Krusta direktoram

Godātais kungs!

Atsaucamies uz Jūsu 1946. gada 22. jūlija vēstuli par bēgļa statusa piešķiršanu atbrīvotajiem bijušajiem latviešu karavīriem, kas atrodas Savienoto Valstu zonā, Vācijā.

Kā Jūs zināt, bēgļa statuss, t.i., atbilstība UNRRA palīdzības saņemšanai, tiek piešķirts bijušajiem latviešu karagūstekņiem, par kuriem UNRRA ir saņēmusi apliecinājumu, ka viņi nav bijuši kara noziedznieki, nodevēji, kolaboranti un ka viņi nav iestājušies vācu armijā brīvprātīgi un ir pilnībā atbrīvoti no militārā statusa. Atbilstoši UNRRA prasībām katrai atsevišķai personai pēc attiecīgas informācijas pārbaudes tiek izsniegts apliecinājums, ka viņa nav pieredzīga vienai vai vairākām no iepriekšminētajām kategorijām. Šāds sijāšanas grupu apstiprinājums, kas izdots iesniegšanai UNRRA nometnēs, ir pietiekams, lai apstiprinātu piemērotību UNRRA aprūpei, un ir pieņemams UNRRA nometņu ierēdņiem.

Apzīmējums SS uz bijušo latviešu karavīru, kas ir bijuši vienībās, kas no teiktas kā SS vienības, atbrīvošanas paziņojuma netiks ņemts vērā, saņemot UNRRA palīdzību, jo jau sijāšanas valdes ievāktā informācija un atbrīvošana

norāda, ka šīs personas netiek uzskatītas par piederīgām kādai no iepriekšminētajām kategorijām.

Mēs vēlamies palīdzēt tiem, kuri saskaņā ar mūsu pašreizējām direktīvām atbilst palīdzības saņemšanai, un nodrošināt, lai katra konkrēta lieta tiktu izskatīta ātri un taisnīgi.

Ar cieņu

majoris Viljams G. Roulands

AMERIKAS SAVIENOTO VALSTU MILITĀRĀ PĀRVALDE PAR KARAGŪSTEKŅU ATBRĪVOŠANAS PROCEDŪRU, 1946. g. 8. augusts

Savienoto Valstu Bruņotie spēki Eiropā

1946. gada 8. augusts

Par baltiešu karagūstekņu atbrīvošanas procedūras noskaidrošanu
Savienoto Valstu Trešās armijas komandējošam ģenerālim

1. Atsaucamies uz štāba ziņojumu, lieta CAP 383.6, 1946. gada 15. marts, par apiešanos ar baltiešiem un poļiem, kas saņemti gūstā dienesta laikā vērmahtā.

2. Lai paskaidrotu situāciju attiecībā uz baltiešiem, sniedzam šādu informāciju. Daudzas Baltijas valstu regulārās armijas vienības bija Vācijas valdības iespaidotas un cīnījās kopā ar vērmahtu, bet nebija tā daļas. Šādas vienības saglabāja savu sākotnējo nolūku un netika inkorporētas vai apvienotas ar vērmahtu.

3. Īpaši gadījumi, kas pamatojas uz iepriekšteikto, ir izklāstīti štāba 1946. gada 16. februāra 8. direktīvā.

Pēc ģenerāļa Maknarnija pavēles

P a z ī ņ o j u m s

(ar zvērestu apstiprinātas rakstveida liecības vietā)

Mēs, apakšā parakstījušies Latvijas pilsoņi, Jēkabs Kalniņš, juridisko zinātņu maģistrs, advokāts un konsultants, dzīvojošs Augsburgā, Schaetzlestr. 38/III, un Maksis Ratermanis, Latvijas Sarkanā Krusta ģenerālsekretāra vietas izpildītājs, bijušā Latvijas Senāta loceklis, dzīvojošs Eslingenē pie Nekāras, Turmstr. 8/III, ar šo apliecinām sekojošo:

1. 1946. gada 23. augustā, darbojoties kā Latvijas Sarkanā Krusta pārstāvji, mēs kopā ar Igaunijas Sarkanā Krusta pārstāvjiem latviešu un igauņu karagūstekņu vārdā apmeklējām Savienoto Valstu 3. armijas štābu Heidelbergā un tikām nosūtīti uz G-2 nodaļu. Tur mūs informēja, ka minētajai nodaļai ir pēdējā direktīva, kas saņemta no USFET Frankfurtē.

2. Pēc mūsu lūguma dokuments tika parādīts un daļu no tā mums nolasīja kāds Nilsena kungs. Cik sapratām un varam atcerēties, svarīgākais šajā dokumentā bija sekojošais:

«Igauņi un latvieši, kas tika iesaukti obligātā kārtā, nevar tikt uzskatīti par Vācijas vērmahtam vai SS piederīgiem, viņi arī automātiski nav ieskaitāmi arestējamo kategorijā.»

3. Mūsu lūgums izsniegt minētā dokumenta kopijas tika noraidīts, paskaidrojot, ka šī dokumenta izplatīšana ir ierobežota. Tai pašā laikā mūs informēja, ka tā kopijas tiks nosūtītas 1., 3. un 9. divīzijas štābam, kā arī citām ieinteresētām instancēm.

4. Mūs arī informēja, ka saskaņā ar šīm direktīvām visi latviešu un igauņu karagūstekņi, kuri tikuši iesaukti piespiedu kārtā un nav vēl atbrīvoti, tiks atbrīvoti neatkarīgi no viņu militārās pakāpes. Bez tam uz viņiem netiks attiecināti jebkādi diskriminējoši ieraksti, kā, piemēram, *Waffen SS* atbrīvošanas apliecībās, un, ja tādi būs, tie tiks izlaboti, griežoties sijāšanas grupā.

J. Kalniņš

BALTIEŠU SIJĀŠANAS PADOMES

Militārās pārvaldes birojs
Eslingene

1946. gada 4. jūnijs

Latvijas Sarkanā Krusta komitejai Eslingenē
Par sijāšanas valdēm

1. Mūsu Baltiešu sijāšanas valdes pašreiz darbojas Dahavā, Bebenhauzenē un Regensburgā.

2. Mēs vēlētos, lai Latvijas Sarkanais Krusts atsūtītu savu pārstāvi uz minēto nometņu sijāšanas valdēm; mēs arī vēlētos, lai Latvijas Sarkanais Krusts sazinātos ar lietuviešu un igauņu pārstāvjiem un arī viņiem sniegtu šo informāciju. Ja Latvijas Sarkanā Krusta darbiniekiem rodas kādi jautājumi, viņi var griezties 3. armijas štāba G-1 nodaļā pa telefonu 5013.

Herberts D. Petersons,
Militārās pārvaldes Eslingenē direktors

ARHIBĪSKAPS T. GRĪNBERGS ĢENERĀLIM DŽOZEFAM T. MAKARNIJAM

Viņa Ekselencei komandējošam ģenerālim
Džocefam T. Makarnijam, Frankfurtē

Eslingene, 1946. gada 18. septembris

Jūsu Ekselence!

Pēc nopietnām pārdomām uzdrošinos griezties pie Jums ar šo petīciju sakarā ar latviešu bēgļu sijāšanu. Kad šī akcija sākās, visi latviešu bēgļi apsveica to, būdami pārliecināti, ka tā noteikti pierādīs visai pasaulei, ka gan latviešu, gan citu Baltijas valstu bēgļi nav ne kara noziedznieki, kolaboranti, nodevēji, draudi drošībai, ne krāpnieki; un pēc oficiāliem paziņojumiem tieši tāds bija visas šīs sijāšanas akcijas mērķis. Un, tā kā no 86 000 izsijātiem baltiešu bēgļiem 9. no daļas apgabalā arestētas tika tikai 20 personas, šī pārliecība likās pamatota.

Bet sijāšanas akcijas tālākā gaita un tās rezultāti pildīja mūsu sirdis ar satraukumu un grūtsirdību. Noteiktām personu kategorijām vai grupām tika patvaļīgi atņemts bēgļa statuss, lai gan tie bija bēgļi ne tikai faktiski, bet arī pēc pastāvošajām bēgļu definīcijām un tiem nebija nekā kopēja ar nevēlamiem, krimināliem elementiem vai krāpniekiem. Tas izraisījis dziļu satraukumu latviešu bēgļu vidū, un redzamākie latviešu pārstāvji un organizācijas pieliek visas pūles, lai nomierinātu šo visaptverošo satraukumu un novērstu iespējamās demonstrācijas.

Pēc ziņām, kas saņemtas no latviešu bēgļu nometnēm, daudzviet pratināšanas procedūra bijusi tāda, it kā visas šīs nelaimīgās, bezpalīdzīgās, bet palīdzību alkstošās cilvēciskās būtnes būtu kriminālnoziedznieki vai sociāli ienaidnieki. Kur tika lietota šāda procedūra, vairumam izraidīto bēgļu tika atņemts bēgļa statuss diezgan patvaļīgi, vai arī interpretējot attiecīgās direktīvas viņiem par sliktu. Šāda procedūra, kas sīkāk aprakstīta pievienotajā *Pro Memoria*, ir pretrunā ar jurisdikcijas un tiesiskuma pamatprincipiem.

Izraidītajām personām formāli ir tiesības iesniegt apelāciju augstākās pārbaudes valdēs. Bet vairumā gadījumu darbojošās sijāšanas valdes atsakās atklāt izraidīšanas iemeslus. Tās pat atsakās paskaidrot, kādām instancēm jāadresē attiecīgie lūgumi. Šis fakts vien parāda, cik patiesībā neaizsargāti kļūst izraidītie bēgļi.

Iesniedzot apelācijas, lielākoties nav iespējams atrast iestādi, kas vēlētos tās pieņemt. Un izraidītā persona veltīgi klauvē pie dažādu iestāžu durvīm: nevienam nav saistošu instrukciju, un neviens nejūtas kompetents vai neuzskata par pienākumu pieņemt apelācijas, tikai lai nodotu tās attiecīgās nodaļas pārbaudes valdei.

Vienlaikus ar sijāšanas valdes negatīvo lēmumu personas tiek izraidītas no nometnes. Bēgļu identifikācijas kartes tiek atņemtas, un bijušie bēgļi obligātā kārtā nodoti vācu instanču rīcībā. Šāda procedūra ir nepelnīti smaga. Ja bijušajam

bēglim ir tiesības iesniegt apelāciju augstākās pārbaudes instancēs, tad saskaņā ar vispārpieņemto jurisdikcijas normu pirmās instances lēmums stājas spēkā tikai tad, ja to apstiprinājusi augstāka instance. Tāpēc tagadējā procedūra no jauna parāda izraidīto bēgļu tiesiski neaizsargāto statusu. Un bēgļi nevar justies citādi, jo pret Vācijas pilsoņiem līdzīgā situācijā izturas savādāk. Amerikāņu laikraksts «Die Neue Zeitung», ko publicē vācu valodā (67. nr., 1946. gada 23. augusts), ir nodrukājis rakstu «Rücktransport der Evakuierten». Šajā rakstā paskaidrots, ka, lai novērstu nevajadzīgas grūtības, personas, kas saņēmušas pavēli par obligāto reevakuāciju uz viņu iepriekšējām dzīvesvietām, ir tiesīgas iesniegt apelāciju; iesniedzot apelāciju augstākā instancē, lēmums par viņu tūlītēju reevakuāciju tiek apturēts. Šis direktīvas apstiprinājusi militārā pārvalde.

Izraidīšana no nometnes tiek veikta stingrā un nepatīkami asā veidā. Daudzos gadījumos ģimenes locekļi tiek izšķirti ar varu. Man darīti zināmi daudzi sirdi plosoši gadījumi. Diemžēl es nevaru sniegt viņiem praktisku palīdzību, es par viņiem varu tikai lūgt.

Izraidītās personas, kam atņemts bēgļa statuss, kļūst pilnīgi neaizsargātas ar likumu. Šie cilvēki nonāk pilnīgā vāciešu varā, kuri vispār ienīst bēgļus un neaizsargātos ārzemniekus. Neviens par viņiem neinteresējas. Par viņiem vairs nerūpējas arī UNRRA. Militārā pārvalde neuzskata par pienākumu viņus aizsargāt. Bet vācu instances uzskata viņus par nevajadzīgu nastu. Šiem nelaimīgajiem bijušajiem bēgļiem par dzīvesvietu piedāvā tumšus un antisanitārus gaisu necauraidīgus patvērumus vai koncentrācijas nometnes barakas, kur viņus saldē vēji un lietusgāzes un māc biežas slimības. Neviens neuzskata par savu pienākumu paaugstināt, kur un ko viņi ēd, kā tiek izmantots viņu darbs. Un neviens nebūs atbildīgs, ja pēc īsāka vai garāka laika viņi ies bojā, jo patiesībā nav tādas instances, kas varētu vai gribētu viņus aizsargāt vai viņiem palīdzēt.

Ir ļoti grūti par to visu rakstīt, bet vēl grūtāk ir būt tikai par vērotāju tam, kas notiek. Tāpat ļoti sāpīgi ir sajust, ka diskriminācija, ko izraisījusi sijāšanas procedūra, ir pretrunā ar tiem augstajiem taisnīguma un demokrātijas principiem, kuru vārdā dižā amerikāņu tauta piedalījās Pasaules karā un guva uzvaru.

Latviešu tauta, kas pati vienmēr cīnījies par brīvību, neatkarību un tiesībām, kura vienmēr ir palikusi uzticīga dižo Rietumu demokrātiju principiem, kura, līdzīgi citām Eiropas apspiestām tautām, ir aktīvi piedalījusies pretošanās kustībā un cietusi salīdzinoši lielākus nekā citas tautas materiālos un cilvēku zaudējumus, kurai tagad ir atņemts viss, izņemot tās morālo spēku, kuras bēgļiem vēl nav iespēju atgriezties savā izpostītajā, okupētajā dzimtajā zemē, – šāda tauta nav pelnījusi tādu izturēšanos. Daudzus gadsimtus apspiestā un vajātā latviešu tauta savas neatkarības laikā deva arī citu tautu pārstāvjiem visas iespējamās tiesības un brīvības. Šo draudzīgo attieksmi pret minoritātēm, starp citu, ir apliecinājis arī profesors M. Lazersons (bijušais Latvijas parlamenta loceklis un Ebreju lietu institūta Ņujorkā zinātniskais līdzstrādnieks), kurš izdevumā «Ebreju sociālās studijas» (1941, III sēj., 274.–279. lpp.) norāda, ka «ebrejiem Latvijā bija piešķirtas minoritātes tiesības daudz lielākā mērā nekā citās Eiropas daļās». Vācu okupācijas laikā Latvijā, kad nacisti sāka iznīcināt nelaimīgo vajāto ebreju tautu, latviešu tauta, kas arī bija

nolemta iznīcināšanai (sk. Nirnbergas prāvu protokolus un nacistu direktīvas), darīja visu iespējamo, lai palīdzētu ebrejiem. Un Latvijas evaņģēliski luteriskā baznīca uzdrošinājās ne tikai protestēt pret nacistu nežēlībām, tā arī izglāba daudzus ebreju dzīvību, pieņemot viņus draudzēs kā latviešus.

Ja latviešu tautu varētu apsūdzēt kādos noziegumos pret citām tautām, tad tai tagad vajadzētu sijāšanas valžu diskriminējošo darbību uzņemt ar stoisku mieru kā pelnītu sodu. Bet savā tagadējā nožēlojamā stāvoklī tā pieņemtu jebkādu palīdzību un līdzjūtību, līdzīgi kā ebreju tauta. Tāpēc tā tagad daudzkārt spēcīgāk izjūt tai nodarīto netaisnību.

Ceru, ka Jūs neņemsiet ļaunā manu vaļsirdību, bet uzskatu par savu pienākumu runāt atklāti. Jums jāzina, kā tiek veikta sijāšanas procedūra. Jums arī jābūt informētam par negatīvo rezultātu, ko tā radījusi.

Ja tiek ziņots par pašnāvības un vājprāta gadījumiem, tad tas jāuzskata par pierādījumu tam, ka izraidīto personu ciešanu mērs patiešām ir pārkāpis visas robežas. Līdz šim bijuši tikai atsevišķi šādi gadījumi. Bet man ir nopietnas bažas, ka ziemā tie var izvērsties par epidēmiju, jo izraidīto personu stāvoklis ir traģisks.

Visa latviešu tauta būtu Jums dziļi pateicīga, ja pēc šīs lietas nekavējošas izmeklēšanas Jūs būtu tik laips un izdotu pavēli:

1. Atkaluzņemt bēgļu nometnēs tos latviešu bēgļus, kas tikuši izraidīti pievienotajā *Pro Memoria* uzskaitīto iemeslu dēļ;

2. Turpināt bēgļu sijāšanu atbilstoši oficiālajām bēgļu un vajāto personu definīcijām;

3. Neizraidīt no bēgļu nometnēm un neatņemt bēgļu tiesības personām, kas iesniegušas apelācijas prasības augstākās pārbaudes valdēs, kas izskata sijāšanas valžu lēmumus.

Lai Dievs Jūs svētī par šo darbu!

Ar cieņu

prof. Dr. T. Grīnbergs,
Latvijas evaņģēliski luteriskās baznīcas arhibīskaps

Pro Memoria

Pēc informācijas, kas saņemta no dažādām latviešu bēgļu nometnēm, daudzi latviešu bēgļi ir izraidīti no šīm nometnēm, lai gan viņiem pienāktos bēgļa statuss saskaņā ar pastāvošajām bēgļu definīcijām. Izraidīšanas motīvi ir šādi:

1. Ierašanās Savienoto Valstu okupācijas zonā pēc 1945. gada 1. augusta.
2. Ierašanās Vācijā 1941. gadā.
3. Obligāts dienests Vācijas armijā.
4. Darbs Vācijā pēc deportācijas.
5. Nestrādāšana Vācijā pēc deportācijas.
6. Dokumentāru pierādījumu trūkums.

1. Ierašanās Savienoto Valstu okupācijas zonā pēc 1945. gada 1. augusta

Pēc mums sniegtās informācijas neatļautu ierašanos Savienoto Valstu zonā aizliedz militārās pārvaldes likums nr. 161. Šis likums sākotnēji aizliedza tikai kustību pāri Vācijas robežām uz vienu vai otru pusi. Savienoto Valstu zonas robežu šķērsošana tika aizliegta tikai šī likuma labojumos. Un pēc likuma 3. labojuma šī norma stājās spēkā 1945. gada 1. decembrī. Šādos apstākļos datums – 1945. gada 1. augusts šķiet noteikts diezgan teorētiski un ar atpakaļejošu spēku. Šis datums nav ticis izziņots iepriekš. Šāda kārtība atņem cilvēkiem tiesiskās drošības sajūtu un ir pretrunā ar tiesību principiem.

Bez tam latviešu bēgļi tika uzņemti bēgļu nometnēs ar UNRRA, militārās pārvaldes un armijas atļauju. Minētie bēgļi ir rīkojušies pēc labākās sirdsapziņas. Un, protams, tāpat ir rīkojušās arī militārās instances, izdodot šādas direktīvas:

1. Septītās armijas Rietumu militārā apgabala 1945. gada 4. oktobra direktīva AG 383, 7 CA nosaka, ka «Bēgļiem ir tāda pati pārvietošanās brīvība kā Vācijas iedzīvotājiem».
2. USFET 1945. gada 14. decembra direktīva 60337 paredz nodot militārās pārvaldes atbildību par bēgļu programmu komandējošiem ģenerāļiem, sākot ar 1946. gada 1. janvāri. Viņi ir atbildīgi par bēgļu administrēšanu un arī par viņu pārvietošanos.
3. Septītās armijas Rietumu militārā apgabala 1945. gada 10. decembra direktīva AG 014, CA delegē atbildību par bēgļu nometņu un bēgļu pārvietošanās administrāciju to apgabalos nodaļām, paredzot, ka personas, kas neatrodas pulcēšanās centros, bet kurām pienākas aprūpe saskaņā ar pastāvošajām direktīvām, turpina atrasties militārās pārvaldes atbildībā.
4. 1946. gada 21. februāra TWX no Septītās armijas komandējošā ģenerāļa 1. Bruņotās daļas komandējošam ģenerālim (atsauce: AA 1918) nosaka, ka «*Bona fide* bēgļiem nevar atteikt uzņemšanu bēgļu nometnēs».
5. USFET 1946. gada 21. februāra direktīvas AG 383.7 GEC-AGO 7. J. punkts kā īpašu OMG direktoru pienākumu paredz bēgļu pārvietošanās atļauju došanu attiecīgos armiju apgabalos, caur un ārā no tiem. 5. punkts paredz: «Sekojošas bēgļu kategorijas var uzņemt jebkurā nometnē un jebkurā laikā: a) slimos vai citu humānu apsvērumu dēļ, b) bērnus, kurus neviens nepavada.»
6. 1946. gada 4. aprīļa 31. AAA brigādes direktīva paredz, ka: «4) Baltieši tiks uzņemti pulcēšanās centros tikai, lai būtu kopā tuvi radnieki (tēvs, māte, māsa, brālis, vīrs, sieva). 5) Bēgļi, kas atrodas UNRRA 1. apgabala rajonā, uzņemti netiks, izņemot tos, kas ietilpst šādās kategorijās: a) ebreji, b) vajātie, c) slimie vai citu humānu apsvērumu dēļ, d) bērni bez pavadības.»

Ja likums nr. 161 tiek uzskatīts par absolūti saistošu, tad tam jābūt saistošam attiecībā pret visām tautībām. Ja humānu un cēlu apsvērumu dēļ

nelikumīga ebreju tautības personu infiltrācija tiek atļauta, tāpat par likumīgu pēc iepriekš citētajām direktīvām jāatzīst arī latviešu bēgļu pārvietošanās. Mēs būtu pateicīgi, ja augstie vienlīdzības, taisnīguma un humānisma principi tiktu piemēroti arī attiecībā pret latviešu tautu, kuru nacisti vajājuši vienlīdz smagi un, kā pierāda Nirnbergas prāvas, kura bija lemta iznīcināšanai tāpat kā nelaimīgā, vajātā ebreju tauta. Pretējā gadījumā varētu uzskatīt, ka taisnīgums un līdzjūtība pret dažādām tautām izpaužas atšķirīgi.

2. Ierašanās Vācijā 1941. gadā

Padomju okupācijas laikā Latvijā 1941. gadā kopā ar vāciešiem uz Vāciju devās arī neliels skaits latviešu. Viņi visi bija bēgļi, kas bija spiesti atstāt savu dzimto zemi, lai glābtu dzīvību. Šiem latviešiem nebija nekā kopēja ne ar vācu *Volksgemeinschaft* (kopienu), ne ar nacistisko ideoloģiju. Gandrīz visi viņi palika uzticīgi Latvijas pilsonībai. Šos latviešus vācu iestādes uzskatīja par ārzemniekiem un izturējās pret viņiem tieši tāpat kā pret citzemju bēgļiem. Tas, ka viņi bija saglabājuši savu Latvijas pasi vai saņēmuši ārzemju pasi (pēdējo izsniedza tikai ārzemniekiem), pierāda, ka viņi nav Vācijas pilsoņi. 1941. gadā noslēgtais līgums par pēdējo starp Padomju Krieviju un Vāciju kā tāds, ko noslēgušas okupējošās varas, nekādi nevar tikt uzskatīts par saistošu neatkarīgās demokrātiskās Latvijas Republikas pilsoņiem, kuras valstiskumu vēl arvien oficiāli atzīst visa civilizētā pasaule. Bez tam jāņem vērā, ka lielākā daļa šo latviešu emigrantu atgriezās Latvijā pēc tam, kad 1941. gadā to bija okupējusi Vācijas armija. Viņi atgriezās mājās kā latvieši, un okupācijas vara apspieda viņus tāpat kā citus Latvijas pilsoņus. Kad vācieši sāka atkāpties no Latvijas, šie bijušie bēgļi tika deportēti uz Vāciju, tāpat kā pārējie latviešu bēgļi. Tāpēc šo latviešu pagaidu uzturēšanās Vācijā jāuzskata par epizodisku. Kā gan viņi var tikt tagad uzskatīti par vāciešiem, ja pat nacisti nespēja viņus padarīt par Vācijas pilsoņiem?

3. Obligāts dienests Vācijas armijā

Dažādās nometnēs bijušajiem latviešu karavīriem, ko vācu okupācijas vara piespiedu kārtā mobilizēja un ieskaitīja tā sauktajā Latviešu SS brīvprātīgo leģionā, tika atņemts bēgļa statuss.

Tā kā militārās instances ir atzinušas, ka minētais leģions tika nodibināts nelikumīgi, pretēji starptautisko tiesību noteikumiem, kuri aizliedz mobilizēt okupētas valsts iedzīvotājus, Savienoto Valstu armija (TUSA, G-1 nodaļa un G-2 nodaļa) ir izdevusi direktīvas, kuras paredz, ka mobilizētie latviešu leģionāri nav uzskatāmi par vācu *Waffen SS* locekļiem un ka ne tikai iesauktie, bet arī virsnieki jāatbrīvo no ieslodzījuma. Šī latviešu karagūstekņu atbrīvošana praktiski var tikt uzskatīta par pabeigtu. Bez tam bijušie latviešu karavīri ir atzīti par piemērotiem UNRRA aprūpes saņemšanai un ir tiesīgi uz bēgļa statusu (atsauce: 1946. gada 12. augusta USFET G5 ACS DP BR direktīva), ja viņi nav bijuši brīvprātīgie, kara noziedznieki, kolaboranti vai

nodevēji. Tā kā atbrīvošana notiek pēc rūpīgas sijāšanas procedūras un tikai *bona fide* personas saņem atbrīvošanas dokumentus, nav iemesla izraidīt no bēgļu nometnēm personas, kuras faktiski ir bēgļi, jo šie cilvēki nekad nav cīnījušies pret Rietumu sabiedrotajiem, bet tika no Latvijas nogādāti Vācijā, vienīgi lai veiktu nocietinājumu rakšanas darbus.

4. Darbs Vācijā pēc deportācijas

Latvieši bija pakļauti obligātam darba dienestam. Viņiem tika uzdots noteikta veida darbs. Viņiem nebija brīvas izvēles, un viņi nevarēja atteikties pildīt pavēles. Tāpēc nav tiesiska pamata atņemt bēgļiem viņu bēgļa statusu par to, ka viņi strādājuši obligātu darbu tajā vai citā nozarē vai iestādē.

5. Nestrādāšana Vācijā pēc deportācijas

Lielāko daļu latviešu deportēja uz Vāciju 1944. gada otrajā pusē. Tajā laikā sabiedroto bombardēšana bija izpostījusi Vācijas rūpniecību un transporta sistēmu tik stipri, ka atsevišķos rajonos strādnieki bija bez darba. 1944. gada beigās un 1945. gada sākumā rūpniecība vairs nevarēja nodrošināt visus ārzemniekus ar darbu. Lai atbrīvotos no daudziem simtiem tūkstošu deportēto personu no Baltijas valstīm, kas koncentrējās Austrumvācijā, vietējās vācu iestādes sāka viņas pārvietot uz Vācijas dienvidiem un rietumiem. Un arī paši baltieši bija ieinteresēti doties šajā virzienā, lai tuvojošās sabiedroto armijas viņus atbrīvotu. Kara pēdējā posmā katrs centās, cik spēja, lai atteiktos no darba vāciešu labā. Tas drīzāk uzskatāms par nopelnu.

6. Dokumentāru pierādījumu trūkums

Lūgums uzrādīt dokumentus, lai pierādītu, ka atbildes uz anketas jautājumiem atbilst patiesībai, varētu tikt uzskatīts par pareizu normālos apstākļos. Tomēr pašreizējos apstākļos pieprasīt šādu rakstisku pierādījumu personām, kuras bija spiestas atstāt savu dzimto zemi, kuras tika trenkātas no vienas vietas uz otru, kuras bija cietušas visās iespējamās kara vētrās, kuras bija bombardētas un zaudējušas visu savu iedzīvi, vairumā gadījumu nozīmē reālās situācijas neizpratni. Tāpat jāņem vērā, ka daudzas administrējošās iestādes ir evakuētas, arhīvi pazaudēti, tā ka dokumentu kopiju vai pierādījumu iegūšana vairs nav iespējama. Tā kā atbilžu patiesums jāapstiprina ar zvērestu, vai tad vairs lūgums uzrādīt dokumentus ir tik būtisks? Ja tas tā, tad dot zvērestu nav iemesla.

Šie ir galvenie motīvi, kuru dēļ lielākā daļa latviešu bēgļu ir izraidīta no bēgļu nometnēm. Te vēl var pievienot lielāku skaitu konkrētu gadījumu, bet to uzskaitījums varētu mūs novest pārāk tālu.

Eslingene, 1946. gada 18. septembris

PIRMSKARA LATVIEŠU BĒĢLI

Savienoto Valstu armijas štābam, Frankfurte
No Latvijas Sarkanā Krusta, Eslingene

Par latviešu bēgļu sijāšanu

Latviešu bēgļi, kas atstāja Latviju 1941. gadā

1. Latviešu bēgļiem, kas 1941. gadā pārbrauca no Latvijas uz Vāciju, nav nekā kopēja ar nacistisko ideoloģiju vai vācu kopienu. Viņi vienkārši bēga no bolševiku vajāšanas, lai glābtu savu dzīvību (sk. pielikumu).

2. Latviešu tautības bēgļiem vācu instances izsniedza ārzemju pases (*Fremdenpässe*), kurās bija norādes, ka to īpašnieki nav Vācijas pilsoņi.

3. Vācijā šie bēgļi, kas saglabāja Latvijas pilsonību, tika vajāti tāpat kā piespiedu darba ārzemju strādnieki vai kā okupēto valstu pilsoņi.

4. Reģistrācija, ko veica *Volksdeutsche Mittelstelle*, bija viņiem noteikta obligātā kārtā un nebija atkarīga no viņu gribas. Izšķiroša nozīme ir tam, vai pēc šīs *Volksdeutsche Dienststelle* reģistrācijas latviešu bēgļi saglabāja vai nesaglabāja Latvijas pilsonību.

5. Jāņem vērā, ka daudzi no šiem latviešu bēgļiem pēc tam, kad vācu armija okupēja Latviju, atgriezās mājās, dzīvoja tur tādos pašos apstākļos un tika tāpat apspiesti kā visi latvieši, un pēc vāciešu atkāpšanās no Baltijas valstīm 1944. gada beigās viņi tika deportēti uz Vāciju, tāpat kā visi citi latviešu bēgļi. Tādējādi viņu pagaidu uzturēšanos Vācijā var uzskatīt par epizodisku.

6. Ņemot vērā iepriekšteikto un pamatojoties uz definīcijām, arī latviešu bēgļi atbilst UNRRA aprūpes saņemšanai.

Dr. T. Grīnbergs,
Latvijas evaņģēliski luteriskās baznīcas arhibīskaps

Pro memoria

R. Liepiņš, Latvijas Sarkanā Krusta direktors

1946. gada 5. augusts

1940. gada jūnijā Padomju Savienība ar neprovocētu agresijas aktu, pārkāpjot starptautiskās tiesības, pastāvošos starptautiskos līgumus un Kelloga pretkara paktu, okupēja Baltijas valstis. Šo darbību nosodīja ASV savā 1940. gada 23. jūlija deklarācijā. Drīz pēc okupācijas sākās minēto valstu sovetizācija. Zeme, nekustamie īpašumi, uzņēmumi un bankas tika nacionalizētas un uzkrājumi ekspropriēti; visas demokrātiskās brīvības tika anulētas un brīvi domājošie pilsoņi tika vajāti, apcietināti, nogalināti vai deportēti uz Sibīriju. Tā Latvijā vien tika nogalināts un deportēts tūkstošiem visāda gadagājuma cilvēku, par kuriem bija

aizdomas, ka viņi ir brīvdomātāji vai Latvijas patrioti. Žēlastības nebija pat pret veciem cilvēkiem, sievietēm un bērniem. Daudzi, kuri jutās boļševiku apdraudēti, bēga mežos vai centās aizbēgt uz ārzemēm. Tā kā jūras krasts tika stingri apsargāts un tādējādi slēgts, daudzi latvieši 1941. gadā centās uz Rietumiem izbraukt pa zemes ceļiem. Viņu nodoms bija caur Vāciju doties uz kādu neitrālu valsti. Tā bija velta cerība. Gestapo ar aizdomām raudzījās uz katru ārzemnieku, saskatot viņā savu pretinieku.

Šādi bēgļi tika ievietoti uzraudzības nometnēs. Arī šādu nometņu iemītniekiem vajadzēja reģistrēties un būt *Volksdeutsche Mittelstelle* Berlīnē uzraudzībā. Šī organizācija tika izveidota 1939. gadā, lai uzraudzītu mājupbraucošo vāciešu izvietošanu. Pēc šo repatriantu izvietošanas jaunizveidotajā Vartelandes [*Wartheland*] provincē (Polijā), kur nevācu bēgļus neielaida, šī organizācija turpināja nodarboties tikai ar reģistrāciju, un, kas attiecas uz 1941. gada janvāra līguma¹ bēgļiem, atlasīja tos, kas tika uzskatīti par derīgiem pārvācošanai. Šo reģistrāciju veica, neprasot reģistrētās personas piekrišanu. Šos uzraudzības nometņu iemītniekus rūpīgi sijāja speciālas komitejas un klasificēja pēc izcelšanās un politiskās uzticamības. Viņi tika sadalīti četrās lielās grupās, no kurām pirmajās divās bija tikai vācieši, trešajā grupā – ārzemnieki un tie, kuri tika turēti aizdomās kā neuzticami, bet ceturtajā – tie, kas turami izolēti koncentrācijas nometnēs. Visi ārzemnieki tika iedalīti divās pēdējās grupās un viņiem vajadzēja nikuļot uzraudzības vai koncentrācijas nometnēs, ja viņus neizraudzījās kādam piespiedu darbam.

Tā kā 1939. gada augustā Vācija bija piekritusi Baltijas valstu absorbcijai (1939. gada 23. augusta Molotova–Ribentropa pakts, no Nirnbergas lietas dokumentiem), šo valstu bēgļiem tika izdotas ārzemju pasas (*Fremdenpässe*). Uz šo pasu titullapas bija uzkrītošs uzraksts, ka to īpašnieki nav Vācijas pilsoņi (*«Le porteur du présent passport n'est ressortissant allemand»*). Vāciešiem tika izdoti citi identifikācijas dokumenti, tādi kā *Kennkarte*, *Rückkehrerausweis* u.c. Ar nožēlu jāatzīmē, ka sijāšanas valdes ne vienmēr novērtē šīs atšķirības, it sevišķi, uzskatot ārzemju pasu (*Fremdenpässe*) īpašniekus par Vācijas pilsoņiem un uz šī pamata liedzot viņiem bēgļa statusu. Neviens *Fremdenpäss* īpašnieks nav Vācijas pilsonis, un nevienam Vācijas pilsonim netiek izdota *Fremdenpäss*! Vēl nepelnīti svarīga nozīme tiek piešķirta tikai tam faktam, ka personu ir reģistrējusi *Volksdeutsche Mittelstelle*, neņemot vērā, kurā grupā šī persona ir ieskaitīta.

Daļai no 1941. gada latviešu bēgļiem izdevās atgriezties Latvijā. Vairums no viņiem bija spiesti pieņemt darbu Vācijā un bez Vācijas darba iestāžu atļaujas nevarēja atgriezties. Militāram dienestam atbilstoša vecuma vīrieši tika iesaukti armijā, un pat sievietes tika nosūtītas darbā kara rūpniecībā. Tie, kuriem izdevās atgriezties Latvijā, reti varēja dabūt labāku darbu. Ļoti bieži viņi tika diskriminēti šī iemesla dēļ. Bez tam pēc atgriešanās viņus uzskatīja par Latvijas pilsoņiem ar tiem piederošām tiesībām un pienākumiem, un vācu okupācijas iestādes atbilstoši pret viņiem izturējās. Viņiem nebija nevienas no privilēģijām, kādas

¹ Sk. 37. lpp.

baudīja Vācijas pilsoņi, kas strādāja Latvijā vai ceļoja pa to. Ja viņi vēlējās braukt uz Vāciju, ceļošanas ierobežojumi, kādus lietoja pret latviešiem, attiecās arī uz bēgļiem. Kad Latvijas iedzīvotāji tika evakuēti vai spiesti veikt rakšanas darbus, viņi veica tādus pašus soda darbus. Viņiem bija jānes tāda pati nasta tāpēc, ka viņi bija atteikušies no Vācijas pilsonības, atteikušies no *Kennkarte*, bet paņēmuši tikai *Fremdenpäss* – ārzemnieka pasi. Sijāšanas valdes bieži nepareizi iztulko situāciju.

Sakarā ar iepriekšteikto mēs lūdzam Jūs bēgļu sijāšanas valdēm norādīt:

1. Ka latviešu 1941. gada bēgļi nav uzskatāmi par Vācijas pilsoņiem vai vāciešiem un pret viņiem nevar izturēties kā pret tādiem;
2. Ka personas, kurām ir ārzemnieku pases (*Fremdenpässe*), nevar uzskatīt par Vācijas pilsoņiem un pret viņām nevar izturēties kā pret tādiem;
3. Ka *Volksdeutsche Mittelstelle* veiktā šo bēgļu registrācija vien nevar tikt uzskatīta par Vācijas pilsonības izvēlēšanos un pret viņiem nevar izturēties kā pret tādiem, liedzot viņiem bēgļa statusu un UNRRA aprūpi.

Latvian Legion... (faint, mirrored text)

- 1. Ka... (faint, mirrored text)
- 2. Ka... (faint, mirrored text)
- 3. Ka... (faint, mirrored text)

Šī dokumentu krājuma noslēguma daļa sastāv no četriem dokumentiem – divām Latvijas pilnvarotā lietveža Vašingtonā J. Feldmaņa vēstulēm un divām Pārvietoto personu (bēgļu) komisijas ierēdņu – komisijas locekļa Harija N. Rozenfilda un koordinatora Eiropā Roberta Dž. Korkema vēstulēm. Dokumentos uzsvērts, ka baltiešu SS brīvprātīgo leģiona locekļi nav ne brīvprātīgie, ne piederīgi SS, ka latviešu vienības nebija naidīgas Savienoto Valstu valdībai pēc Likuma par pārvietotām personām 13. paragrāfa. Koordinators Korkems rakstīja, ka «[Komisija] ir saņēmusi pierādījumus, kas rāda, ka iemesls dalībai šajās vienībās bija obligātais iesaukums, kas bija Hitlera režīma metode, un ka baltiešu SS pa lielākai daļai bija domāti cīņām Austrumu frontē».

J. FELDMAŅA VĒSTULE H. N. ROZENFĪLDAM

Latvijas sūtniecība
Connecticut Avenue 1346
Vašingtona 6, DC.

Augsti godātam
Harijam N. Rozenfildam, komisijas loceklim
Pārvietoto personu [bēgļu] komisija
Connecticut Avenue 815
Vašingtona 25, DC.

1950. gada 2. augustā

Godātais Rozenfilda kungs!

Turpinot mūsu 1950. gada 24. jūlija sarunu par latviešu bēgļiem, bijušajiem Latviešu leģiona karavīriem, man ir tas gods sniegt Jums dažus apsvērumus un man piederošus dokumentus.

Vēstulei pievienoju savu memorandu valsts sekretāram, ko rakstīju 1949. gada 21. jūlijā un kas satur vispārīgu informāciju par šo jautājumu.

Manā 1950. gada 13. janvāra *aide-memoir* es izskaidroju atšķirību starp vācu SS un Latviešu leģionu. Jāuzsver, ka Latviešu leģiona karavīri vienmēr pildījuši tikai militārus pienākumus. Tādējādi neviens Latviešu leģiona karavīrs nav piedalījies pazemojošās akcijās pret ebreju iedzīvotājiem, kuras organizēja un izpildīja tikai vācu *Waffen SS*. Pēdējie bija Nacionālsociālistiskās partijas biedri, un katram no viņiem bija savs partijas biedra numurs. Latviešu leģiona latviešu karavīriem šāda numura, protams, nebija, un viņi nebija nacistu partijas biedri. Latviešu leģiona karavīriem ar *SS Hauptamt* pavēli bija aizliegts nēsāt SS zīmotnes, viņiem vajadzēja nēsāt vairodziņu latviešu krāsās. Ir zināms tikai viens gadījums, kad vācieši apbalvoja kādu latviešu virsnieku un viņš saņēma atzinību kā SS karavīrs. Tas vāciešos izraisīja izbrīnu, un vēlāk izrādījās, ka tā bijusi kļūda. Parasti latviešu karavīri saņēma jau valkāmus vācu SS formas tērpus. Pirms šo formas tērpu lietošanas latviešu karavīriem tika pavēlēts noņemt visas SS zīmotnes. Tajā laikā SS formējumam bija privilēģēts raksturs, un vācieši nedomāja paplašināt šīs privilēģijas attiecībā uz latviešu karavīriem, kas netika uzskatīti par līdzvērtīgiem vāciešiem pēc viņu rasu teorijas.

Bez tam vēl Jūs atradīsiet Nirnbergas prāvas dokumenta kopiju, kas norāda, ka uz leģionu tika nosūtīti visi dienestam derīgie vīrieši. Tie, kuri nebija 100% derīgi, tika nosūtīti vērmahta komandiera rīcībā kā izpalīgi, un tie, kas bija derīgi tikai darbam, tika nodoti gauleitera Zaukela [piespiedu darbu vadītājs Vācijā] rīcībā.

Manā rīcībā ir informācija par mobilizēto vīriešu skaitu Latvijā:

Mobilizētie Latviešu leģionā līdz 1944. gada 1. jūlijam	43 564
Armijas izpalīgi	22 744
Gaisa izpalīgi	1600
Mobilizētie laikā no 1944. gada 1. jūlija līdz 1944. gada 18. augustam	13 333
Policijas izpalīgi	22 262

Piezīme: sekojošie skaitļi ir aptuveni.

1943. gada februāra/marta pirmās mobilizācijas laikā tika mobilizēti:

a) leģionā	15 000
b) armijas izpalīgos	25 000
c) piespiedu darba dienestā	10 000

Iznāk, ka Latviešu leģionā bija ap 57 000 vīru. Mūsu sarunas laikā Jūs man parādījāt Nirnbergas prāvas dokumenta kopiju, pēc kura pretebreju akcijās Latvijā piedalījās ap 300 *Waffen SS*. Esmu pārliecināts, ka tie nebija latvieši. Un, pat ja mēs pieļaujam, ka starp šiem 300 kara noziedzniekiem bija arī zināms skaits latviešu, godīgie 57 000 latvieši nevar būt atbildīgi par akcijām, kurās viņi nekad nav piedalījušies.

Ja Jūs vēlētos saņemt papildu informāciju par šo jautājumu, būšu priecīgs piedāvāt Jums savu palīdzību.

Ar cieņu

J. Feldmanis, Latvijas pilnvarotais lietvedis

H. N. ROZENFĪLDA VĒSTULE J. FELDMANIM

Dr. J. Feldmanim
 Latvijas pilnvarotajam lietvedim
 Latvijas sūtniecība
 Connecticut Avenue 1346
 Vašingtona 6, DC.

1950. gada 12. septembrī

Godātais Dr. Feldmani!

Piedodiet, ka apstiprinu Jūsu 1950. gada 2. augusta vēstules saņemšanu ar

novēlošanos. Tagad, protams, Jums jau ir zināms komisijas lēmums. Tas apstiprinājis šādu priekšlikumu:

«Baltijas ieroču SS vienības (Baltijas leģioni) to mērķa, ideoloģijas, darbības un sastāva kvalifikācijas ziņā ir uzskatāmas par savrupām un no vācu SS atšķirīgām vienībām, tādēļ komisija tās neuzskata par ASV valdībai naidīgu kustību saskaņā ar Likuma par pārvietotām personām 13. paragrāfā izdarīto labojumu.»

Ar cieņu

Harijs N. Rozenfilds,
komisijas loceklis

J. FELDMAŅA VĒSTULE H. N. ROZENFĪLDAM

Latvijas sūtniecība

Harijam N. Rozenfildam, komisijas loceklim

Pārvietoto personu [bēgļu] komisija

Connecticut Avenue 815

Vašingtona 25, DC.

1950. gada 18. septembrī

Godātais Rozenfilda kungs!

Ar šo apstiprinām Jūsu 1950. gada 12. septembra vēstules saņemšanu un izsakām Jums visdziļāko atzinību par sadarbību šīs problēmas risināšanā, atbalstot bijušiem latviešu karavīriem labvēlīga priekšlikuma apstiprināšanu.

Ar cieņu

J. Feldmanis,

pilnvarotais sūtnis, Latvijas pilnvarotais lietvedis

R. KORKERNA IEKŠĒJĀIS MEMORANDS AUGSTĀKAJAI PRIEKŠNIECĪBAI

Savienotās Valstis. Pārvietoto personu [bēgļu] komisijas pārvalde
Frankfurte, APO 757

Visiem vecākajiem ierēdņiem un personālam
No Roberta Dž. Korkerna, koordinators Eiropā
Par baltiešu *Waffen SS* vienībām
1950. gada 28. novembris

1. Informācijai nosūtām izvilkumus no vēstules, ko komisija Vašingtonā sūtījusi šai pārvaldei, kurā paskaidrota komisijas politika attiecībā uz baltiešu *Waffen SS* vienībām.

A. Komisijas politika *Waffen SS* vienību lietā ir tāda, kā Jūs norādījāt, «ka katra baltieša, kas kvalificējams kā pārvietota persona [bēglis], uzņemšana Savienotajās Valstīs tiks izskatīta uz viņa personīgās informācijas pamata un ka dalība *Waffen SS* vienībā pati par sevi nebūs pamats viņa izraidīšanai». Tas pilnībā saskan ar komisijas 1950. gada 1. septembra norādēm par politiku šajā jautājumā.

B. Komisija ir devusi rīkojumu, lai visu baltiešu karavīru apturēto lietu izskatīšana tiktu nekavējoties atsākta atbilstoši 1950. gada 1. septembra politiskajam lēmumam. Praktiski tas nozīmē, ka visas šīs lietas, ko izskata Frankfurtes pārskatīšanas grupa, jāatgriež attiecīgiem rajonu birojiem un ka visas rajonu līmenī apturētās lietas jāatsāk.

C. Lietas, kas agrāk noraidītas, pamatojoties uz dienestu Baltiešu leģionā, attiecībā uz to atsākšanu atbilst tai pašai kategorijai kā tās, kas tikušas apturētas. Tomēr, lai gan apturēto lietu gadījumā šāda atsākšana notiek automātiski, noraidītās lietās galvotājam vai galvotājai iestādei jālūdz attiecīgās lietas atsākšana. Jāatzīmē, ka ar Baltiešu leģionu saistītās lietas, kas noraidītas citu iemeslu dēļ nekā tikai dienests baltiešu *Waffen SS*, netiks atsāktas uz 1950. gada 1. septembra lēmuma pamata.

D. Komisijas politikā ietilpa izskatīt jautājumus par brīvprātīgu vai piespiedu dalību *Waffen SS*, izņemot baltiešu *Waffen SS* vienībās, jo tā ir saņēmusi pierādījumus par to, ka ieskaitīšana šajās vienībās notika saskaņā ar obligāto iesaukumu, kas bija Hitlera režīma metode, un ka baltiešu SS dalībnieki pa lielākai daļai bija iesaukti cīņām Austrumu frontē. Pēc ļoti rūpīgas izskatīšanas komisija beigās nolēma, ka baltiešu *Waffen SS* vienības nebija naidīga kustība, kas atbilstu likuma 13. paragrāfam, un dalība šajās vienībās nebija šķērslis pēc būtības.

2. Iepriekšteiktais sagatavots lietošanai, īstenojot 1950. gada 1. septembra komisijas politisko lēmumu par dienestu baltiešu *Waffen SS* vienībās.

Paraksts: Roberts Dž. Korkerns, koordinators Eiropā

The first part of the report deals with the general situation in the country and the progress of the work during the year. It is followed by a detailed account of the various projects and the results achieved.

The second part of the report deals with the financial situation and the budget for the year. It is followed by a detailed account of the various projects and the results achieved.

PIETRIKUMI

The third part of the report deals with the personnel situation and the progress of the work during the year. It is followed by a detailed account of the various projects and the results achieved.

The fourth part of the report deals with the general situation in the country and the progress of the work during the year. It is followed by a detailed account of the various projects and the results achieved.

The fifth part of the report deals with the financial situation and the budget for the year. It is followed by a detailed account of the various projects and the results achieved.

The sixth part of the report deals with the personnel situation and the progress of the work during the year. It is followed by a detailed account of the various projects and the results achieved.

LATVIEŠU LEĢIONS
PSRS VALSTS DROŠĪBAS TAUTAS KOMISARIĀTA
VĒRTĒJUMĀ – 1943. gads

НАРОДНЫЙ КОМИССАРИАТ
 ГОСУДАРСТВЕННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ

24 июля 1943 г.

№ 1289/м.

г. МОСКВА

ЦК КП(б) Латвии ОСОБЫЙ СЕКТОР
ЗАРЕГИСТР. № 11 25 июля 1943 г.

СОВ.СЕКРЕТНО

Только лично

ЦК КП(б) ЛАТВИИ –

тов. КАЛНБЕРЗИН.

НКГБ СССР располагает следующими данными о формировании немцами на территории Латвии так называемого «Латвийского легиона СС».

К формированию «легиона» немцы приступили в конце февраля 1943 года.

Формально было объявлено, что «легион» создается на добровольных началах, фактически же формирование «легиона» производилось в порядке принудительной мобилизации мужского населения определенных возрастов.

В конце февраля – начале марта 1943 г. мужчины 1919–1924 годов рождения получили по месту жительства повестки с извещением явиться в участковые отделения полиции, где они обязаны были заполнить учетные карточки и после этого пройти медицинскую комиссию.

От призыва в «легион» освобождались, занятые на заводах, выполняющих заказы немецкой армии и работающие в военизированных учреждениях (полиция).

Мобилизованные, по собственному выбору, зачислялись или в латышский легион, или в части по обслуживанию германской армии, или же направлялись на строительство оборонительных сооружений.

Преимущество «легиона» в материальном обеспечении, по сравнению с частями обслуживающими немецкую армию и оборонными работами, привело к тому, что большинство мобилизованных изъявило желание пойти в «легион».

Формирование первых частей «легиона» проводилось до середины марта. К этому времени был сформирован один полк, командиром которого назначен полковник АПСИТИС. (НКГБ СССР неизвестен).

28-го марта с.г. в Риге «легионеры» принимали присягу. Каждый легионер давал следующее обещание:

«Именем бога, я торжественно обещаю в борьбе против большевиков неограниченное послушание Главнокомандующему вооруженными силами Германии Адольфу ГИТЛЕРУ и за это обещание я, как храбрый воин, всегда готов отдать свою жизнь.»

В газете «Кауэнер Цейтунг» от 23.III.43 г. было опубликовано следующее сообщение:

«По указу ГИТЛЕРА, 27 февраля началось формирование Латвийского легиона, как замкнутого боевого соединения в рядах войск СС. Формирование в основном закончено. На пост командующего легионом назначен генерал БАНГЕРСКИЙ с одновременным присвоением ему чина генерал-майора и бригаденфюрера. Генерал БАНГЕРСКИЙ, а также его начальник штаба, произведенный в штандартфюреры легиона, полковник СИЛГАЙЛИС, принесли торжественную присягу».

О БАНГЕРСКОМ и СИЛГАЙЛИС известно следующее:

БАНГЕРСКИЙ Рудольф Карлович, быв. командующий Латгальской дивизией Латвийской армии. Родился в 1878 году. Учился в Петербургском юнкерском училище и Военной Академии. Участвовал в русско-японской войне и в первой мировой войне. Во время гражданской войны принимал активное участие в формировании белой армии, затем служил у Колчака, где командовал дивизией, корпусом и армейской группировкой. В 1921 году вернулся в Латвию.

В 1924–1925 г.г. был военным министром Латвии в кабинете УЛЬМАНИСА. В 1926–27 г.г. военным министром в кабинете СКУЕНЕКА, а также занимал другие высшие командные должности в Латвийской армии.

В 1937 году вышел в отставку и был назначен председателем правления Акционерного Общества по производству кирпича «КЕГЕЛИС».

После установления Советской власти работал старшим инспектором треста кирпичной промышленности в Риге.

СИЛГАЙЛИС Артур Залилович, 1895 года рождения, уроженец волости Пенкулес, Елгавского уезда, Латвийской ССР.

В 1919 году служил в армии Юденича в чине штабс-капитана и в отрядах князя Ливена.

С установлением Советской власти в Латвии из армии был уволен. Являлся одним из руководителей офицерской контрреволюционной организации. В феврале 1941 года репатрировался в Германию.

После мобилизации мужского населения 1919–1924 г.г. рождения в апреле месяце с.г. в Латвии была проведена регистрация еще семи возрастов с 1912 по 1918 г. рождения, подлежащих также мобилизации в «Латышский легион».

16-го мая с.г. получены данные, что в Латвии проводится мобилизация, начиная от 1899 года рождения, причем в «легион» зачисляются все бойцы добровольческих отрядов по борьбе с партизанами. Пункты по формированию «легиона» организованы в большинстве уездных городов Латвии.

По имеющимся агентурным данным, настроение мобилизованных неустойчивое. Отмечены факты уклонения от мобилизации и дезертирства из легиона. Многие скрываются в лесах.

В гор. Зилупе мобилизованные пели советские песни, в гор. Лудзе произошло столкновение мобилизованных с полицией.

Из 500 человек мобилизованных в четырех Латгальских уездах, еще до отправки к месту формирования сбежало 100 человек.

Есть сведения, что в первой половине апреля с.г. в Риге произошло вооруженное столкновение «легионеров» с немцами. (Данные уточняются).

По агентурным данным, полученным в последнее время, в Латвии, якобы, сформировано девять латышских полков, которые отправляются на Ленинградский фронт и концентрируются в районе Красногвардейска.

Высший командный состав «Латвийского легиона» состоит преимущественно из немецких офицеров, средние командные должности в легионе занимают бывшие офицеры латвийской армии.

«Легион» построен по принципу немецкой армии, обмундирование частично бывш. Латвийской армии, частично войск СС. Вооружены «легионеры» немецким, чешским и румынским оружием.

НАРОДНЫЙ КОМИССАР ГОСУДАРСТВЕННЫЙ БЕЗОПАСНОСТИ
СОЮЗА С.С.Р.

(МЕРКУЛОВ)

Разослано:

т. Калнберзин

т. Лацис.

PSRS
VALSTS DROŠĪBAS
TAUTAS KOMISARIĀTS

1943. g. 24. jūlijā

Nr. 1289/M

Maskavā

Latvijas K(b)P CK Sevišķais sektors Reģistrēts Nr. 11 1943. g. 25. jūlijā
--

Latvijas K(b)P CK –

PILNĪGI SLEPENI

Tikai personīgi

biedr[am] KALNBĒRZIŅAM

PSRS VDTK rīcībā ir sekojošas ziņas par to, kā vācieši Latvijas teritorijā formē tā saucamo «Latviešu SS leģionu».

«Leģiona» formēšanu vācieši uzsāka 1943. gada februāra beigās.

Formāli tika pasludināts, ka «leģions» tiek veidots uz brīvprātības pamatiem, tomēr faktiski «leģiona» formēšana notika noteiktu vecuma grupu vīriešu piespiedu mobilizācijas kārtībā.

1943. gada februāra beigās–marta sākumā 1919.–1924. gadā dzimušie vīrieši pēc savas dzīvesvietas saņēma pavēstes ierasties policijas iecirkņu nodaļās, kur

viņiem bija jāaizpilda uzskaites kartītes un pēc tam jāiziet medicīniskās pārbaudes komisija.

No iesaukšanas «leģionā» atbrīvoja nodarbinātos rūpnīcās, kuras izpilda vācu armijas pasūtījumus, un militarizētās iestādēs strādājošos (policija).

Mobilizētie pēc viņu pašu izvēles tika ieskaitīti vai nu Latviešu leģionā, vai vācu armiju apkalpojošās daļās, vai arī tika nosūtīti aizsardzības būvju celtniecībai.

«Leģiona» priekšrocības materiālā nodrošinājuma ziņā salīdzinājumā ar vācu armiju apkalpojošām daļām un aizsardzības darbiem bija iemesls tam, ka mobilizēto vairākums izteica vēlēšanos iestāties «leģionā».

Pirmo «leģiona» daļu formēšana notika līdz marta vidum. Uz šo laiku bija saformēts viens pulks, par kura komandieri iecelts pulkvedis APSĪTIS (PSRS VDTK nav zināms).

Šā gada 28. martā Rīgā «leģionāri» pieņēma zvērestu. Ikviens leģionārs deva šādu solījumu.

«Dieva vārdā es svinīgi apsolu cīņā pret boļševismu neierobežotu paklausību vācu bruņoto spēku virspavēlniekam Ādolfam Hitleram, un par šo solījumu es kā drošsirdīgs karavīrs vienmēr esmu gatavs atdot savu dzīvību.»

Avīzē «Kauener Zeitung» 1943. gada 23. martā bija publicēts sekojošais paziņojums:

«Saskaņā ar HITLERA pavēli 27. februārī sākusies Latviešu leģiona kā noslēgtas kaujas vienības SS karaspēka rindās formēšana. Formēšana pamatā ir pabeigta. Leģiona pavēlnieka amatā iecelts ģenerālis BANGERSKIS, viņam vienlaicīgi piešķirot ģenerālmajora un brigadenfirera dienesta pakāpi.¹ Ģenerālis BANGERSKIS, kā arī viņa štāba priekšnieks par leģiona štandart[en]fireru ieceltais pulkvedis SILGAILIS devuši svinīgo solījumu.»

Par BANGERSKI un SILGAILI zināms sekojošais.

BANGERSKIS Rūdolfs Kārļa dēls, bij[ušais] Latvijas armijas Latgales divīzijas komandieris. Dzimis 1878. gadā. Mācījies Pēterburgas junkuru skolā un Kara akadēmijā. Piedalījies krievu-japāņu karā un Pirmajā pasaules karā. Pilsoņu kara laikā aktīvi piedalījies balto armijas formēšanā, pēc tam dienējis pie Kolčaka, kur komandējis divīziju, korpusu un armijas grupu. 1921. gadā atgriezies Latvijā.

1924.–1925. gadā bijis Latvijas kara ministrs ULMANA kabinetā,² 1926.–1927. gadā³ – kara ministrs SKUJENIEKA kabinetā, kā arī ieņēmis citus augstākā komandiera amatus Latvijas armijā.

1937. gadā atvaļināts un iecelts par ķieģeļu ražošanas akciju sabiedrības «ĶIEĢELIS» valdes priekšsēdētāju. Pēc padomju varas nodibināšanas strādāja par ķieģeļu rūpniecības tresta vecāko inspektoru Rīgā.

¹ R. Bangerskis no 1943. g. aprīļa bija leģiona ģenerālinspektors, 1943. g. augustā apstiprināts par SS grupenfireru.

² Dokumentā kļūda. R. Bangerskis bija kara ministrs Hugo Celmiņa vadītajā Ministru kabinetā.

³ Pareizi: no 1926. līdz 1928. gadam.

SILGAILIS Arturs Zāmeļa dēls,¹ dzimis 1895. gadā Latvijas PSR Jelgavas apriņķa Penkules pagastā.

1919. gadā dienējis Judeņiča armijā štāba kapteiņa dienesta pakāpē un kņaza Livena vienībā.

Latvijā nodibinoties padomju varai, no armijas atlaists. Bijis viens no virsnieku kontrevolucionārās organizācijas vadītājiem. 1941. gada februārī repatriējies uz Vāciju.

Pēc 1919.–1924. g[adā] dzimušo vīriešu mobilizācijas š.g. aprīlī Latvijā notika vēl septiņu gadagājumu – no 1912. līdz 1918. g[adam] dzimušo reģistrācija, kurus tāpat paredzēts mobilizēt «Latviešu leģionā».

Š. g. 16. maijā saņemtas ziņas, ka Latvijā notiek mobilizācija, sākot ar 1899. gadā dzimušajiem, pie tam «leģionā» ieskaita visus brīvprātīgo partizānu apkarotāju vienību cīnītājus. «Leģiona» formēšanas punkti organizēti vairākumā Latvijas apriņķu pilsētu.

Pēc rīcībā esošajām aģentūras ziņām mobilizēto noskaņojums ir svārstīgs. Atzīmēti fakti par izvairīšanos no mobilizācijas un dezertēšanu no leģiona. Daudzi slēpjas mežos.

Zilupē mobilizētie dziedāja padomju dziesmas, Ludzā notikusi mobilizēto sadursme ar policiju.

No četros Latgales apriņķos mobilizētajiem 500 cilvēkiem 100 cilvēku aizbēdzis vēl pirms nosūtīšanas uz formēšanas vietu.

Ir ziņas, ka š.g. aprīļa pirmajā pusē Rīgā notikusi bruņota «leģionāru» sadursme ar vāciešiem. (Ziņas tiek precizētas.)

Pēc pēdējā laikā saņemtajām aģentūras ziņām Latvijā it kā saformēti deviņi latviešu pulki, kuri tiek nosūtīti uz Leņingradas fronti un koncentrēti Krasnogvardejskas rajonā.

«Latviešu leģiona» augstākais komandējošais sastāvs pārsvarā sastāv no vācu virsniekiem, vidējo komandieru amatus leģionā ieņem bijušie Latvijas armijas virsnieki.

«Leģions» veidots pēc vācu armijas principa, ietērpts pa daļai kā bij[ušajā] Latvijas armijā, pa daļai kā SS karaspēkā. «Leģionāri» apbruņoti ar vācu, čehu un rumāņu ieročiem.

PSR SAVIENĪBAS VALSTS DROŠĪBAS TAUTAS KOMISĀRS

Nosūtīts:

(MERKULOVŠ)

b[iedram] Kalnbērziņam

[paraksts]

b[iedram] Lācim

Latvijas Valsts arhīva Sociālpolitisko dokumentu nodaļa, 101. f., 5. apr., 7. l., 38.–40. lp.

*Dokumentu sagatavojusi publicēšanai Rudīte Viksne,
no krievu valodas tulkojis Arturs Žvinklis*

¹ Dokumentā A. Silgaiļa tēva vārds rakstīts nepareizi.

2. pielikums

PIEZĪMES PIE JAUTĀJUMU KOMPLEKSA «LATVIEŠU LEĢIONS»

I. Ievadam

Sakarā ar notikumiem Rīgā 1998. gada 15. respektīvi 16. martā, kad latviešu kara veterāni, kuri Otrā pasaules kara laikā dienēja vācu reiha militārajos formējumos, publiski atzīmēja Latviešu leģiona piemiņas dienu¹, tika izteikti atšķirīgi apgalvojumi un viedokļi par latviešu militārajiem formējumiem, to statusu un militāro darbību (lomu). Degpunktā izvirzījās SS ietvaros izveidotās latviešu divīzijas.

Sekojošais īsais šo divu SS sastāvā saformēto latviešu divīziju rašanās un vēstures izklāsts tapis, lai sekmētu turpmākās sabiedriskās diskusijas par latviešu divīzijām un nostādītu tās uz drošākiem pamatiem.

II. Latvija vācu okupācijas gados (1941–1945)

1939. gada 23. augusta vācu–padomju neuzbrukšanas līguma slepenajā papildu protokolā, kā arī 1939. gada 28. septembra vācu–padomju robežu un sadraudzības līgumā vienojās par to, ka Latvija, Igaunija un Lietuva ietilpst padomju interešu sfērā. Saskaņā ar šo vienošanos 1940. gada 17. jūnijā Latvijā īstenoja padomju okupāciju, kurai 1940. gada 5. augustā sekoja aneksija, respektīvi, pievienošana Padomju Sociālistisko Republiku Savienībai.

1941. gada 22. jūnijā sākās vācu–padomju karš. Līdz 10. jūlijam vācu karaspēka vienības okupēja visu Latvijas teritoriju. Iesākumā Latvijas teritorija bija pakļauta vācu militārajai pārvaldei (aizmugures kara apgabala pavēlniekam), kas izpildvaru divos etapos nodeva vācu civilajai pārvaldei (1941. gada 25. jūlijā un 1. septembrī). Latvija bija Austrumzemes reihskomisariāta (*Reichskommissariat Ostland*) sastāvdaļa, turklāt šīs pārvaldes vienības – **Latvijas ģenerālapgabala** (*Generalbezirk Lettland*) – robežas atbilda agrākās Latvijas brīvvalsts robežām. Vācu okupācijas vara Latvijas rietumu daļā – Kurzemē pastāvēja līdz 1945. gada 8. maijam, bet pārējās daļās – līdz 1944. gada oktobrim.

Latvijas valstiskums nepastāvēja. Reiha vadība noraidīja gan valstiskas suverenitātes atjaunošanu, gan jebkuras autonomijas formas pieļāvumu. Arī 1942. gada 7. martā ar «Austrumzemes organizācijas dekrētu nr. 2» izveidotā tā sauktā **vietējā zemes pašpārvalde** bija tikai izpildvara. Vācu suverēno varu un politisko vadību ģenerālapgabalā realizēja vācu pārraudzības pārvalde –

¹ Tajā pašā nozīmē blakus apzīmējumam «Latviešu leģiona piemiņas diena» (saīsināti – Leģiona piemiņas diena) lieto arī formulējumu «Latviešu leģionāru piemiņas diena».

reihskomisāram pakļautais ģenerālkomisārs. «Austrumzemes organizācijas dekrēta nr. 2» izpildnoteikumos 1942. gada 7. martā šai sakarā bija rakstīts:

«Uzraudzība pār vietējām iestādēm jāveic tā, lai, no vienas puses, tām būtu zināma patstāvības un pašatbildības sajūta, tomēr, no otras puses, tās nevarētu uzsākt neko, kas būtu pretrunā vācu interesēm. Tādēļ vadībai pilnībā jāatrodas vācu rokās. Vietējām iestādēm noteikti jāpilda vācu instanču norādījumi bez tiesībām uz objektīvu pārbaudi, jo par direktīvām atbildīga ir pavēles izdodošā vācu, nevis vietējā iestāde.»

III. Nosaukums, rašanās, vēsture

A. «Latviešu leģions» vai «Latviešu SS brīvprātīgo leģions» ?

Tas, kas būtu saprotams ar jēdzienu «Latviešu leģions», nav viennozīmīgs. Vienā pusē ir vācu okupācijas varas, konkrēti – SS iestāžu, izpratne un definīcija, bet otrā – latviešu pārstāvju viedoklis.

1943. gada 23. janvārī vācu reihs ģenerālis Adolfš Hitlers «atļāva un pavēlēja» SS reihsfireram Heinriham Himleram izveidot «Latviešu SS brīvprātīgo leģionu». Šajā sakarā pēdējais 1943. gada 24. janvārī apvienoja četrus 2. SS brigādes sastāvā karojošos latviešu aizsardzības dienesta (līdz 1942. gada jūnijam – kārtības dienests, *Schutzmannschaft*) bataljonus un piešķīra tiem nosaukumu «Latviešu SS brīvprātīgo leģions». Adolfa Hitlera formālā rakstiskā pavēle par «Latviešu SS brīvprātīgo leģiona» formēšanu tika izdota tikai 1943. gada 10. februārī.

Laī novērstu visas neskaidrības, kas bija radušās ar jēdziena «Latviešu leģions» ieviešanu, Himlers noteica (1943. gada 26. maijā):

«Nosaukums «**Latviešu leģions**» ir kopējs apzīmējums visām ieroču SS (*Waffen-SS*) un policijas sastāvā izveidotām latviešu vienībām. Latviešu leģions ir pakļauts SS reihsfireram.»

Šajā laikā (1943. gada maijā) bija pavēlēts saformēt šādas vienības: 1) latviešu SS brigādi; 2) latviešu SS brīvprātīgo divīziju; 3) latviešu policijas bataljonus. (Par līdz šim izrādīto stāju SS reihsfirers «pagodināja» latviešu kārtības dienesta bataljonus, ar 1943. gada 24. maija rīkojumu pārdēvējot tos par latviešu policijas bataljoniem. Līdz ar to tie kļuva par latviešu SS brīvprātīgo leģiona sastāvdaļu.)

Neraugoties uz to, Latvijas pašpārvalde un Latviešu leģiona ģenerālinspektors ar «Latviešu leģionu» sliecās saprast visus latviešu militāros formējumus, ko izveidoja kara laikā.¹ Arī oficiālā propaganda radīja iespaidu, ka karadienestā iesauktās personas bez izņēmuma ir piederīgas Latviešu

¹ Šo viedokli – visus latviešu militāros formējumus summēt zem nosaukuma «Latviešu leģions» – kādreizējie latviešu karavīri pārstāv vēl līdz šai dienai savās plašajās literārajās publikācijās. Tā, piemēram, Arturs Silgailis raksta: «Latviešu leģions būtībā aptvēra visas latviešu bruņotās vienības Otrā pasaules karā, kuras piedalījās vācu armijas rindās Vācijas–Padomju Savienības karā.» (Latviešu leģions. Dibināšana, formēšana un kauju gaitas Otrā pasaules karā. Kopenhāgena, 1964, 9. lpp.)

leģionam. Tautā latviešu militārpersonas dēvēja par latviešu leģionāriem. Arī viņi paši sevi sauca par latviešu leģionāriem.

Pret šo sabiedrībā un presē pausto uzskatu iebilda Augstākais SS un policijas vadītājs Ziemeļkrievijā un Austrumzemē SS obergruppenfīrers un policijas ģenerālis Frīdrihs Jekelns (1944. gada 9. februārī):

«Pieņēmus, ka līdztekus apzīmējumam «Latviešu SS brīvprātīgo leģions» eksistē arī jēdziens «Latviešu leģions», ir maldīgs.»

Rezumējot:

Latviešu SS brīvprātīgo leģions (neoficiālai lietošanai saīsināti – **Latviešu leģions**¹) bija kopējs apzīmējums latviešu vienībām, kuras izveidoja ieroču SS un policijas ietvaros. 15. un 19. latviešu SS brīvprātīgo divīzija ietilpa **ieroču SS** sastāvā. **Policijas** sastāvā pakāpeniski iekļāvās visi latviešu policijas bataljoni, robežapsardzes un brīvprātīgo policijas pulki, kā arī savrupdienesta policisti. Latviešu SS brīvprātīgo leģions ir dibināts **1943. gada 23. janvārī** respektīvi **1943. gada 10. februārī**. (Latviešu aprindās izplatītajam viedoklim, ka visi karadienestā iesauktie latvieši pieskaitāmi Latviešu leģionam, ir tikai propagandistiska nozīme un vērtība.)

B. Ieroču SS latviešu vienības

Kara gaitā ieroču SS sastāvā tika izveidotas divas latviešu divīzijas.

Kā pirmo saformēja **Latviešu SS brīvprātīgo divīziju**. (Formēšanas pavēle 1943. gada 15. februārī. 1943. gada beigās kā slēgta frontes vienība.) No 1943. gada oktobra līdz 1944. gada jūnijam tā karoja kā **15. latviešu SS brīvprātīgo divīzija**, pēc tam tās nosaukums bija – **15. ieroču SS grenadieru divīzija (latviešu nr. 1)**. Divīzijas sastāvā 1943. gada 31. decembrī bija kopskaitā 15 192 karotāji, bet 1944. gada 30. jūnijā – 18 413. Galvenokārt tā piedalījās aizstāvēšanās un atkāpšanās kaujās Krievijā: no 1943. gada 18. novembra līdz 1944. gada 5. janvārim aizstāvēšanās kaujā pie Neveļas, no 1944. gada 14. janvāra līdz 15. februārim aizstāvēšanās kaujās ziemeļos no Neveļas, no 1944. gada 4. līdz 12. martam pirmajā aizstāvēšanās kaujā pie Ostrovas un Pleskavas, no 1944. gada 26. marta līdz 11. aprīlim aizstāvēšanās kaujā ziemeļos no Opočkas, no 1944. gada 24. aprīļa līdz 21. jūnijam pozīciju kaujās karaspēka grupas «Ziemeļi» (*Nord*) darbības rajonā, pēc tam atkāpšanās kaujās Latvijā. Septembrī atlikušo divīzijas daļu pārceļa uz karavīru apmācību novietojumu «*Westpreußen*», lai formētu to no jauna. 1944. gada beigās 15. divīzija atkal bija kaujas gatavībā un 1945. gadā piedalījās smagās cīņās Rietumprūsijā, Dancigas telpā, Pomerānijā, Mēklenburgā un Brandenburgas novadā. Liela divīzijas daļa un tās lauku papildinājumu depo (*Feldersatz-Depot*) kara beigās iespēja atstāt Austrumu fronti un Ziemeļvācijā kapitulēja Rietumu sabiedrotajiem.

¹ Saīsinātā forma «Latviešu leģions» nebija paredzēta oficiālai lietošanai. Neskatoties uz to, šī forma bieži sastopama vācu iestāžu sarakstē, ieskaitot paša SS reihsfīrera rakstus.

Otra latviešu divīzija radās uz latviešu SS brigādes bāzes, kuru saskaņā ar Himlera 1944. gada 7. janvāra pavēli pārveidoja, respektīvi, izveidoja no jauna kā 19. divīziju. No 1943. gada 24. janvāra līdz 15. martam brigāde saucās «Latviešu SS leģions», tad līdz 1943. gada 22. oktobrim – «Latviešu SS brīvprātīgo brigāde» un līdz 1944. gada 7. janvārim – «2. latviešu SS brīvprātīgo brigāde». 1943. gada 31. decembrī brigādē bija 8033 vīri. Līdz 1944. gada maijam divīzija saucās «19. latviešu SS brīvprātīgo divīzija», bet pēc tam «19. ieroču SS grenadieru divīzija (latviešu nr. 2)». 1944. gada 30. jūnijā divīzijā bija 10 592 vīri, bet 1944. gada 20. septembrī – 12 507 vīri. Brigāde, respektīvi, divīzija, cīnījās Ļeņingradas frontē. Pēc tam kad aplenkuma loks pie Ļeņingradas bija pārrauts, divīzijas daļas cīnījās pie Volhovas un pozīcijās uz dienvidiem no Pleskavas. No 1944. gada jūlija līdz oktobrim tā bija iesaistīta atkāpšanās kaujās pie Latvijas robežas un Latvijā. Oktobrī 19. divīzija atkāpās pāri Daugavai uz Kurzemi, piedalījās piecās no sešām Kurzemes kaujām un kapitulēja Sarkanajai armijai Kurzemes cietoksnī 1945. gada maijā.

Vienīgi vācieši drīkstēja būt latviešu divīziju komandieri, un arī divīziju štābi bija nokomplektēti tikai ar vācu virsniekiem. Latviešu sakaru virsnieks pie divīzijas štāba bija kājnieku priekšnieks. Latviešu virsniekiem uzticēja tikai kaujas vienību vadību, respektīvi, viņi varēja darboties kā pulka, bataljona vai rotas komandieri.

C. Iesaukšana ieroču SS dienestā Latvijā

Latviešu ieroču SS divīziju personālsastāvu komplektēja šādi:

1. Apvienojot latviešu aizsardzības dienesta bataljonus¹ «Latviešu SS brīvprātīgo brigādē», respektīvi, «19. latviešu SS brīvprātīgo divīzijā». (Šie aizsardzības dienesta bataljoni lielākoties sastāvēja no brīvprātīgajiem, kuri tajos bija iestājušies 1941. gadā, – latviešu brigādē pavisam apvienojās seši bataljoni.) Iekļaujot latviešu policijas bataljonus (pēc 1943. gada 24. maija) latviešu ieroču SS divīzijās. Ieroču SS tika ieskaitīti pieci policijas bataljoni. Šo piecu bataljonu sastāvā bija brīvprātīgie, karaklausībai pakļautie latviešu policisti, kā arī mobilizētie. Pēc 1944. gada augusta 15. ieroču SS grenadieru divīzijas (latviešu nr. 1) jaunai formēšanai izmantoja arī **latviešu robežsargu pulku, latviešu brīvprātīgo policijas pulku**, kā arī Latvijā izformētā **kārtības policijas savrupdienesta personālu** (1944. gada 14. maijā pēdējo ieskaitīja Latviešu SS brīvprātīgo leģiona sastāvā).

2. Veicot veselu gadagājumu pārbaudi (*Musterung*) (mobilizāciju²). Latvijas teritorijā mobilizācija notika laikā no 1943. gada marta līdz 1944. gada augustam (Kurzemē arī vēl septembrī un oktobrī).³

¹ Kārtības dienesta, respektīvi, policijas bataljona pilns skaitliskais sastāvs bija 501 vīrs.

² Ar mobilizāciju līdzās citiem paragrāfiem (23. paragrāfa 2. pants, 52. paragrāfa 1. pants) tika pārkapts galvenokārt Hāgas kara vešanas noteikumu (*Landkriegsordnung*) 45. paragrāfs: «Ir aizliegts piespiest okupētā apgabala iedzīvotājus nodot uzticības zvērestu viņiem naidīgai varai.»

³ Latviešu SS brīvprātīgo leģiona ģenerālinpektora noraidošās nostājas dēļ evakuēto latviešu un bēgļu mobilizācija vācu reihā teritorijā nenotika (atšķirībā no igauņiem).

Pirmā iesaukšanas pārbaudes akcija noritēja no 1943. gada marta līdz augustam. Tika pārbaudīti 1919.–1925. gadā dzimušie. Mobilizāciju veica, pamatojoties uz 1941. gada 19. decembra «Noteikumiem par darba pienākuma ieviešanu ieņemtajos Austrumu apgabalos». Personām, kuras nevēlējās pildīt darba dienestu, 4. paragrāfā (2) piedraudēja ar stingru sodu:

«Šo noteikumu un to izpildīšanai izdoto priekšrakstu pārkāpšana sodāma ar spaidu namu vai ar cietumu. Notiesāšana piekrīt sevišķajām tiesām.»¹

Lai veiktu šo akciju, ģenerālkomisariāta 3. nodaļas – Darba un sociālās pārvaldes paspārnē nodibināja pārbaudes vadības štābu. Mobilizācijai pakļauto sarakstus sastādīja policija. Pirms pārbaudes noteica trim dienesta veidiem nepieciešamo jauniesaucamo skaitu: **SS leģionam** 15 500, t.i., 29,1%, **vērmahtam** 22 000, t.i., 41,5%, un **civilajam darba dienestam** 15 600, t.i., 29,4%. Ievērojot pārbaudes veikšanas direktīvas, kas izdotas 1943. gada 26. februārī (trešā redakcija, respektīvi, papildinājumi 1943. gada 16. februāra redakcijai), «obligātam darba pienākumam pakļautajiem» būtu jāļauj brīvi izvēlēties vienu no trim dienesta veidiem. Bet jau 1943. gada 8. martā šo izvēles «brīvību» atcēla, jo īsajā laikā spriedī pārbaudēs nebija iegūts «vēlamais» sadalījums pa minētajiem trim dienesta veidiem. Turpmāk atkal rīkojās pēc 1943. gada 16. februāra vadlīnijām (otrā redakcija):

«Tad dotajā gadījumā pārbaudes vadītājs ieteic darba pienākumu pildošajam iestāties leģionā un, ja tas nenotiek, lemj par viņa nozīmēšanu par izpalīgu² vai izšķirošā svarīgā darba dienestā.»

Pārbaudes štābu vadītājam bija jānosaka pārbaudīto sadale pa trim dienesta veidiem. Uzņemšanai ieroču SS bija nepieciešams vismaz 168 cm garš augums.³ Jau tekstā, kas iesaukamajiem bija nolasāms priekšā kā pamācība, gluži atklāti tika piedraudēts ar iespējamiem soda mēriem:

«[...]Pārbaudes komisijas izteiktā lēmuma neizpildīšana nozīmē pret bojševismu uzceltās atvairīšanas frontes apzinātu vājināšanu. To uzskatīs par sabotāžu un stingri sodīs».

Pirmajai pārbaudei bija šādi rezultāti: SS leģions saņēma 17 971 vīru (galvenokārt ieroču SS), t.i., 50,3% (nepieciešamais skaits pārsniegts), vērmahts – 12 979 vīrus, t.i., 36,4%, pārējie pieprasītāji – 4769 vīrus, t.i., 13,3%.

¹ 1943. gada 25. janvārī izdotajā «Pirmajā rīkojumā par darba pienākuma ieviešanas noteikumu izpildi ieņemtajos Austrumu apgabalos» vēlreiz tika tuvāk paskaidroti pielietojamie soda mēri:

«8. paragrāfs. (1) Kas pārkāpj šo izpildnoteikumu normas, sodāms pēc Austrumu reihministra 1941. g. 19. decembra noteikumu par darba pienākuma ieviešanu ieņemtajos Austrumu apgabalos 4. paragrāfa. (2) Tāpat sodāms tas, kas attur citus izpildīt pienākumus, kuri izriet no šiem izpildnoteikumiem. (3) Kriminālvajāšana uzsākama tikai uz novada komisāra (Darba pārvaldes) pieprasījumu.

9. paragrāfs. Krimināltiesāšanas vietā 8. paragrāfa izpratnē vieglākos gadījumos novada komisārs var novietot piespiedu darbu nometnē uz laiku līdz 6 nedēļām.»

² 1944. gadā izpalīgus (*Hilfswillige*) pārdēvēja par cīņu izpalīgiem (*Kampfhelfer*).

³ Ar Himlera 1943. gada 24. marta atļauju minimālais auguma garums dienestam Latviešu SS brīvprātīgo leģionā tika samazināts līdz 164 cm. Taču uzņemšanai SS brigādē (vēlākajā 19. divīzijā) vēl aizvien mazākais pieļaujamais auguma garums bija 168 cm.

Veicot **otro pārbaudi** (1943. gada oktobrī/novembrī – 1919.–1924. g. dzimušo pēcpārbaude un pilnīgs 1923.–1925. g. dzimušo iesaukums, Latviešu SS brīvprātīgo leģionam nepieciešamais skaits – 8000 vīru) un **trešo pārbaudi** (1943. gada decembrī/1944. gada janvārī – 1917.–1918. g. un 1922.–1924. g. dzimušie, ieroču SS nepieciešamais skaits – 20 000 vīru), jau pašā sākumā atteicās no iedalījuma trijos dienesta veidos. Pārbaudes akcijas veica SS papildinājumu komanda Austrumzeme (*SS-Ersatzkommando Ostland*) «bez kara likumdošanas pamatojuma» (3. galvenās nodaļas – Darba un sociālās pārvaldes piezīme 1944. gada 1. februārī). Šīs divas pārbaudes latviešu divīzijām deva apmēram 12 000 cīnītāju.

1944. gada sākumā «SS reihsfireram piešķīra trīs Baltijas ģenerālapgabalus kā SS leģionu papildinājuma rezervi vienīgi iesaukšanai un pārbaudei». Otrā un trešā pārbaudes akcija nebija devusi gaidītos rezultātus,¹ tādēļ turpmākajām mobilizācijām mainīja organizācijas struktūru. Vienlaicīgi arī paaugstināja sodu par iesaukšanas rīkojumu neievērošanu – no šī brīža varēja tikt piespriests arī nāvessods.² No 1944. gada 14. februāra iesaukšanu veica jaunizveidotā SS papildinājumu inspekcija Austrumzeme (*SS-Ersatzinspektion Ostland*), respektīvi, SS papildinājumu komanda Latvija (*SS-Ersatzkommando Lettland*) Latviešu SS brīvprātīgo leģiona ģenerālinspektora vadībā. No šī laika rīkojumus par iesaukšanu karadienestā parakstīja vai nu Latvijas pašpārvaldes pirmais ģenerāldirektors ģenerālis Oskars Dankers, vai arī Latviešu SS brīvprātīgo leģiona ģenerālinspektors ģenerālis Rūdolfs Bangerskis, lai iesaucamajos radītu ticību, ka viss notiek Latvijas kara likumdošanas ietvaros.

Nākamajos mēnešos (no februāra līdz aprīlim) ar dažādām pavēlēm iesauca 1906.–1916. g. un 1919.–1921. g. dzimušos, kā arī papildus pārbaudīja 1922.–1924. g. dzimušos. (Tika iesaukts 42 600 vīru, turklāt tikai apmēram 1000 nosūtīja tieši uz SS divīzijām.) Jūlijā Latvijā izsludināja totālo mobilizāciju, kuras laikā tika pārbaudīti visi gadagājumi, sākot ar 1910. gadu (visu līdz tam kā «neaižstājamu» atbrīvoto personu iesaukšana), kā arī pilnīgi aptverti 1924.–1926. g. dzimušie. 1927.–1928. g. dzimušos iesauca gaisa spēku izpalīgos. Līdz septembrim bija iesaukts aptuveni 19 000 vīru. Par šīm abām pēdējām lielajām pārbaudes akcijām (februārī–aprīlī un jūlijā–septembrī), kā arī pārbaudīto sadalīšanu pa trim dienesta veidiem nav pieejami tik precīzi skaitļi kā par iepriekšējām trim pārbaudēm. Daļa no pārbaudītajiem vēlāk tika pārcelta no citām karaspēka daļām, galvenokārt uz 15. ieroču SS grenadieru divīziju (latviešu nr. 1), kuru Vācijā saformēja no jauna.

3. Uzņemot Valsts darba dienestā (*Reichsarbeitsdienst – RAD*) iesauktos latviešu jauniešus 15. ieroču SS grenadieru divīzijā. 1944. gada beigās šie jaunieši

¹ Trešajai iesaukuma akcijai nebija atsaukušies 32,5% no pārbaudītajiem, respektīvi, mobilizācijas iestāžu aktīs pēc tam kā «dezertējuši jauni vīrieši» tika minēti 6645 latvieši.

² «Izpildnoteikumi pie iekšlietu ģenerāldirektora 1943. g. 24. XI rīkojuma par Latvijas pilsoņu iesaukšanu aktīvā kara dienestā 4. paragrāfa par Sevišķās kara tiesas nodibināšanu un par tiesāšanas kārtību Sevišķajā kara tiesā», 1944. gada 9. februārī, 2. paragrāfs.

pēc nokalpotā obligātā gada tika atbrīvoti no RAD un vēl atradās Vācijā, kur no jauna tika formēta 15. divīzija. (Viņi bija brīvprātīgi iestājušies RAD, jo studēt augstskolā atļāva tikai tiem jauniešiem, kuri vācu reihā bija atstrādājuši vienu dienesta gadu.) Viņu skaits sasniedza apmēram 1200 cilvēku. (Arī vairākums no 1942. gadā Valsts darba dienestam pārbaudīto jauniešu pēc atgriešanās Latvijā 1943. gadā tika iesaukti SS leģionā.)

4. Uzņemot «dezertierus», kuri no aizsardzības dienesta, respektīvi, policijas bataljoniem (tur valdošo neiespējamo apstākļu dēļ), nelegāli pārgāja uz ieroču SS latviešu divīzijām. (Skaitliskas ziņas nav pieejamas, tomēr tās nevarēja būt gluži nenozīmīgas, jo vācu iestādes pastāvēja uz to, lai «dezertieru» uzņemšana tiktu pārtraukta.)

5. Ar īstiem brīvprātīgiem, kuri pēc publiskās mobilizācijas izsludināšanas (1943. gada 9. martā) paši labprātīgi pieteicās latviešu ieroču SS divīzijās. Šādi atsevišķi gadījumi ir zināmi, bet to kopējais skaits nevarētu būt liels. Tā kā iesauktie, gluži tāpat kā labprātīgi pieteikušies, bija «brīvprātīgie», tad mobilizācijas statistikā «īstie brīvprātīgie» netika īpaši dokumentēti.¹

Kopējais personu skaits, kuras dienējušas SS, respektīvi, Latviešu SS brīvprātīgo divīzijās (15. un 19. SS grenadieru divīzijā), no to dibināšanas 1943. gada janvārī līdz kapitulācijai 1945. gada maijā, varētu sasniegt, mazākais, 52 000.²

Kopumā vācu okupācijas laikā 1941.–1945. g. aptuveni 110 000 latviešu tautības kādreizējo Latvijas pilsoņu dienējis vācu militārajos formējumos³ (tostarp arī apmēram 1000 sievietes kā gaisa spēku izpalīdzes). Līdztekus tam Latvijā vēl tika saformēti 7 krievu policijas bataljoni un krievus (gan vietējos, gan no Krievijas evakuētos) «savervēja» arī ģenerāļa A. Vlasova krievu atbrīvošanās armijai.⁴

D. Brīvprātība vai nē?

Tikai pavisam neliels, tomēr precīzi nezināms latviešu SS brīvprātīgo divīzijās dienējušo skaits bija dienestam pieteicies brīvprātīgi. Lielumlielā daļa

¹ Latviešu SS brīvprātīgo leģionā varēja pieteikties visi «Latvijas pavalstnieki vecumā no 17 līdz 45 gadiem». Bija jāievēro šādi noteikumi: «a) jābūt ārietim; b) nedrīkst būt bijis iepriekš sodīts; c) jābūt fiziski un garīgi pilnībā piemērotam ieroču dienestam». Auguma garumam bija jābūt vismaz 168 cm.

² Jautājums par to, vai latviešu lauku papildinājumu depo var pieskaitīt ieroču SS vienībām, paliek atklāts. Lauku papildinājumu depo pārsvarā sastāvēja no būvpulkkiem, kuri bija norīkoti rakt ierakumus vācu reihā austrumos. Lauku papildinājumu depo vīri pamazām bija jāapmāca dienestam ar ieroci un viņiem vajadzēja kalpot kā 15. ieroču grenadieru divīzijas rezervei. Lauku papildinājumu depo sastāvā bija aptuveni 10 000 vīru.

³ Ieskaitot slēgtās aizsardzības dienesta, respektīvi, policijas vienības.

⁴ Padomju varas okupētajos Latvijas apgabalos laikā no 1944. līdz 1945. gadam Sarkanajā armijā bija mobilizēti aptuveni 57 600 personu. Viņu vidū bija arī daudzas personas, kuras pirms tam dienējušas Latviešu leģionā.

karadienestā tika iesaukta vai arī pārvesta uz divīzijām no citām vienībām (aizsardzības dienesta un policijas bataljoniem, robežsargu un policijas pulkiem¹), respektīvi, integrēta tajās. Arī iespēja izvēlēties dienesta veidu, kura it kā tika dota pirmās pārbaudes laikā no 1943. gada 26. februāra līdz 8. martam, lielākajai daļai iesaucamo, kā zināms, bija tikai šķietama brīvība.

Tas, ka vācu okupācijas vara visur lietoja apzīmējumu «brīvprātīgi», bija tikai māņu manevrs, lai slēptu patieso lietas būtību, proti, ka mobilizācijas akcijas «dienestam ar ieroci» bija nelikumīgas. (Par pretošanos šīm nelikumīgajām akcijām gan atklāti, gan slepus piedraudēja ar stingriem soda mēriem.) Ārpusaulei (un arī nākamajām paaudzēm!) ar vārdu «brīvprātīgi» bija jādara zināms, ka viss taču noticis «likumīgi» un uz brīvprātības pamata.

IV. «Latviešu leģionāru» jautājuma iztirzāšana pēc Otrā pasaules kara

Pēc Vācijas kapitulācijas apmēram 25 000 latviešu militārpersonu nonāca Rietumu sabiedroto gūstā. Sākot ar 1946. gadu, karagūstekņus pakāpeniski atbrīvoja no gūsta. Sakarā ar bijušo latviešu (baltiešu) militārpersonu atbrīvošanu ASV un britu armija, militārā pārvalde Vācijā, bēgļu organizācijas – *United Nations Relief and Rehabilitation Administration* (UNRRA) un *International Refugee Organisation* (IRO) – gadiem ilgi ir diskutējušas par to, kā pret šo personu grupu turpmāk būtu jāizturas un kāds tiesiskais statuss tām pienāktos, it īpaši attiecībā uz baltiešu SS divīzijām piederīgajiem. Amerikas Savienoto Valstu Pārvietoto personu komisija (*Displaced Persons Commission*) 1950. gada 12. septembrī nonāca pie šāda secinājuma:

«Baltijas ieroču SS vienības (Baltijas leģioni) to mērķa, ideoloģijas, darbības un sastāva kvalifikācijas ziņā ir uzskatāmas par savrupām un no vācu SS atšķirīgām vienībām, tādēļ komisija tās neuzskata par ASV valdībai naidīgu kustību saskaņā ar Likuma par pārvietotām personām 13. paragrāfā izdarīto labojumu.» (Harijs N. Rozenfilds, komisijas loceklis.)

V. Noslēguma piezīmes: 16. marts kā Latviešu leģiona, respektīvi, latviešu leģionāru piemiņas diena

Karagūstekņu nometnē Cedelgemā Beļģijā (britu gūsts) internētās latviešu militārpersonas (apmēram 12 000) 1945. gada 28. decembrī nodibināja organizāciju «Daugavas Vanagi» (Daugavas Vanagi – tradicionālais latviešu brīvības cīnītāju apzīmējums), lai pēc atbrīvošanas no gūsta viņiem būtu sava interešu pārstāvība. (Vairums latviešu karagūstekņu 1946. gadā tika atbrīvots

¹ Ja arī šīs personas minētajās vienībās (piemēram, aizsardzības dienesta bataljonos) būtu pieteikušās brīvprātīgi, tad tomēr iestāšanos SS brīvprātīgo divīzijās tās neizvēlējas brīvi (izņemot «dezertierus»). Nevar neminēt, ka no 1942. gada maija arī aizsardzības dienesta, respektīvi, policijas bataljonos pārsvarā formēja no piespiedu kārtā iesauktiem un mobilizētiem vīriešiem.

un drīkstēja apmesties uz dzīvi Rietumu okupācijas zonās Vācijā.) Iesākumā «Daugavas Vanagi» bija izteikta veterānu savienība, kurā drīkstēja iestāties tikai bijušie kara dalībnieki. Bet gadu gaitā noteikumi mainījās, tā ka organizācija nu bija atvērta arī civilistiem. 50. gadu sākumā vairums latviešu no Vācijas izceļoja uz aizokeāna zemēm, kur «Daugavas Vanagu» locekļi savu darbību turpināja un nodibināja savienības nodaļas atsevišķās zemēs. No tā laika «Daugavas Vanagu» darbu vada un koordinē centrālā valde. 1990. gadā arī Latvijā nodibināja «Daugavas Vanagu» nodaļu.

«Daugavas Vanagu» delegātu sapulce 1952. gadā nolēma, ka turpmāk organizācija 16. martu atzīmēs kā Latviešu leģiona piemiņas dienu, lai atcerētos kritušos karavīrus un cīņu pret boļševismu. (16. marts nav Latviešu leģiona, respektīvi, Latviešu SS brīvprātīgo leģiona dibināšanas diena.) 16. martu par piemiņas dienu izvēlējās tādēļ, ka 1944. gadā šajā dienā vienā frontes iecirknī pie Veļikajas upes plecu pie pleca kaujā devās abas latviešu SS divīzijas (15. un 19.).

Latvijā 16. martu kā Latviešu leģiona piemiņas dienu pirmoreiz publiski atzīmēja 1990. gadā, kad Latvija vēl bija sociālistiska padomju republika, respektīvi, Padomju Savienības sastāvdaļa.

Jēdzienu «Latviešu leģions» «Daugavas Vanagu» organizācija saprot tai nozīmē, ka apzīmējums «latviešu leģionāri» ietver sevī ne tikai latviešu ieroču SS divīzijām piederīgos, bet arī visas pārējās latviešu militārpersonas, kuras Otrā pasaules kara laikā piedalījās cīņā pret boļševismu.

Kārlis Kangeris

Stokholmas universitātes
Baltijas studiju institūta
zinātniskais līdzstrādnieks

Stokholmā, 1998. gada 27. aprīlī

No vācu valodas tulkojusi Sarmīte Pijola

PERSONU RĀDĪTĀJS

- Aleksa Jons (1879–1955) – Lietuvas lauksaimniecības ministrs (1926–1935) 62
- Ankevics Ernests (1889–1964) – Latvijas armijas pulkvedis-leitnants, Ventspils apriņķa iesaukšanas punkta komandieris 54
- Apsītis-Apse Augusts (1895–1947) – Latvijas armijas pulkvedis, 15. latviešu SS brīvprātīgo divīzijas 34. pulka komandieris 107, 110
- Arājs Viktors (1910–1988) – SS šturmbanfirers, drošības policijas un SD latviešu palīgvienības «Zonderkomando Arājs» vadītājs, nacistiskais kara noziedznieks 12
- Bake (*Backe*) – nacistiskās Vācijas valsts sekretārs 62
- Balfurs (*Balfour*) – ASV armijas apakšpulkvedis, brigādes komandieris 73
- Bangerskis Rūdolfs (1878–1958) – Latvijas armijas ģenerālis, SS grupenfirers un ieroču SS ģenerālleitnants, Latviešu SS brīvprātīgo leģiona ģenerālinpektors 13, 17, 18, 22–27, 49, 50–52, 54, 108, 110, 117
- Beks (*Beck*) Juzefs (1894–1944) – Polijas ārlietu ministrs (1932–1939) 62
- Belaks (*Bellack*) R.F. – ASV armijas apakšpulkvedis 86
- Bernards – IRO darbinieks 22
- Bernijs-Fiklins (*Berney-Ficklin*) A.T. – UNRRA apgabala direktors 78
- Bērziņš Jānis (1895–1965) – Latvijas armijas pulkvedis-leitnants, Liepājas SS kara apriņķa komandieris 53
- Bidls (*Biddle*) Antonijs – ASV armijas pulkvedis, Sabiedroto kontaktu nodaļas vadītājs 42, 85
- Biezais Haralds (1909–1995) – luterāņu teologs, reliģijas vēsturnieks, profesors 13
- Borke (*Borcke*) fon – Latvijas ģenerālkomisariāta galvenās nodaļas vadītājs 48
- Brūsa (*Bruce*) Marnija – UNRRA Palīdzības dienesta ierēdne 82
- Bulmanis Nikolajs (1900–1990) – Latvijas armijas pulkvedis-leitnants, Vācijas armijas gaisa spēku 12. latviešu nakts kaujas grupas komandieris 42, 52, 79
- Caune Andris (dz. 1937) – Dr. habil. hist. profesors, LU Latvijas vēstures institūta direktors 5
- Celmiņš Hugo (1877–1941) – Latvijas Republikas Ministru prezidents (1924–1925; 1928–1931) 110
- Dankers Oskars (1883–1965) – Latvijas armijas ģenerālis, Latvijas zemes pašpārvaldes iekšlietu ģenerāldirektors (1942–1944), pirmais ģenerāldirektors (1944) 18, 47, 51, 117
- Dans (*Dunn*) A. C. – UNRRA 3. apgabala direktors 78
- Drekslers (*Drechsler*) Oto Heinrihs (1895–1945) – Latvijas ģenerālkomisārs, valsts padomnieks 18, 19, 48, 113
- Džonsons (*Johnson*) Heršels (1894–?) – ASV sūtnis Zviedrijā 13, 17, 22
- Eizenhauers (*Eisenhower*) Dvaitis Deivids (1890–1969) – ASV armijas ģenerālis, Sabiedroto karaspēka augstākais virspavēlnieks 59, 70, 75
- Ezergailis Andrievs (dz. 1930) – Dr. hist., Itakas koledžas profesors ASV 5, 14
- Feldmanis Jūlijs (1889–1953) – Latvijas Republikas pilnvarotais lietvedis pie ASV valdības 13, 101–103
- Freivalds Osvalds (1905–1975) – publicists 12
- Fullers (*Fuller*) I. H. – ASV armijas pulkvedis, ASV grupas galvenais virsnieks
Kontroles padomē 41, 56, 63, 66
- Gontrums (*Gontrum*) R. V. – ASV armijas apakšpulkvedis 42

- Grinbergs Teodors (1870–1962) – Latvijas evaņģēliski luteriskās baznīcas arhibīskaps 42, 82, 83, 90, 92, 96
- Griņus (*Grinius*) Kazis (1866–1950) – Lietuvas Republikas prezidents (1926) 59, 62
- Hamlets (*Hamlet*) Dž. Dž. – ASV armijas apakšpulkvedis 67
- Hendrijs (*Hendrie*) H. G. – UNRRA grupas direktors 78
- Himlers (*Himmler*) Heinrihs (1900–1945) – SS reihsfīrers, nacistiskās Vācijas iekšlietu ministrs 43, 62, 113–116
- Hitlers (*Hitler*) Ādolfs (1889–1945) – nacistiskās Vācijas valsts un bruņoto spēku augstākais vadonis (fīrers) 10, 13, 18, 34, 43–46, 60, 101, 104, 107, 108, 110, 113
- Hruščovs Ņikita (1894–1971) – PSKP CK pirmais sekretārs (1953–1964), PSRS Ministru padomes priekšsēdētājs (1958–1964) 10
- Jekelns (*Jeckeln*) Frīdrihs (1895–1946) – SS obergruppenfīrers, ieroču SS un vācu policijas ģenerālis, augstākais SS un policijas vadītājs Ostlandē (Austrumzemē) un Ziemeļkrievijā 10, 24, 35, 43, 50, 51, 114
- Judeņičs Nikolajs (1862–1933) – cariskās Krievijas armijas ģenerālis, pretlielinieciskās Ziemeļrietumu armijas komandieris (1919) 108
- Kalnberziņš Jānis (1893–1986) – LK(b)P CK pirmais sekretārs 5, 107, 109, 111
- Kalniņš Jēkabs (1889–1986) – advokāts ASV okupācijas zonas militārās pārvaldes tiesās Vācijā 88, 89
- Kalniņš Kārlis (1902–1967) – Eslingenes latviešu bēgļu nometnes vecākais 31, 66, 73, 74, 80
- Kangeris Kārlis (dz. 1948) – Stokholmas universitātes Baltijas studiju institūta zinātniskais līdzstrādnieks 5, 9, 120
- Kellogs (*Kellogg*) Frenks Bilingsss (1856–1937) – ASV valsts sekretārs (1925–1929) 96
- Kolčaks Aleksandrs (1874–1920) – cariskās Krievijas jūras kara flotes admirālis, militārā režīma nodibinātājs Sibīrijā un Tālajos Austrumos (1918) 108, 110
- Korkerns (*Corkern*) Roberts Dž. – ASV Pārvietoto personu (bēgļu) komisijas koordinators Eiropā 101, 103, 104
- Krīgers (*Krüger*) Frīdrihs Vilhelms – SS obergruppenfīrers, ieroču SS 6. korpusa komandieris 23, 24
- Krupāvičs (*Krupavičius*) Mīkols (1885–1970) – Romas katoļu baznīcas priesteris, Lietuvas lauksaimniecības ministrs (1923–1926) 62
- Kurelis Jānis (1882–1954) – Latvijas armijas ģenerālis, viņa vārdā nosauktās latviešu karavīru vienības (kurelieši) vadītājs 35
- Lācis Vilis (1904–1966) – Latvijas PSR Tautas komisāru padomes priekšsēdētājs 5, 109, 111
- Lange Frīdrihs 61
- Lange Rūdolfs (1910–1945) – SS šturmbanfīrers, Drošības policijas un SD komandieris Latvijā 59
- Lazersons Maksis (1887–1950) – Latvijas Republikas Saeimas deputāts (*Ceire Cion* frakcija) (1922–1931) 91
- Liepiņš Roberts (1890–1978) – Latvijas Sarkanā Krusta direktors 56, 61, 64–66, 69–71, 76, 79–81, 83–87, 96
- Līvens Anatols (1872–1937) – firsts, Baltijas landesvēra krievu brīvprātīgo nodaļas vadītājs (1919) 108, 111
- Loze (*Lohse*) Hinrihs (1898–1964) – SA grupenfīrers, gauleiters, Ostlandes (Austrumzemes) reihskomisārs 43, 47, 113
- Maknarnijs (*Mc Namey*) Džozefs Tegarts (1893–?) – ASV armijas ģenerālleitnants, ASV Bruņoto spēku Eiropā komandieris 41, 42, 59, 67, 68, 74–76, 84, 88, 90

- Medfilds (*Medfield*) B. – ASV armijas 2. pakāpes leitnants 28
- Merkulovs V. – PSRS valsts drošības tautas komisārs 5, 109, 111
- Molotovs Vjačeslavs (1890–1986) – PSRS ārlietu tautas komisārs, VK(b)P CK (PSKP CK) Politbiroja loceklis 97
- Morgans (*Morgan*) F. E. – ASV armijas ģenerālleitnants, UNRRA vadītājs Vācijā 41, 42, 67, 69, 71, 74, 79, 80, 83
- Nilsens (*Nielsen*) 89
- Patersons (*Patterson*) Roberts Porters (1891–1952) – ASV kara ministrs (1945–1947) 64
- Petersons (*Peterson*) Herberts D. – ASV militārās pārvaldes direktors Eslingenē 89
- Praudīņš Gustavs (1899–1967) – Latvijas armijas kapteinis, rotas komandieris 26
- Ratermanis Maksis (1893–1970) – Latvijas Sarkanā Krusta ģenerālsekretāra v.i. 88
- Ribentrops (*Ribbentrop*) Joahims fon (1893–1946) – nacistiskās Vācijas ārlietu ministrs 97
- Roffe – ASV armijas pulkvedis, 3. armijas štāba virsnieks 75, 77
- Roulands (*Rowland*) Viljams G. – ASV armijas majors 87, 88
- Rozenbergs (*Rosenberg*) Alfrede (1893–1946) – reihisleiters, Austrumu (Okupēto austrumu apgabalu) reihministrs 10, 31–33
- Rozenfilds (*Rosenfield*) Harijs N. – ASV Pārvietoto personu (bēgļu) komisijas loceklis 7, 13, 101–103, 119
- Salnais Voldemārs (1886–1948) – Latvijas ārkārtējais sūtnis un pilnvarotais ministrs Zviedrijā, Norvēģijā un Dānijā (1937–1940) 17–22
- Silgailis Arturs (1895–1997) – Latvijas armijas pulkvedis, SS oberfīrers, 15. latviešu SS brīvprātīgo divīzijas kājnieku priekšnieks (1943–1944), Latviešu SS brīvprātīgo leģiona ģenerālinspektora štāba priekšnieks 13, 108, 110, 111, 113
- Skujenieks Margērs (1886–1941) – Latvijas Republikas Ministru prezidents (1926–1928; 1931–1933) 108, 110
- Staļins Josifs (1879–1953) – ģenerālisimuss, VK(b)P (PSKP) CK ģenerālsekretārs (1922–1952), PSRS Tautas komisāru padomes (Ministru padomes) priekšsēdētājs (1941–1953) 10
- Streļķis Osvalds 54
- Šmits (*Shmitt*) – ASV armijas ģenerālis, 3. armijas štāba priekšnieks 42, 83
- Šrēders (*Schröder*) Valters (1902–1973) – SS brigādefīrers, policijas ģenerālmajors, SS un policijas vadītājs Latvijā 18, 33, 35, 43–48
- Štiglics Roberts – Rīgas prefekts 48, 49
- Teilors (*Taylor*) K. Dž. – UNRRA ASV zonas direktora vietnieks 84
- Ulmanis Kārlis (1877–1942) – Latvijas Republikas Ministru prezidents (1918–1921; 1925–1926; 1931; 1934–1940) un Valsts prezidents (1936–1940) 61, 108, 110
- Vagners (*Wagner*) Roberts – Elzasas gauleiters 74
- Vilciņš Edgars 54
- Vilciņš Jānis 54
- Vlasovs Andrejs (1901–1946) – Padomju armijas ģenerālleitnants, nonāca vācu gūstā, kur viņa vārdā tika veidota «Krievu atbrīvošanas armija» 118
- Vurcels (*Wurzel*) L. – ASV armijas kapteinis, Sabiedroto karaspēka augstākā virspavēlnieka ģenerāladjutanta palīgs 59, 70, 75
- Zaukels (*Sauckel*) Fricis (1894–1946) – SS obergrupenfīrers, nacistiskās Vācijas ģenerālpilnvarnieks darbaspēka izmantošanā 102

SAĪSINĀJUMI

- CK – Centrālā komiteja
DP – *Displaced Persons* – pārvietotās personas (bēgļi)
HiWi – *Hilfswillige* – armijas izpalīgi
IRO – *International Relief Organization* – Starptautiskā palīdzības organizācija
LK(b)P – Latvijas Komunistiskā (boļševiku) partija
LSK – Latvijas Sarkanais Krusts
NKVD – *Народный Комиссариат Внутренних Дел* – Iekšlietu tautas komi-
sariāts
NSDAP – *Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei* – Nacionālsociālistiskā
vācu strādnieku partija
OSS – *Office of Strategic Services* – Stratēģisko dienestu pārvalde
PSKP – Padomju Savienības Komunistiskā partija
SA – *Sturmabteilung* – Trieciena nodaļa
SD – *Sicherheitsdienst* – Drošības dienests
SS – *Schutzstaffel* – Apsardzes vienība
UK – *Unabkömmlich Keiskarte* – Neaizstājamības karte
UNRRA – *United Nations Relief and Rehabilitation Administration* – Apvienoto
Nāciju Palīdzības un rehabilitācijas administrācija
USFET – *United States Forces in European Theater* – Amerikas Savienoto Valstu
Bruņotie spēki Eiropā
VBI, RMOst – *Verkundungsblatt des Reichkommissars für das Ostland*
VK(b)P – Vissavienības Komunistiskā (boļševiku) partija

SATURS

Ievadvārdi grāmatas latviešu izdevumam. <i>A. Caune</i>	5
Ievads	9
I daļa. LAIKMETA AINA: 1943. GADS	15
Apstākļi Latvijā, 1943. g. 26. novembris	17
Rūdolfs Bangerskis izskaidro savu kolaboracionismu	22
Amerikāņu virsnieks vērtē latviešu karavīru «nacismu»	28
II daļa. ARGUMENTI	29
Latviešu bēgļu statuss	31
Ievada piezīmes	31
Latviešu leģionāri – īsa vēsture	32
1. Latvijas Nacionālā armija	32
2. Latvijas armija padomju okupācijas laikā	32
3. Latviešu karavīri krievu–vācu kara sākumā	32
4. Latviešu karavīri vācu okupācijas laikā	33
5. Latviešu vienības 1944. un 1945. gadā	36
6. Latviešu karagūstekņu atbrīvošana	36
1941. gada latviešu bēgļi	37
III daļa. LEĢIONA VEIDOŠANĀS	39
Petīciju un memorandu saraksts	41
Latvijas Sarkanā Krusta memorands: Latviešu leģiona izcelsme	43
Paziņojums par Latviešu leģiona nodibināšanu	46
Leģionāru svinīgais solījums	46
Mobilizācijas pavēles un citi ar mobilizāciju saistītie dokumenti	47
Iesaušanas pavēste – veidlapa, 1943. g.	47
Iekšlietu ģenerāldirektora O. Dankera paziņojums	47
SS policijas vadītāja Latvijā V. Šrēdera uzsaukums	48
Borkes paziņojums, 1943. g. 22. oktobris	48
Rīgas prefekta R. Štiglica paziņojums, 1943. g. 29. oktobris	48
R. Bangerska rīkojums, 1943. g. 1. decembris	49
F. Jekelna aicinājums iesaistīties totālā karā	50
Iesaušanas pavēle vācu un latviešu valodā – veidlapa	51
Pulkveža-leitnanta J. Bērziņa rīkojums, 1944. g. 11. septembris	53
Pulkveža-leitnanta E. Ankevica rīkojums, 1944. g. 13. septembris	54
Sods par izvairīšanos no iesaukuma	54
Iesaušanā pieļaujamie izņēmumi	55
Par asins grupu tetovējumiem	55

IV daļa. LATVIEŠU KARAGŪSTEKŅU STATUSS	57
Latvijas Sarkanā Krusta 1945. g. 19. decembra memorands	59
Par mazām un lielām nācijām	61
Par vācu kolonijām Lietuvā	62
Latvijas Sarkanā Krusta 1945. g. 10. decembra memorands	63
Latvijas Sarkanais Krusts par latviešu prettiesisko mobilizāciju, 1945. g. 4. augusts	64
Latvijas Sarkanais Krusts lūdz atbrīvot latviešu karagūstekņus	66
Amerikas Savienoto Valstu armijas viedoklis par latviešu karagūstekņiem	67
Latvijas Sarkanā Krusta direktora 1946. g. 4. marta vēstule UNRRA	67
Par latviešu bēgļu izraidīšanu no bēgļu nometnēm	69
Ģenerāļa Eizenhauera memorands par baltiešu repatriāciju	70
Latvijas Sarkanā Krusta direktora vēstule ģenerālim Morganam	71
Latviešu karagūstekņu statuss bēgļu nometnēs	72
Par latviešu karagūstekņu tiesībām kļūt par bēgļiem	73
Par karagūstekņu uzņemšanu bēgļu nometnēs	73
Latvijas Sarkanais Krusts sūdzas par Amerikas Savienoto Valstu Trešās armijas štābu	74
«Stars and Stripes» par baltiešu piespiedu deportāciju	76
«Stars and Stripes» par izmeklēšanu pronacistisko baltiešu lietā	77
UNRRA pavēl izraidīt latviešu karavīrus	77
Amerikas Savienoto Valstu militārās iestādes piešķir bēgļa statusu latviešu karavīriem	79
Latvijas Sarkanais Krusts par bēgļu statusu	79
Par latviešu virsniekiem	79
Par baltiešu sijāšanu	80
Par latviešu izraidīšanu no bēgļu nometnēm	80
UNRRA izvirza jaunus noteikumus par baltiešu karagūstekņu uzņemšanu	82
Arhibīskaps T. Grīnbergs par latviešu karavīru statusu	82
UNRRA viedoklis par karagūstekņiem, 1946. g. jūlijs	83
Amerikas Savienoto Valstu armijas viedoklis par latviešu karavīriem	84
Latviešu karagūstekņu statuss Amerikas Savienoto Valstu zonā	85
Par sijāšanu, 1946. g. 12. augusts	86
Par identifikācijas karšu iegūšanu	86
Amerikas Savienoto Valstu Trešā armija definē bēgļa statusu, 1946. g. 3. oktobris	87
Amerikas Savienoto Valstu militārā pārvalde par karagūstekņu atbrīvošanas procedūru, 1946. g. 8. augusts	88
Baltiešu sijāšanas padomes	89
Arhibīskaps T. Grīnbergs ģenerālim Džozefam T. Maknarnijam	90
Pro Memoria	92

Pirmskara latviešu bēgļi	96
Pro Memoria	96
V daļa. LEĢIONĀRU ATBRĪVOŠANA NO SS STATUSA	99
J. Feldmaņa vēstule H. N. Rozenfeldam	101
H. N. Rozenfilda vēstule J. Feldmanim	102
J. Feldmaņa vēstule H. N. Rozenfeldam	103
R. Korkerna iekšējais memorands augstākajai priekšniecībai	103
PIELIKUMI	105
1. pielikums. Latviešu leģions PSRS Valsts drošības tautas komisariāta vērtējumā – 1943. gads	107
2. pielikums. Piezīmes pie jautājumu kompleksa «Latviešu leģions». <i>K. Kangeris</i>	112
Personu rādītājs	121
Saīsinājumi	124

THE LATVIAN LEGION
HEROES, NAZIS OR VICTIMS?

University of Latvia
Institute of History of Latvia
Riga 1998

LATVIEŠU LEĢIONS
VAROŅI, NACISTI VAI UPURI?

Latvijas vēstures institūta apgāds,
Akadēmijas laukumā 1, Rīgā, LV-1050.
Reģistrācijas apliecība nr. 2-1095.
Iespiesta SIA «JUMI»,
Lienes ielā 19, Rīgā, LV-1009.

Latviešu leģions: Varoņi, nacisti vai upuri? / Sastādījis A. Ezergailis. –
La 802 Rīga: Latvijas vēstures institūta apgāds, 1998. – 127 lpp.
ISBN 9984-601-25-0.

UDK 947.43.083 (093.2)

21

OBLIGĀTĀS
EKSEMPLĀRUS

LĀTVIJAS NACIŅONĀLĀ BIBLIOTEKA

0304050474

98-5
L 94

Latviešu leģions, ar kura vārdu Otrā pasaules kara laikā bija saistītas latvju tautas pēdējās cerības novērst Latvijas otrreizējo nokļūšanu Padomju Savienības verdzībā un atgūt dzimtenei brīvību, ir latvju dēlu lielās tēvzemes mīlestības, pašreizējās un varonības visspilgtākais apliecinājums.

Arturs Silgailis. Latviešu leģions: Dibināšana, formēšana un kauju gaitas Otrā pasaules karā. Kopenhāgena: Imanta, 1962.

Leģions ir radies noziedzīgā kārtā, pārkāpjot starptautiskās tiesības. Par to atbildīgi ir vācieši kā okupācijas varas nesēji. Bet par šo starptautisko tiesību pārkāpšanu līdzatbildīgi ir arī visi okupācijas laika latviešu brīvprātīgie politiskie darbinieki, vācu mērķu sekmētāji, šai gadījumā leģiona organizētāji — Dankers, GD [pašpārvaldes ģenerāldirekcija], Bangerskis un citi augstākie virsnieki. Leģiona lielajiem dzīvā spēka zaudējumiem ir ilgstošas postošas sekas tautas dzīvē. Latviešu iekļaušana tautai naidīgajā SS karaspēkā ir smags pazemojums un apgrūtinājums satiksmē ar citām tautām. Leģiona traģiskais liktenis nav pārvarams, ne toreiz sekojot, ne tagad turpinot mūsu tautas interesēm svešu propagandu.

Haralds Biezais. Latvija kāškrusta varā. Sveši kungi — pašu ļaudis. Gauja, 1992.